

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Michaela Roubalová a kol.

Oběti kriminality

Poznatky z viktimizační studie

Oběti kriminality

Poznatky z viktimizační studie

Michaela Roubalová a kol.

Autorský kolektiv:

JUDr. Michaela Roubalová, PhD.

Mgr. Jakub Holas

Mgr. Zuzana Kostelníková

Mgr. Martina Pešková

Recenzenti:

PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D. (Katedra psychologie FF UK, Praha)

JUDr. Petra Masopust Šachová, PhD. (Právnická fakulta UP, Olomouc)

Poděkování:

Vedoucí autorského kolektivu by ráda poděkovala Institutu Maxe Plancka pro zahraniční a mezinárodní trestní právo ve Freiburgu za možnost absolvování studijního pobytu a získání důležitých poznatků, které byly využity při přípravě této monografie. Zvláštní poděkování patří profesoru Helmutu Kurymu za neocenitelné konzultace a rady.

Všichni autoři děkují účastníkům fokusní skupiny za poskytnutí jejich odborného vhledu do problematiky a součinnost při realizaci projektu.

V neposlední řadě patří poděkování recenzentkám za zpracování posudků k této publikaci a poskytnutí cenných připomínek a námětů.

Obsah

I.	Úvod	9
II.	Výzkumy viktimizace	13
	2. 1. Charakteristika a historie výzkumů viktimizace	13
	2. 2. Výzkumy viktimizace v České republice	16
	2. 3. Specifika a limity viktimizačních studií	18
III.	Viktimologie a proces viktimizace	23
	3. 1. Výzkum zaměřený na oběti	23
	3. 2. Základní pojmy z oblasti viktimologie	25
	3. 2. 1. Primární viktimizace	25
	3. 2. 2. Sekundární a terciární viktimizace	28
	3. 3. Následky viktimizace a proces vyrovnávání se s trestným činem	30
IV.	Oběti v mezinárodním kontextu	33
	4. 1. Oběti z pohledu mezinárodní právní úpravy	33
	4. 2. Opatření zaměřená na zlepšení postavení obětí a hodnocení jejich efektivity	36
V.	Péče o oběti v České republice	41
	5. 1. Právní rámec	41
	5. 1. 1. Zákon o obětech trestných činů	42
	5. 2. Systém péče o oběti	46
VI.	Hodnocení péče o oběti v České republice	51
	6. 1. Názory z praxe (fokusní skupina)	51
	6. 1. 1. Výsledky fokusní skupiny	52
	6. 2. Speciální modul zaměřený na péči o oběti	56
VII.	Strach ze zločinu	59
VIII.	Design výzkumu	63
	8. 1. Východiska	63
	8. 2. Cíle výzkumu	63
	8. 3. Metodologie	63
IX.	Zkušenosti obyvatel s vybranými druhy deliktů	69
	9. 1. Delikty proti domácnosti respondenta	70
	9. 1. 1. Trestná činnost týkající se dopravních prostředků	70
	9. 1. 2. Vloupání	72
	9. 1. 3. Srovnání majetkových deliktů	74
	9. 2. Útoky proti osobě respondenta	76
	9. 2. 1. Loupež	76
	9. 2. 2. Krádež osobních věcí	78
	9. 2. 3. Fyzické napadení	79
	9. 2. 4. Srovnání deliktů proti osobě	82
	9. 3. Zvláště citlivé delikty proti osobě	84

9. 3. 1. Sexuální napadení	85
9. 3. 2. Domácí násilí	87
9. 3. 3. Stalking	88
X. Internetové delikty	93
10. 1. Podvod při internetovém nakupování	94
10. 2. Podvodné e-maily	96
XI. Zkušenosti s policií	99
11. 1. Nahlášení trestného činu	99
11. 2. Spokojenost s prací policie	101
11. 3. Důvody nekontaktování policie	103
11. 4. Pocit spravedlnosti	104
XII. Využívání odborné pomoci a služeb pro oběti	111
12. 1. Důvody pro nevyhledání odborné pomoci	113
XIII. Následky viktimizace	119
13. 1. Změny chování po viktimizaci	122
XIV. Obavy o osobní bezpečnost	127
14. 1. Strach z viktimizace podle pohlaví	128
14. 2. Vliv viktimizace na strach ze zločinu	129
XV. Rozhovory o kriminalitě	133
XVI. Úroveň péče o oběti v ČR a znalost zákona o obětech	137
16. 1. Informovanost ohledně zákona o obětech	139
16. 2. Hodnocení systému péče o oběti	141
XVII. Závěr a diskuze	145
XVIII. Příloha: Metodika k realizaci viktimizačních výzkumů	151
18. 1. Konstrukce dotazníku	151
18. 2. Struktura dotazníku	156
18. 3. Metoda sběru dat	159
18. 4. Školení tazatelů	162
18. 5. Využití dat	163
Resumé	165
Summary	173
Použité prameny	181

I.

Úvod

Zřejmě každý zná ve svém okolí někoho, kdo se stal obětí trestného činu. Ať už jde přímo o osobní zkušenost nebo o zážitek zprostředkovaný jinou osobou, tyto události mají bezesporu negativní dopad nejen na osobu přímo kriminalitou dotčenou, ale ve finále na celou společnost. I když původně byly oběti spíše na okraji zájmu nejen trestní politiky, ale i akademiků, v posledních letech se konečně situace začala obracet v jejich prospěch.

Potenciál osob, poškozených trestným činem, je jako zdroj informací využitelných v rámci kriminologického výzkumu všeobecně znám, což kromě jiného dokládá i vznik viktimologie jako samostatného vědního oboru. Kromě zájmu o osobnost a prožívání oběti je jednou z oblastí, kde informace od poškozených plní důležitou roli, i zkoumání latentní kriminality. Oběti totiž z různých důvodů trestnou činnost nenahlašují a velká část těchto incidentů zůstává policii neznámá, což logicky zkresluje skutečný obraz kriminality. Jako doplněk oficiálních statistických dat byly proto vyvinuty tzv. výzkumy obětí trestné činnosti neboli výzkumy viktimizace. I když jsou v těchto výzkumech oběti primárně pouze nositeli informace o sledovaných deliktech, neznamená to, že by se i zde nemohla výzkumná pozornost věnovat i jim samým. Viktimizační studie jsou v různém rozsahu realizovány po celém světě, Českou republiku nevyjímaje. Již na začátku devadesátých let minulého století se tehdejší Československo zapojilo do mezinárodního komparativního výzkumu známého pod zkratkou ICVS. V návaznosti na to Institut pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen IKSP) realizoval průběžně další výzkumy obětí i na národní úrovni.

Do střednědobého plánu výzkumné činnosti IKSP na období 2016–2019 byl proto zařazen i výzkumný úkol s názvem „Výzkum obětí trestné činnosti zaměřený na zkušenosti obyvatel České republiky s vybranými druhy deliktů ve sledovaném období“. Primárním cílem výzkumu bylo zjištění míry viktimizace obyvatel sledovanými trestnými činy, a tím získání komplementárního zdroje informací o rozsahu kriminality v České republice včetně její latentní části. Sekundárním cílem bylo získání podrobnějších informací souvisejících s prožitou viktimizací, jakož i dalších názorů a postojů obyvatel k otázkám spojeným s problematikou kriminality. K řešení výzkumného úkolu byly využity standardní metody a techniky kriminologického výzkumu. Stěžejní částí bylo logicky rozsáhlé dotazníkové šetření, provedené na reprezentativním souboru populace ČR (15+). Novinkou bylo rozšíření výzkumu o kvalitativní komponentu ve formě fokusní skupiny s experty z oblasti práce s oběťmi trestných činů. Výzkum tedy na jedné straně navazuje na tradici dříve realizovaných projektů, na straně druhé přinesl i jisté inovace a rozšíření. Snaha byla co nejlépe využít potenciál tohoto druhu šetření, aby přispěl k poznání aktuálních trestněprávních a kriminologických otázek, reflektujíc specifické prostředí České republiky. Prezentovaná monografie je výstupem tohoto projektu a přináší výsledky dotazníkového šetření i fokusní skupiny, která mu předcházela. Vzhledem k omezenému rozsahu publikace jde jen o vybrané hlavní výsledky, i když získaná data skýtají jisté potenciál k podrobnějším analýzám.

Zjištění z výzkumu jsme se snažili zasadit do širšího kontextu, proto je úvodní část monografie věnována teoretickému uchopení problematiky. V teoretické části jsme se věnovali nejen popisu charakteristik a historie výzkumů viktimizace, ale snažili jsme se rovněž zachytit i viktimologický pohled na oběť. A to z důvodu, že aktuální výzkum byl speciálně zaměřen právě na problematiku zacházení s oběťmi v České republice. I u nás je totiž patrný celosvětový trend posilování práv a postavení obětí. Tyto snahy vyústily

v přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. Cílem této nové právní úpravy bylo zlepšit situaci obětí. Otázkou je, jestli se záměry zákonodárců podařilo naplnit v praxi. K doplnění obrazu o efektivitě nové právní úpravy lze využít i výzkumy obětí. Za tímto účelem byl do použitého dotazníku přidán speciální modul, mapující názory respondentů na tuto problematiku. Právě k identifikaci relevantních témat v této oblasti byla ještě před sestavováním dotazníku realizována fokusní skupina s odborníky, kteří s oběťmi pracují. Celkově byl použitý dotazník značně rozsáhlý, kromě již zmiňovaného modulu byl například oproti předchozím výzkumům výrazně rozšířen okruh otázek, zaměřený na bližší okolnosti incidentu či následky viktimizace. Rozšířen byl i rejstřík sledovaných deliktů. Poprvé například respondenti referovali o viktimizaci v prostředí internetu. V příloze knihy lze nalézt metodiku k realizaci viktimizačních studií, kde jsme se snažili shrnout zkušenosti z našeho výzkumu. Metodika může být využita jako vodítko při plánování obdobných výzkumů v budoucnu. Pevně věříme, že prezentované poznatky mohou napomoci zlepšení praxe v oblasti zacházení s oběťmi, případně podnítit další výzkum v této oblasti.

II.

Výzkumy viktimizace

2. 1. Charakteristika a historie výzkumů viktimizace

Je obecně známo, že oficiální statistická data, která o kriminalitě shromažďují jednotlivé orgány činné v trestním řízení, jsou zatíženy množstvím nedostatků. Nejzávažnějším z nich je fakt, že se nejedná o informace o skutečné kriminalitě, ale jen o té její části, o které se tyto oficiální instituce dozvěděly, resp. byla jimi následně registrována. Než je ale trestný čin zaznamenán v oficiálních statistikách, dochází i v rámci tohoto procesu v jednotlivých stadiích k výpadku určitého množství skutků, které sice naplňují znaky skutkové podstaty některého trestného činu, ale do finálních čísel se nepromítnou. Oficiální policejní statistiky tak spíše poskytují informace o práci policie než o samotné trestné činnosti (Štefunková, 2013).

Rozdíl mezi skutečnou a registrovanou kriminalitou se označuje jako **latentní (skrytá) kriminalita** (*dark figures of crime*). Objem této z různých důvodů nezaznamenané trestné činnosti však jen těžko odhadovat. Vyšší latenci je možné předpokládat u méně závažné trestné činnosti či tzv. trestné činnosti bez oběti (typicky například drogová kriminalita). Významný vliv na míru latence má bezesporu i důvěra k systému trestní justice a ochota občanů trestnou činnost oznamovat (Kuchta, Válková, a kol., 2005).

K doplnění obrazu o skutečné trestné činnosti lze využít data z dalších zdrojů, jako jsou self-reportové studie (např. Štefunková, 2013; Tomášek, 2013) nebo tzv. výzkumy obětí.

Jako **výzkumy obětí kriminality** nebo **výzkumy** či **průzkumy viktimizace** (*victim surveys; victimization surveys; crime surveys*) označujeme retrospektivní výzkumy podobné průzkumům veřejného mínění, jejichž primárním účelem je zjišťovat rozsah skutečné kriminality. Z USA, kde tento druh výzkumů vznikl v šedesátých letech minulého století, se velice rychle rozšířily i do ostatního světa. Výzkumy jsou většinou realizovány na reprezentativním souboru jednotlivců nebo domácností. Respondenti jsou dotazováni na trestné činy, jimiž byli oni sami nebo členové jejich domácnosti viktimizováni v průběhu určeného časového období. Výzkumy zpravidla využívají metodu face to face, nebo je dotazování realizováno po telefonu. I když jsou někdy také označovány jako viktimologické výzkumy,¹ oběti byly původně pouze zdrojem informací o rozsahu kriminality a jejich vlastní potřeby a postoje nebyly objektem zájmu. V průběhu času se ale výzkumy začaly orientovat i na širší spektrum problémů, souvisejících s kriminalitou. Kromě možnosti zkoumání latentní kriminality jsou v současné době zjišťovány i údaje o důvodech neoznamování trestné činnosti policii, o vnímání práce orgánů činných v trestním řízení, jakož i údaje o strachu potenciálních či skutečných obětí z kriminality a učiněných preventivních opatřeních (Shapland, 1993). Lze se rovněž setkat i s klasicky viktimologickou složkou, zaměřenou na zkoumání subjektivního prožívání obětí po viktimizaci (Štefunková, 2013).

Podstatou viktimizačních výzkumů je tedy zkoumání kriminality z pohledu potenciálních nebo skutečných obětí. Jejich přínos spočívá zejména v tom, že navzdory svým specifickým limitům (blíže viz Holomek, a kol., 2013), můžou poskytnout široké spektrum informací o kriminalitě a jejím vývoji, nezatížených nedostatky oficiálních dat (Sparks, et al., 1977). Informace získané z výzkumů odrážejí však vždy pouze subjektivní

1 Viz Kapitola 3.1.

hodnocení respondentů, proto představují jen komplement, ne alternativu oficiálních statistických údajů (Štefunková, 2013a). Přestože názory veřejnosti na trestnou činnost nemusí přímo korespondovat s objektivní realitou, přispívají výzkumy obětí k objasnění vztahu mezi kriminalitou, jejím sociálním kontextem a jejími následky. Tyto souvislosti ze samotných oficiálních statistik nelze odvodit. Výzkumy tedy umožňují zkoumat kriminalitu v širších souvislostech, což může být využitelné především pro efektivnější zaměření prevence a tvorbu trestní politiky.

Mezi nejvýznamnější výzkumy tohoto typu lze bezesporu zařadit Americký národní výzkum obětí (*The National Crime Victim Survey – NCVS*),² Britský národní výzkum (*The British Crime Survey – BCS*)³ a Mezinárodní výzkum obětí (*The International Crime Victims Survey – ICVS*)⁴. I když jde o výzkumy stejného „typu“, existují mezi uvedenými projekty i zásadní rozdíly.

Hlavní ambicí zámořského NCVS bylo vytvořit co nejkvalitnější komplement oficiálních statistických dat o kriminalitě. Komise pro prosazování a výkon spravedlnosti (*Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*) hledala doplňkový zdroj dat o kriminalitě k oficiálním statistikám FBI (*Uniform Crime Record*). První celonárodní výzkum viktimizace se uskutečnil v roce 1972 na souboru 72 000 amerických domácností (např. Groves, 2008; Penic & Owens, 1976; Rennison & Rand, 2007). Tento největší, nejdéle trvající a nejdražší sociální výzkum vůbec je od té doby realizován dvakrát ročně na souboru téměř 100 000 osob a poskytuje informace nejen o rozsahu trestné činnosti, ale i o okolnostech spáchaného deliktu, vztahu oběti a pachatele, způsobené škodě či důvodech neoznámení činu policii. Kvůli nákladné metodologii (Štefunková, 2013) se s obdobným výzkumem nelze setkat jinde na světě.

Britský výzkum BCS byl naopak od svého počátku koncipován mnohem širěji a v porovnání se svým „americkým kolegou“ hlavně levněji. Kromě zkoumání latentní kriminality bylo hlavním záměrem vytvořit flexibilní nástroj pro potřeby kriminologického výzkumu. Projekt umožňuje jednak kontinuálně zkoumat latentní kriminalitu prostřednictvím dotazníku, který zůstal od počátků téměř nezměněn, jednak poskytuje prostor pro zkoumání aktuální kriminologické problematiky (Hough, Maxfield, Morris, & Simmons, 2007). Klasickou komponentou BCS je i self-reportová část, v jejímž rámci respondenti vypovídají o vlastním porušení zákona. K dalším tradičním oblastem zájmu BCS patří například zkoumání strachu z kriminality, interpersonálního násilí, rasově motivované trestné činnosti, tzv. anti-sociálního chování, počítačové kriminality, životního stylu respondentů či názorů a důvěry respondentů vůči subjektům trestněprávního systému. Jelikož se BCS zaměřuje na činy, které nebyly ohlášeny policii, představuje důležitý doplněk oficiálních statistických záznamů. Výstupy těchto dvou zdrojů jsou pravidelně publikovány ve společné zprávě o kriminalitě v Anglii a Walesu (*Crime in England and Wales*).⁵

2 Viz <https://www.bjs.gov/index.cfm?ty=dcdetail&iid=245>

3 v současnosti pokračuje pod názvem Crime Survey for England & Wales viz <http://www.crimesurvey.co.uk/>

4 <http://wp.unil.ch/icvs/>

5 Viz stránky Office for National Statistic – <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/bulletins/crimeinenglandandwales/previousReleases>

U ICVS je naproti tomu dominantní zejména snaha o získání porovnatelných dat z různých zemí světa a překlenutí národních a metodologických odlišností (Štefunková, 2013). Jako komparativní mezinárodní výběrové šetření byl navržen tak, aby byl finančně nenáročný a umožňoval porovnání dat v prostoru a čase. Nelze ho ale považovat za náhradu národních výzkumů, které lze lépe přizpůsobit místním, zejména právním, poměrům. První návrh zorganizovat mezinárodní výzkum obětí vznikl již v 70. letech minulého století; prvního kola, které proběhlo v roce 1989, se zúčastnilo 14 tzv. průmyslově vyspělých zemí. Druhé kolo mezinárodního výzkumu se uskutečnilo v roce 1992, a to již pod vedením UNICRI (*United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute*). Druhého kola se zúčastnilo 10 tzv. průmyslově vyspělých zemí, 6 zemí střední a východní Evropy (včetně tehdejšího Československa), 4 asijské země, 5 zemí v Africe a 3 v Latinské Americe.

Třetí kolo se uskutečnilo v letech 1996 a 1997 (za účasti České republiky), dvacet zemí se tehdy výzkumu zúčastnilo poprvé. Čtvrté kolo proběhlo v roce 2000 a zjišťovalo viktimizaci za období cca 1996–2000. Výzkumu se zúčastnilo 17 tzv. průmyslově vyspělých zemí a množství měst v Asii, Latinské Americe a Africe. Páté – a doposud bohužel poslední – kolo ICVS bylo uskutečněno v letech 2004/2005 (Van Dijk, Van Kesteren, & Smit, 2007). V roce 2010 se uskutečnila série výzkumů vycházejících z ICVS. Jedna část, tzv. ICVS2, byla zaměřena na pilotáž možnosti využití internetu pro potřeby výzkumu. Budoucnost klasické podoby ICVS je ale zatím nejistá. I tak se ICVS stal jedním z největších projektů v oblasti mezinárodní kriminologie a celkově do něj bylo zapojeno víc než 300 000 respondentů z téměř 80 zemí světa.

V této souvislosti lze zmínit, že v letech 2008–2009 zahájila Evropská komise přípravné práce na plnohodnotném celoevropském průzkumu viktimizace, který měl provádět Eurostat. Konzultační práce byly svěřeny Evropskému institutu pro prevenci a kontrolu kriminality (HEUNI). Terénní práce byly naplánovány na rok 2013. I navzdory všem přípravám projekt nakonec „nedostal zelenou“ od Evropského parlamentu a celý výzkum byl, především z finančních důvodů, odložen (např. Van Dijk, 2012; Van Dijk, Mayhew, Van Kesteren, Aebi, & Linde, 2010). Dílčí národní výzkumy, založené na metodice ICVS, však dále probíhají.

Škála studií, které se dají označit za výzkumy viktimizace, je velice pestrá a těžko popis omezit na pár typických příkladů. Tato šetření se provádějí po celém světě a můžou mít různé tematické i teritoriální zaměření v závislosti od potřeb realizátora (Holomek, a kol., 2013).

Průzkumy viktimizace tedy i navzdory jistým omezením **poskytují cenné informace** o trestné činnosti a doplňují tak obraz prezentovaný oficiálními daty (např. Canada Statistics, 1997; Morris & Reilly, 2003). Ze samotných policejních statistik se například nedozvíme, zda je zvýšení počtu registrovaných trestných činů důsledkem skutečně rostoucí kriminality, nebo je zapříčiněno jinými faktory, jako je například intenzivnější policejní práce, či aktivnější oznamování trestné činnosti občany. V neposlední řadě výzkumy viktimizace mohou upozornit na doposud spíš zanedbávané potřeby obětí a představují tak cenný zdroj informací i pro potřeby viktimologie (Coleman, & Moynihan, 1996; Sparks, et al., 1977).

2. 2. Výzkumy viktimizace v České republice

Tradice výzkumů obětí existuje i u nás. V České republice **proběhl celkem sedmkrát výzkum podle metodiky ICVS** (přímo jako součást ICVS nebo z něho vycházející), přičemž jeho realizátorem a národním garantem byl vždy Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Terénní sběr dat ve všech případech prováděla specializovaná agentura, disponující školenou tazatelskou sítí (což ovšem znamená nezanedbatelné náklady na provedení výzkumu). Agentura také vždy byla odpovědná za korektní výběr a zajištění reprezentativity výzkumného vzorku metodou kvótního výběru.

Výzkumy ICVS jsou prováděny metodou přímého dotazování respondentů, z nichž je složen výzkumný vzorek, podle standardizovaného dotazníku. Je zřejmé, že v tomto typu výzkumu by bylo v podstatě nerealizovatelné dotazovat se na zasažení kriminalitou v celém jejím rozsahu. Proto dotazníky ICVS vždy zahrnovaly pouze omezený počet vybraných deliktů. Respondenti byli dotazováni, zda se v daném období stali oběťmi krádeže automobilu, krádeže věcí z automobilu, poškození automobilu, krádeže motocyklu, krádeže bicyklu, vloupání do obydlí, pokusu o vloupání, loupeže, krádeže osobního vlastnictví, sexuálního útoku a fyzického napadení nebo hrozby takovým napadením. Výzkumy také obsahovaly otázky na korupci a otázky na poškozování spotřebitele/zákazníka. Součástí dotazování byly také otázky týkající se strachu z kriminality, oznamování deliktů policii, spokojenosti s prací policie a opatření, přijímaných respondenty k zabezpečení jejich domovů.

Poprvé se u nás tento výzkum, jak již bylo uvedeno, uskutečnil v roce **1992** a zahrnul území celé tehdejší České a Slovenské federativní republiky. Dotazováno bylo tehdy téměř 1 700 respondentů.

Přesah do oblasti zkoumání viktimizace měl však i dotazník, vypracovaný v IKSP v roce 1994 jako nástroj k zjišťování pocitu bezpečí občanů v lokalitě. Byl otestován při výzkumu v Příbrami a poté sloužil městům, která se ucházela o dotaci z programu vyhlášeného Ministerstvem vnitra na prevenci kriminality. Příslušná položka se dotazovala, zda se stal respondent nebo členové jeho domácnosti v posledních dvou letech obětí nějakého trestného činu (nebo pokusu o trestný čin) na území města. Ve výčtu se objevily ublížení na zdraví, loupežné přepadení, krádež na ulici, krádež auta, bytová krádež a znásilnění; bylo možno uvést i další případný čin. (Večerka, Štěchová, & Holas, 1994)

V roce **1996** proběhl výzkum ICVS v rámci jeho třetího kola (již v samostatné České republice) na vzorku 1 469 respondentů. Základním zjištěním výzkumu se stal poznatek, že celková zkušenost našich občanů s kriminalitou oproti předcházejícím letům stoupá. Bylo to zákonité, neboť právě v prvních letech po pádu komunistického režimu zažívala Česká republika masivní vzestup úrovně kriminality. Zatímco v roce 1991 se obětí jednoho ze zkoumaných jedenácti trestných činů stal každý čtvrtý občan, v roce 1995 to již byl každý třetí občan. Co se týká míry viktimizace, dostala se Česká republika v té době na úroveň průmyslově vyspělých zemí a v některých ohledech i nad evropský průměr (Zvekic, 1998).

V roce **2000** byl z důvodu nedostatku finančních prostředků výzkum ICVS realizován pouze v hlavním městě Praze, což sice mezinárodní metodologie připouštěla, nicméně to

samozřejmě omezuje možnost užití získaných dat pro srovnání. V Praze bylo technikou telefonického dotazování dotazováno 1 500 respondentů ve věku nad 16 let (Martinková, 2002).

V roce **2005** IKSP uskutečnil pouze stručnou sondu v rámci omnibusového šetření.⁶ Nešlo už o součást ICVS, i když výzkum z této metodologie vycházel. Výzkum obsahoval deset otázek, byl proveden na vzorku 1 052 respondentů starších 15 let metodou face to face, na území celé ČR. Bylo zjišťováno, kolik dotázaných se stalo obětmi sledovaných deliktů, a to v roce, který předcházelo roku dotazování, a zda tyto osoby byly v uvedeném roce viktimizovány i vícekrát než jednou. Kromě již uvedených otázek byla v souladu s tehdejší mezinárodní metodikou zařazena i otázka na napadení střelnou zbraní; nebyla naopak přítomna otázka na sexuální napadení (Martinková, 2006).

Velký reprezentativní výzkum viktimizace, realizovaný podle metodologie ICVS, proběhl v roce **2006** na vzorku 3 086 respondentů starších 15 let formou přímého dotazování „face-to-face“. Soubor byl vytvořen vícestupňovým stratifikovaným výběrem a byl reprezentativní v ukazatelích věk, pohlaví, vzdělání, velikost místa bydliště a kraj. Výzkum zjišťoval, kolik dotázaných osob se stalo obětmi sledovaných deliktů jednak během pětiletého období, které předcházelo dotazování (2002–2006), jednak během 12 měsíců, které předcházely dotazování (listopad 2005 – listopad 2006). Byla zkoumána i opakovaná viktimizace a možné souvislosti viktimizace s charakteristikami respondentů (věk, velikost místa bydliště, vzdělání, pohlaví). Dva z uvedených deliktů byly sledovány zpětně jen za jeden rok (úplatkářství, podvod na spotřebiteli). Dotazník ICVS byl se souhlasem mezinárodního koordinátora (UNICRI) v detailech upraven – byly vypuštěny otázky, týkající se vandalismu na autech a pokusu o vloupání do obydlí a také některé obecnější otázky vztahující se ke kriminalitě. Naopak byly doplněny dotazy týkající se vloupání do rekreačních chat/chalup jako deliktu, typického pro české prostředí (Martinková, 2007).

Další národní výzkum vycházející z ICVS se realizoval v roce **2010** (Martinková, 2012). Doposud poslední český viktimizační výzkum byl v IKSP uskutečněn v roce **2013**. V zájmu co nejlepší srovnatelnosti byl design výzkumu stejný jako v roce 2010, ve srovnání s předchozími lety byl dotazník velmi stručný. Výzkum byl realizován na reprezentativním souboru 3 000 osob starších 15 let z celé ČR. Výzkumný soubor byl reprezentativní podle věku, kraje, vzdělání, pohlaví a velikosti bydliště respondentů. Sběr dat provedla pro IKSP externí agentura v září a říjnu 2013 s využitím metody CAPI (*Computer-assisted personal interviewing*). Referenční období pro 8 sledovaných deliktů (krádež auta, krádež věcí z auta, vloupání do obydlí, vloupání do chaty/chalupy, loupež, krádež, fyzické napadení a vyhrožování fyzickým násilím)⁷ představovalo 12 předchozích měsíců. Výzkum mapoval i případnou opakovanou viktimizaci v daném roce. Kromě samotné viktimizace byla tak jako v předchozím kole věnována pozornost i tomu, zda oběti poslední delikt oznámily policii, jakož i zkoumání subjektivního pocitu bezpečí respondentů. Screeningový dotaz-

6 Nutno tedy dodat, že viktimizační otázky byly součástí širší dotazníkové akce, která se zabývala i jinými oblastmi života než kriminalitou.

7 První čtyři delikty se vztahovaly na všechny členy domácnosti respondenta, druhá polovina se týkala jen respondenta osobně.

ník umožnil zkoumat prevalenci viktimizace respondentů sledovanými delikty i srovnání dat s předchozím výzkumem. Bohužel z finančních důvodů nezbyl prostor pro zkoumání širších souvislostí s viktimizací spojených (Martinková, 2015).

Prezentovaný výzkum realizovaný v roce 2017 navazuje na tuto tradici. Aktuální výzkum se ale již odklání od metodologie ICVS a byl výrazně rozšířen, aby pokrýval co nejširší spektrum relevantních témat.⁸

2. 3. Specifika a limity viktimizačních studií

Než budou prezentovány výsledky této viktimizační studie, je potřebné zmínit specifické limity tohoto typu výzkumu, které je potřeba mít vždy na zřeteli při jejich interpretaci (Coleman & Moynihan, 1996). Některé metodologické problémy jsou vlastní všem typům průzkumů, zároveň se k nim přidružují ještě problémy pro tento typ šetření specifické (Štefunková, 2007). Níže proto uvádíme jejich základní souhrn a informace o tom, jak jsme se s těmito problémy v naší studii snažili vypořádat. Jde především o to, že výzkumy viktimizace:

- **Nelze použít pro zkoumání všech druhů kriminality.** Logicky nepokrývají činy bez jasně určené oběti. Lze tedy zaznamenat jenom incidenty, které jsou definované a zároveň subjektivně obětí pocíťované jako trestný čin. Nejlépe jsou využitelné pro tzv. „běžnou trestnou činnost“ (Box, 1981), kam se řadí např. krádež, vloupání, loupež atd. Citlivá témata, jako jsou například incidenty domácího násilí nebo sexuálně motivovaná trestná činnost, lze vzhledem k jejich charakteru zkoumat již obtížněji. Vůbec však nelze z již výše zmiňovaných důvodů tímto způsobem zachytit závažné trestné činy, jako jsou vražda, hospodářská, organizovaná, environmentální nebo drogová kriminalita. Tím, že se tyto výzkumy zaměřují na oběti – fyzické osoby – nepokrývají rovněž trestnou činnost páchanou vůči organizacím (právníkům osobám). Určitým limitem v tomto směru je rovněž rozsah dotazníku, který umožňuje soustředit se jen na vybrané trestné činy. Nelze z nich tedy vyvozovat závěry o kriminalitě jako celku.
 - V naší studii jsme se proto primárně soustředili na „ověřené“ běžné typy deliktů, kde oběti mohli být buď všichni členové respondentovy domácnosti (krádež auta; krádež věcí z auta; krádež motocyklu; krádež kola; vloupání do obydlí; vloupání do rekreačního objektu) nebo jen osoba respondenta (loupež; krádež; fyzické napadení). Tyto jsme doplnili o dva senzitivnější trestné činy (sexuální násilí; domácí násilí) a tři delikty, které sice možná součástí dotazníků v minulosti nebyly, ale v dnešní době jsou celkem frekventované a dobře měřitelné (stalking; podvod při nákupu na internetu; podvodný e-mail).
- Zkreslení může způsobit i **nedostatečná reprezentativita výzkumného souboru** (Block, 1993). Tzv. *sampling errors* představují problém pro všechny druhy průzkumů. I navzdory tomu, že výzkumný soubor může být dostatečně velký, výsledky průzkumu nemusí přesně odpovídat tomu, co by se zjistilo, kdyby byla do průzkumu reálně zapojena celá populace. Při výzkumech obětí mohou být zkreslení způsobená i faktory ovlivňující

8 Více viz Kapitola VIII.

návratnost (Coleman & Moynihan, 1996). Respondenti mohou z různých důvodů odmítnat účast ve výzkumu. Pokud je to možné, je dobré je k účasti nějak motivovat. Dalším problémem je, že výzkumy nepokrývají všechny věkové kategorie, většinou jsou zaměřeny na osoby od 15 nebo 16 let. Nevíme tedy nic o zkušenostech dětí, které ještě samy za sebe nejsou schopné vypovídat. Obvykle jsou z nich rovněž vyloučeny osoby, které nežijí v domácnostech (např. bezdomovci, osoby ve výkonu trestu, uživatelé drog, hospitalizované osoby, osoby umístěny v ústavech sociální starostlivosti atd.), přitom právě tito lidé mohou mít s viktimizací bohaté zkušenosti (Pickering, Smith, Bryson, & Farmer, 2008). Existují sice metodologické postupy, jak tyto chyby minimalizovat,⁹ jsou ale finančně příliš náročné a v našich podmínkách tudíž těžko realizovatelné.

- V aktuálním výzkumu jsme se snažili udělat vše pro to, abychom v rámci možností zabezpečili co nejlepší výzkumný vzorek. Soubor byl vybrán na základě kvótního výběru v rámci celé České republiky. Kvótní kategorie byly pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a kraj. Dále bylo v rámci sociodemografických údajů zaznamenáváno: sociální postavení, okres bydliště, počet členů domácnosti, počet členů domácnosti mladších 18 let, příjem domácnosti, charakter zástavby, příjmové a majetkové zajištění. Věkový limit byl obdobně jako u jiných projektů tohoto typu stanoven na 15 let. Do výzkumu byly z finančních důvodů zapojeny pouze osoby žijící v domácnosti. Celkem výzkumný soubor zahrnoval víc než 3 000 respondentů, což by mělo představovat soubor dostatečně reprezentativní pro danou populaci ČR. Nicméně vzhledem k tomu, že viktimizace je poměrně vzácný jev, u některých deliktů nebyly dosaženy četnosti umožňující zobecňování nebo hlubší analýzy. Důvěru respondentů a jejich ochotu participovat ve výzkumu jsme se snažili posílit i informačním letákem, který jim tazatelé distribuovali. Leták kromě informací o výzkumu a kontaktních údajích obsahoval i kontakty na pomáhající organizace.
- Jelikož jde o „retrospektivní“ výzkum, dalším důležitým faktorem je samotná **schopnost respondentů uvést všechny relevantní činy**, které se staly ve sledovaném období. I když by se mohlo zdát, že viktimizace představuje natolik silný zážitek, že by neměl mít respondent zásadnější problém si na něj vzpomenout, vybavit si tuto událost může být těžší, než by se dalo předpokládat. Kromě zhoršené výbavnosti vzpomínek mohou realitu zkreslit i tzv. *false memories*, neboli falešné vzpomínky na události, které se neodehrály, nebo neodehrály zmiňovaným způsobem. Proto je nutné vhodně stanovit referenční období, které nesmí být příliš dlouhé, aby neunikaly méně závažné delikty, které mají respondenti tendenci zapomínat (více např. Hindelang, 1976; Durant, 1972). Na druhé straně ale musí být dost dlouhé na to, aby se podařilo zachytit dostatečný počet incidentů, jelikož se lidé nestávají oběťmi každý den. Vymezené časové období s sebou nese i další problémy. Jde zejména o tzv. „*telescoping*“ (Garofalo & Hindelang, 1991). Tento výraz označuje jev, kdy respondent nesprávně zařadí událost v čase (například událost, která se stala ještě před sledovaným obdobím, zařadí do tohoto časového úseku), což může způsobovat následné zkreslení. Zejména dřívější závažnější trestné činy jsou nesprávně zařazovány do sledovaného období, čímž mohou být následně

9 Například tvůrci amerického NCVS realizují výzkum na souboru čítajícím několik desítek tisíc respondentů, kam jsou zapojeny osoby už od 12 let a o dětech vypovídají jejich rodiče; nebo se k hlavnímu výzkumnému souboru zařadí přídatný soubor těžko zachytitelné populace. Štefunková, M. (2009). *Victimization surveys : development and contemporary status*. Fakulta práva. BVŠP, disertační práce [nepublikováno]

ve výsledcích nadhodnoceny. Respondenti můžou ale do sledovaného období zařadit i incidenty, které se staly až po něm, proto je nejlepší výzkum realizovat co nejdříve po stanoveném sledovaném časovém úseku. Například pokud je sledované období kalendářní rok, měl by se sběr dat uskutečnit hned na začátku roku následujícího, aby zbytečně nevznikala časová mezera. Zkreslení v počtu zachycených případů ale mohou vznikat i z jiných důvodů. Při jistých druzích trestné činnosti lze předpokládat, že respondenti nebudou příliš ochotni o nich vypovídat. Týká se to zejména citlivých témat, jako jsou případy sexuálně motivované trestné činnosti nebo případy domácího násilí. Jde o druhy trestné činnosti, které obecně vykazují vysokou míru latence. Kromě strachu z pachatele nebo pocitu studu oběti často pociťují i jistou dávku spoluodpovědnosti a neuvědomují si, že se staly obětmi trestného činu. Na druhé straně ale respondenti můžou počet incidentů i nadhodnocovat, například budou uvádět případy, které se nestaly jim osobně ale jejich rodinným příslušníkům nebo známým, nebo si budou události záměrně vymýšlet, jen aby měli co zmínit. Z výzkumů vyplývá, že pokud je dotazování prováděno face to face, respondenti mají tendenci uvádět více společensky žádoucích odpovědí (Kury, 2001; Kury, & Würger, 1993). Když už si je tedy tazatel vybral, chtějí lidé mluvit o tom, co ho zajímá. Podle některých autorů (např. Sparks, 1981; Hough, 1986) se relevantním v tomto směru jeví i sociální status a vzdělání. Je nepravděpodobné, že by se vzdělanější lidé stávali častěji oběťmi trestné činnosti, spíše jde o to, že mají tendenci situaci hodnotit kritičtěji než osoby s nižším vzděláním. U osob se vzděláním nižším lze naopak očekávat spíše tendenci bagatelizovat zejména incidenty násilného charakteru.

- Pro výzkum jsme zvolili **kombinované referenční období** posledních tří let předcházejících dotazování a posledního roku. V dřívějších výzkumech používané období pouze jednoho roku se nám i ve světle výše uvedených argumentů zdálo příliš krátké. Tři roky na jedné straně umožňují zachytit více incidentů (bude tedy i méně respondentů, kteří nebudou „mít co říct“), na straně druhé nejde o období příliš dlouhé, kdy by hrozilo, že respondenti na některé události už zapomněli. Sběr dat bohužel nebylo možné realizovat na začátku roku, proto referenční období nebylo stanoveno na kalendářní roky, ale na předešlé tři roky, resp. 12 měsíců předcházejících dotazování. Abychom minimalizovali nesprávné zařazení událostí, před dotazováním tazatel s respondentem přesně sledované období vymezil a dal mu čas, aby si ho pro sebe konkrétně vybavil a ohraničil. U citlivých deliktů – sexuálního napadení a domácího násilí, jsme se snažili eliminovat neochotu odpovídat tak, že respondenti vyplňovali odpovědi sami bez asistence tazatele.
- V dotaznících se nelze ptát na přesné **znění skutkové podstaty konkrétního trestného činu**. Znění otázek musí být uzpůsobeno tak, aby mu všichni respondenti rozuměli a bylo jim jasné. Je proto nasnadě, že nelze zachytit všechny právní nuance a reportované incidenty (i kdyby byly oznámeny), by ne vždy byly posouzeny jako trestné činy.
 - Ve výzkumu jsme se snažili otázky formulovat tak, aby byly jasné a srozumitelné, na straně druhé jsme se snažili, aby popis co možná nejvíce odpovídal konkrétní skutkové podstatě, jak je vymezena v trestním zákoníku. U majetkových trestných činů, kde se k trestnosti například vyžaduje určitá výše způsobené škody, jsme se na tuto informaci ptali v navazující otázce. Kromě popisu měl navíc každý delikt svůj název (vycházeli jsme z běžného hovorového jazyka). I když toto označení ne vždy

odpovídalo názvu nějakého trestného činu, předpokládali jsme, že pojmenování deliktu spolu s upřesňujícím popisem vyvolá u respondenta lepší představu o tom, co máme konkrétně na mysli. Rovněž u pojmů, které mohly být různě interpretovány, jsme tazatelům poskytli vysvětlivky, co konkrétním výrazem pro účely výzkumu rozumíme (např. členové domácnosti, sexuální aktivita atd.). Před ostrým sběrem dat byl dotazník navíc pilotován, v rámci čehož byla testována i jeho srozumitelnost.

- Výzkumy jsou zaměřeny v zásadě na **trestný čin jako jeden skutek**. To, že je někdo permanentní obětí, se tak nemusí projevit. Zkoumat opakovanou nebo dlouhodobou viktimizaci je pak obtížnější.
 - Opakovanou viktimizaci jsme zkoumali pouze za poslední rok. Ptali jsme se ale pouze na to, jestli se čin stal jednou, nebo vícekrát než jednou. Do dotazníku byly zařazeny i dva delikty, které mají dlouhodobější charakter (domácí násilí a stalking), zkoumat frekvenci tedy u těchto činů nemělo smysl, opakovanost a dlouhodobost jednání byly však zdůrazněny již v návěťí otázky.
- Významný vliv na výsledky má i **kvalita sběru dat a práce tazatelů**
 - Sběr dat realizovala externí agentura, která vyhrála ve výběrovém řízení a má bohaté zkušenosti v oblasti sociálního výzkumu. Před výzkumem navíc došlo k proškolení regionálních koordinátorů, kteří zodpovídali za dodržení parametrů dotazování a koordinaci jejich tazatelské sítě. Tomuto školení byl přítomen člen výzkumného týmu a bylo tak možno koordinátorům poskytnout detailní informace k metodologii i jednotlivým položkám dotazníku. Všichni tazatelé, kteří byli zařazeni do tohoto projektu, byli následně patřičně vyškoleni. V průběhu dotazování probíhal kontinuální monitoring i zpětné kontroly.

III.

Viktimologie a proces viktimizace

V aktuální studii jsme se snažili více akcentovat viktimologický rozměr výzkumů obětí, následující kapitola proto přináší stručný teoretický vhled do této oblasti.

Viktimologie se jako vědní disciplína začala systematicky formovat v 50. letech 20. století. I přesto, že je možné zaznamenat snahy o vyčlenění viktimologie jako samostatné disciplíny, pořád je často chápána jako součást kriminologie. Nicméně zatímco v centru pozornosti kriminologie je pachatel a příčiny kriminality, viktimologie se zaměřuje na oběť. První poznatky pro tento obor vycházely z práce psychologů a psychiatrů s oběťmi druhé světové války. Tato zjištění byla následně aplikována i na oběti násilných trestných činů. I díky tomu se viktimologie stala součástí kriminologie. Předmětem zkoumání viktimologie je tedy **oběť s jejími bio-psycho-sociálními charakteristikami**. Pozornost je rovněž věnována i **roli oběti v procesu viktimizace a jejímu vztahu k pachateli**. V neposlední řadě se viktimologie zaměřuje na **situaci oběti v průběhu vyšetřování, soudního projednávání či následné pomoci** (např. Gillernová, a kol. 2006; Gřivna, a kol., 2014; Velikovská, 2016; Voňková, a kol, 2004). Problematické se ale jeví pojetí samotného pojmu oběť. Někteří chápou oběť velice úzce, jako osobu přímo zasaženou trestným činem. Druhý názorový tábor pojetí oběti rozšiřuje i o osoby blízké, které jsou zainteresovány na dalším osudu pachatele i oběti (například děti, které jsou přihlížejícími v případech domácího násilí, nebo pozůstalí po obětech vražd). Asi nejširší pojetí chápe oběť jako osobu zasaženou nejen trestným činem, ale i jinými událostmi, např. přírodními katastrofami, válečnými konflikty apod. Zastánci tohoto pojetí jsou například B. Mendelson, či R. Eliase. V naší publikaci se budeme věnovat obětem v užším slova smyslu – osobám zasaženým trestným činem. V české literatuře se dále můžeme potkat s pojmem **kriminalistická viktimologie** (např. Čírtková, 1998), která chápe oběť jako nositele stop trestného činu. Tento přístup se zabývá vztahy oběti s pachatelem, rolí oběti při oznamování trestného činu, či postavením oběti v jednotlivých fázích trestního řízení.

Předmět bádání ve viktimologii můžeme obecně rozdělit do několika oblastí. Např. Gillernová a kol. (2006) ve své publikaci mluví o 6 základních oblastech a k nim se vztahujících zákonitostech, které z viktimologického hlediska můžeme sledovat:

- **osoba oběti** – oběť s jejími biologickými, psychickými a sociálními vlastnostmi,
- **vztahy mezi pachatelem a obětí** a charakter jejich interakce,
- **proces viktimizace** a role oběti v ní,
- **role oběti v trestním řízení** – odhalování, vyšetřování a soudní projednávání věci,
- **pomoc obětem**, způsoby jejich odškodnění a rehabilitace,
- **ochrana před sekundární viktimizací**.

Z daných oblastí jsme se v našem výzkumu pokusili alespoň částečně zachytit otázky vztahu pachatele s obětí a charakter jejich interakce, proces viktimizace, následky trestného činu a některé aspekty pomoci obětem trestných činů. Proto i další teoretická část bude věnovaná především těmto tématům.

3. 1. Výzkum zaměřený na oběti

Je nutno zdůraznit, že naše studie je primárně studií viktimizační (v zahraničních publikacích je užíván pojem *victimization survey*). V českých publikacích se ale často

setkáváme i s označením viktimologický výzkum pro stejný typ výzkumného modelu. I když se mohou takto pojmenované typy výzkumů v jistých bodech prolínat, domníváme se, že mezi jejich základním zaměřením je určitý rozdíl.

Viktimizační studie slouží především k odhadům, popisu a poznávání **latentní kriminality**. Doplnují obraz o rozsahu a struktuře kriminality. Postupně se jejich výzkumný záběr rozšířil i na další témata, jako například okolnosti, za kterých se delikt odehrál, důvody neoznamování činů, zkušenosti obětí s policií, následky, které je oběť schopna reflektovat nebo strach obyvatel z kriminality. V centru viktimizačních studií je tedy **kriminalita z pohledu obětí**. I přesto, že pozdější studie zdůrazňují význam názorů obětí ve vztahu k viktimizaci a stále častěji doplňují výzkumné baterie o viktimologicky zaměřené otázky, zkoumání oběti je v tomto případě pořád spíše sekundárním cílem (Holomek, a kol. 2013). Velkým plusem viktimizačních studií jsou rozsáhlé reprezentativní vzorky, které o kriminalitě poskytují značné množství informací, nedostupných jinou cestou. Doplnují a upřesňují údaje o té trestné činnosti, která není policii oznamována. Nutno ale zopakovat, že hlubší dynamické prvky spojené s oběťmi zůstávají spíše skryty.

Viktimologické studie se naopak zaměřují především na **oběť a její chování**. Snaží se hledat faktory psychické a sociální povahy, tedy charakteristiky, které ovlivňují proces viktimizace od momentu typování oběti až k provedení trestného činu (Voňková, a kol. 2004). **Oběť** totiž nějakým způsobem vchází do interakce s pachatelem, a tím do určité míry **utváří a ovlivňuje charakter, průběh a dopady trestného činu**. Studie se snaží zachytit dynamické aspekty (viz výše předmět studia viktimologie). Tyto aspekty jsou mapovány především v **kvalitativních studiích v psychologické literatuře**. Výzkumy probíhají většinou na malých vzorcích a zaměřují se například na průběh trestného činu, prožívání oběti, následky, či proces vyrovnávání se s trestným činem (Norris, & Thompson, 1997). Právě malé (nerepresentativní) vzorky jsou viktimologickým studiím vyčítány nejčastěji. Jako metody sběru dat se používají především samosběry či oportunistické výběry, s neadekvátním výběrem v kontrolní skupině, zaměřené na specifické skupiny obětí. Výsledky jsou pak jen obtížně generalizovatelné.

Jestliže metody srovnáme, viktimizační studie se jeví být díky reprezentativnímu vzorku skvělým zdrojem informací o míře oznamování trestné činnosti, o míře spokojenosti s prací policie, ale i o kvalitativních aspektech, jako jsou například důvody, ze kterých oběti neoznamují trestné činy. Zároveň zachycují názory neviktimizovaných občanů, například ohledně strachu z kriminality nebo bezpečnostních opatření, která používají jako ochranu před viktimizací (např. Gřivna, a kol., 2014; Holomek, a kol., 2013; Norris, Kaniasty, & Thompson; 1997). Problematické se u těchto typů studií jeví výrazně nižší zastoupení obětí závažnějších trestných činů než v souborech viktimologických studií. Tím pádem je u tohoto typu obětí omezená možnost ověření vztahů mezi jednotlivými proměnnými a jejich statistická analýza.

I přes zmiňované limity jsou jak kvalitativní viktimologické, tak kvantitativní viktimizační studie zdrojem množství důležitých informací nejen pro potřeby viktimologie. Jejich výstupy jsou často aplikovány do praxe, zejména v oblasti pomoci obětem, zacházení s oběťmi či prevence.

3. 2. Základní pojmy z oblasti viktimologie

Abychom se mohli věnovat konkrétnějším viktimologickým otázkám, je potřebné si definovat některé základní pojmy. Jedním z důležitých pojmů je **viktimizace**, čímž myslíme dynamický proces, ve kterém se potenciální oběť stává obětí reálnou (např. Gřivna, a kol., 2014; Velikovská, 2016; Zapletal, 1994). Tento proces ovlivňuje vztah pachatele a oběti, chování oběti a míra viktimnosti. Pod pojmem **viktimnost** autoři chápou „*stupeň pravděpodobného rizika, že se jednotlivec, nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu.*“ (např. Gřivna, a kol., 2014, s. 158). Dle Heretika (2004) neexistuje jeden faktor, který by předurčoval jedince k viktimizaci, jedná se o souhrn biopsychosociálních faktorů. Již předchozí viktimizační studie IKSP potvrzuje notoricky známé aspekty, jako například **velikost místa bydliště, věk oběti, ale i profese** (Martinková, 2007). Dále sem zařazujeme **somatické a psychické handicapy, sociální charakteristiky** (např. příslušnost k etniku, ale i sociální viditelnost či sociální izolace) nebo **životní styl** (např. Gřivna, a kol., 2014; Velikovská, 2016). Míra vlivu těchto proměnných se ve spektru trestných činů liší.

Jak již bylo zmíněno, viktimizace je dynamický proces, který se formuje ještě před momentem „spáchání“ trestného činu a má několik fází. Proces tradičně dělíme na **primární, sekundární a terciární viktimizaci**, dále pak mluvíme o tzv. **reviktimizaci**.

3. 2. 1. Primární viktimizace

Primární viktimizaci např. Velikovská (2016) chápe jako **bezprostřední poškození** trestným činem, v jehož důsledku se člověk stává obětí. Důsledky takového jednání pak nazýváme **primární újmou**, která může být materiální, fyzická, či psychická (duševní, emocionální). **Materiální** (finanční) újmu chápeme jako přímé škody na majetku, případně ty, které zjistí majitel až s odstupem času (např. nákup zboží na odcizené doklady), ale rovněž nepřímé škody (např. náklady spojené s opravou poškozeného majetku, léčba, ušlý zisk). Rozsah **fyzických následků** je závislý nejen na typu trestného činu, ale i míře použitého násilí a obranných reakcí oběti.

Nejobtížněji měřitelné, ale zároveň velmi závažné, se jeví být **emocionální / psychické následky**, které mají značně individuální charakter a velmi různorodé projevy. Může se jednat o **ztrátu pocitu bezpečí** (např. po vloupání do obydlí či vystavení stalkingu), **narušení intimity** (např. u partnerského násilí), ale také o **plačtivost, poruchy pozornosti, poruchy spánku, úzkosti** (např. při kontaktu s cizími lidmi nebo při činnostech spojených s běžným fungováním člověka); následky mohou ústit až v deprese, fobie, nebo v PTSD¹⁰ (např. Čírtková, 2004; Davis, a kol., 1997; Gillernová, a kol., 2006; Velikovská 2016). Autoři Norris, Kaniasty & Thompson (1997) kromě zmiňovaných následků ve svém výzkumu na

10 **Posttraumatická stresová porucha (PTSP či PTSD**, z angl. *Posttraumatic Stress Disorder*) představuje **reakci na závažný stres**, nebo na traumatickou událost. Dle MKN se projevuje například opakovaným prožíváním události v myšlenkách, snech a fantaziích, poruchami spánku, soustředění, výpadky paměti nebo úlekovými reakcemi, oběť mění svoje chování, může se ze strachu vyhýbat místům a situacím, ve kterých k události došlo. V MKN 10 je zařazena do skupiny F43 viz například <http://www.uzis.cz/cz/mkn/F40-F48.html#F43>

americké populaci zjistili, že se u obětí násilných trestných činů mnohem častěji objevují následky jako **strach ze zločinu, vyhýbavé chování, snížená sebedůvěra a pocit izolace**. Mnohem častěji zároveň zmiňovali potřebu podpory ze strany okolí.

I přesto, že výzkumné studie jsou schopné zachytit a pojmenovat široké spektrum projevů následků trestných činů, musíme mít na paměti individuální specifika každého jedince. Do problému atypických reakcí vnáší trochu světla například Čírtková (2004). Zmiňuje tzv. „**deklarovaný, neboli nepravý cynismus**“, kdy některé osoby působí velmi stabilně, někdy až lhostejným dojmem, přičemž zážitek viktimizace je může značně traumatizovat.

Dle literatury hraje v kontextu následků viktimizace a následného vyrovnávání se s trestnou činností důležitou roli **pocit bezpečí a kontroly nad vlastním životem**. Velmi zajímavý pohled na pocit bezpečí ve své teorii nabízí (Janoff-Bulmann, 1989). Vysvětluje v ní, že jako jedinci v rámci každodenního života fungujeme na bázi několika základních předpokladů o tom, že „svět je dobré místo, je smysluplný a já jsem ho hoděn“ (člověk sám sebe vnímá jako hodného, morálního a slušného). Díky těmto iluzím pak vnímáme svět jako apriorně bezpečné místo, máme tendenci vnímat sebe jako nezranitelného jedince, přeceňovat výskyt budoucích pozitivních životních událostí a podceňovat možnost budoucích negativních zážitků. Tento „**falešný pocit bezpečí**“ je však pro naši normální existenci velice funkční. Po trestném činu oběť často o tuto iluzi přichází a **ztrácí pocit autonomie a kontroly nad vlastním životem**. Ve snaze trestnému činu porozumět přichází pocit frustrace, ale i viny. Norris, Kaniasty & Thompson (1997) v již zmíněné studii upozorňují také na fakt, že násilný trestný čin u obětí oslabil bazální pocit důvěry (mluví o narušení kognitivních schémat v této oblasti) a to následně vedlo k prohloubení psychických obtíží. U obětí majetkové trestné činnosti to nebylo tak markantní, jelikož nebyly narušeny všechny oblasti vnímání, ale pouze oblast prožívání bezpečí.

Rozdělení následků do popsaných kategorií má samozřejmě spíše orientační charakter a většinou se u jedné oběti vzájemně prolínají. Například jak materiální, tak emocionální újmu může prožívat oběť krádeže rodinného dědictví, které nemusí mít objektivně vysokou hodnotu, ale pro majitele je nositelem vzpomínky na rodinné příslušníky.

Kvalita prožívané újmy se liší pod vlivem různých faktorů. Davis, Lurigio & Skagan (1997) je rozdělují do tří skupin na faktory na straně oběti, okolnosti trestného činu a reakce nejbližšího okolí.

Faktory na straně oběti

Role oběti se v dynamice trestného činu jeví jako velmi podstatná a ovlivňuje jeho charakter. Významný vliv **má právě reakce oběti na trestnou činnost**. Více autorů se shoduje na faktu, že oběť se s trestnou činností vyrovnává jednodušeji a lépe, když se v průběhu incidentu brání nebo udělala pro svoji obranu možné maximum (např. Čírtková, 2004; Čírtková & Vitoušová 2007; Heretik, 2004). Holomek a kol. (2013) upozorňují na další důležitý aspekt, a to je **vlastní hodnocení svého chování u oběti**. Ve své studii (provedené na slovenské populaci) zjistil, že mnohem obtížněji se s prožitým trestným činem vyrovnávají oběti, které se v dané situaci nedokázaly bránit nebo svoje chování považovaly za neúčinné či nedostatečné. I tento fakt může jistým způsobem souviset s výše zmiňovaným

pocitem kontroly nad vlastním životem a jeho ztrátou, což u obětí často vede k jistému sebeobviňování. Janoff-Bulmann (1989) v tomto kontextu mluví o tzv. „*characterological self-blame*“ a „*behavioral self-blame*“.¹¹ V prvním případě přičítá oběť vinu některé své trvalé charakteristice nebo vlastnosti. V druhém případě viní některý z prvků svého chování. Sebeobviňování vychází z potřeby trestnému činu porozumět, odstranit „chybný“ prvek osobnosti či chování a získat tak zpátky pocit kontroly nad životem. Zatímco odstranění konkrétního prvku chování může víceméně napomoci procesu zpracovávání události, vina spojená s rysem osobnosti naopak tento proces ovlivňuje velmi negativně, protože se vztahuje k stabilní součásti osobnostní výbavy.

Ehlersová a kol. (1998) ve výzkumu obětí znásilnění poukazuje na vliv **reakce oběti v průběhu trestného činu**. Lépe se s trestným činem vyrovnávaly oběti, které se v průběhu trestného činu zaměřily na svoji záchranu (ať již aktivním fyzickým odporem, nebo jen hledáním a plánováním únikových strategií). Naopak oběti pasivní, bez vyvíjené aktivity pro vlastní záchranu, byly trestným činem daleko více zasaženy a častěji se u nich rozvinula PTSD. Zároveň však dodejme, že pasivní strategie v průběhu napadení např. sexuálním sadistou může mít opačný efekt. Zvýšený odpor a aktivní obrana oběti může v tomto případě pachatele naopak spíše nabudit. Jak je tedy vidět, jeden a tentýž trestný čin (znásilnění) může mít různý průběh v závislosti na proměnných na straně oběti, ale i pachatele.

Dalším důležitým aspektem, který zmiňují např. Gillernová a kol. (2006), je momentální **životní situace oběti**. U obětí, které se aktuálně vyrovnávají s další životní zátěží, se objevují ve větší míře pocity strachu a úzkosti. Vliv má i **vnímání a hodnocení situace obětí**. Například oběti sexuálního násilí, které před trestným činem hodnotily situaci jako bezpečnou, se vypořádávaly se situací mnohem hůř než oběti, které situaci hodnotily jako nebezpečnou (Ehlers, 1998).

Okolnosti trestného činu

Okolnosti trestného činu také velice významně ovlivňují míru prožívaných následků. I trestné činy s „objektivně mírnými“ následky mohou mít výrazný vliv na psychiku oběti. Velmi často je uváděn případ vloupání do obydlí, kde nutně nemusela vzniknout velká majetková škoda, avšak pocit narušení pro oběť dříve bezpečného prostoru může vyvolat závažné reakce (např. poruchy spánku, úzkosti, obsedantní myšlenky apod.). Pod okolnostmi chápeme jak **situační faktory**, tak **chování pachatele** před, v průběhu a po provedení trestného činu. Neméně důležitou roli hraje i samotný **vztah pachatele a oběti** a jejich interakce. Velikovská (2016) za důležitou považuje již predeliktivní fázi spojenou s otázkami vytytování a přiblížení se pachatele k oběti a způsobů získávání kontroly nad obětí. Dále rozděluje **způsob získávání kontroly** na lest, bleskový útok a překvapivý útok. Co je však podstatné, zdůrazňuje, že ani v jednom případě oběť nemá šanci situaci zabránit nebo se jí vyhnout. I přesto však u obětí dochází často k opakovaným, leckdy až vtíravým myšlenkám, analyzujícím průběh trestného činu a zvažování „jejich podílu viny“, ve snaze znovunabýt již zmiňovaný pocit bezpečí a kontroly.

11 Pojmy nemají český ekvivalent. Volně, tak aby byl zachován význam, bychom je mohli přeložit jako *sebeobviňování za své charakterové vlastnosti* a *sebeobviňování zaměřeno na své chování*. V psychologické literatuře se pojem užívá v anglickém jazyce (např. Gillernová a kol. 2006, Velikovská 2016).

Dalším důležitým aspektem jsou **prostředky, které pachatel použil**. Například v kontextu využití zbraně se vícero autorů shoduje na negativním vlivu užití makety zbraně. Tato informace (většinou obětí zjištěná až po trestném činu) má na oběť mnohem negativnější účinky, než by se mohlo zdát (např. Heretik, 2004; Čírtková, 2004, Velikovská, 2016). Pocity vychází především ze zjištění, že chování oběti v průběhu deliktu bylo vynuceno lstí.

Na rozsah traumatu a proces vyrovnávání se s trestným činem má velký vliv i **způsob provedení trestného činu**. Vliv má například použití fyzického násilí či prvky ponižení. Ty výrazně negativně ovlivňují prožívání oběti.

Přítomnost a reakce svědků/dalších osob v průběhu trestného činu

Pasivita okolí a neposkytnutí pomoci oběti velmi negativně ovlivňuje celý proces vyrovnávání se s viktimizací. Například v kontextu domácího násilí může mlčení okolí (například sousedů, přihlížejících kolemjdoucích) oběti potvrzovat správnost agresorova chování a nepřímo přispívat k rozhodnutí setrvat v násilném vztahu.

V souvislosti s reakcí okolí se často zmiňuje tzv. **efekt přihlížejícího** (*bystander effect*, *bystander phenomenon*).¹² Jde o sociálně-psychologický fenomén, kdy se s počtem přihlížejících snižuje pravděpodobnost, že někdo z nich oběti poskytne pomoc. Vysvětluje se to tím, že „odpovědnost za pomoc“ se rozptýlí mezi vícero osob a snižuje se tím vnitřní tlak, který by mohl potenciálně aktivovat přihlížejícího k akci, tedy pomoci (např. Výrost & Slaměník, 2008). Holomek a kol. (2013) ve slovenské studii z let 2007 a 2010 sledovali vliv této proměnné na prožívání postviktimizizačních symptomů. Ukazatelem následků ne/poskytnutí pomoci byl „výskyt úlekové reakce oběti dlouho po trestném činu“. Oběti, kterých se v průběhu trestného činu přítomná osoba zastala, méně často zmiňovaly přetrvávající úlekové reakce než oběti, u kterých přihlížející nereagovali. Aktuální studie z let 2014 a 2015 však tyto výstupy jednoznačně nepotvrdila (Košecká, a kol., 2017). I přesto je možné říci, že obecně se jednodušeji s trestnou činností vyrovnávají lidé, kterým svědci v dané chvíli pomohli.

3. 2. 2. Sekundární a terciární viktimizace

Sekundární viktimizací chápeme poškozování obětí **reakcemi okolí po skončení trestného činu**. Následky, se kterými se oběť po takovém zacházení musí vyrovnávat, nazýváme **sekundární újmou**. Na rozdíl od újmy primární má sekundární újma charakter především psychologický/psychický, který může mít na život oběti značný vliv. Pro lepší pochopení je nutné zdůraznit, že se jedná o reakce **po skončení trestného činu**. Svoji podstatou (je způsobena okolím, kterému oběť víceméně důvěřuje) může oběť zraňovat více než primární újma. Může ji způsobit neadekvátní reakce blízkých (rodiny a známých), neznámých lidí (např. svědci, veřejnost, obyvatelé stejného sídliště), ale i profesionálů (policie, obhájce pachatele, znalec) či médií.

12 Pojem se užívá nejenom v kontextu obětí trestných činů, ale i v kontextu poskytování pomoci lidem ohroženým na životě ze zdravotních důvodů.

Velmi často se oběti musí vyrovnávat s **pocitem bezpráví a nespravedlnosti** (může vycházet např. z nutnosti dokazovat vinu pachatele, nedopadením pachatele, případně neprokázáním viny), opakovaným narušením pocitu důstojnosti (např. zveřejňováním detailů trestného činu nejen v průběhu trestního řízení, ale např. prostřednictvím médií), nebo odhalováním identity oběti a jejích rodinných příslušníků apod.

Zatěžující může být i reakce okolí, které (někdy nevědomě) může podněcovat **sociální izolaci oběti**. Není výjimkou, že okolí neví, jak na oběť reagovat, a proto dochází k vyhýbavým nebo strnulým reakcím, místo potřebné podpory, přijetí a prostoru pro oběť. I přesto, že orgány činné v trestním řízení (dále jen OČTŘ) vyvíjejí značné úsilí profesionalizovat své pracovníky pro práci s obětí, může docházet k sekundární viktimizaci i z jejich strany. Jak uvádí Velikovská (2016), pocit izolace může být vyvoláván například nevhodným chováním policistů, nedostatečnou informovaností oběti o jejich právech, nebo vyplývat obecně z průběhu trestního řízení.

Poskytováním srozumitelných informací a objasňováním následujících kroků mohou OČTŘ naopak přispět k znovunabytí pocitu kontroly a snížení úzkosti, vyvolané novou, neznámou situací. Velmi negativní roli může sehrát obhájce pachatele, který může zhoršit traumatizaci oběti např. zpochybňováním pachatelovy viny, označováním oběti za pachatele či spoluvníka, vytahováním nelichotivých detailů ze života oběti s cílem zpochybnit její důvěryhodnost nebo snížit míru její újmy.

Pocit nespravedlnosti se může objevovat ve spojitosti s rigidními vyšetřovacími postupy nebo shovívavým až žádným potrestáním pachatele. Pocit nedůstojnosti je často spojený se zpochybňováním oběti, necitlivě vedenými policejními úkony, či výslechy před soudem.

Hovořit můžeme rovněž o **terciární viktimizaci**, kde se však definice odborníků liší. Například Velikovská (2016) ji chápe jak neschopnost zpracování traumatického zážitku, přestože k nápravě a odškodnění z objektivního hlediska došlo. Gillernová (2006) kromě toho rozšiřuje chápání terciární viktimizace i na oběti z blízkého sociálního okolí oběti (např. sousedé, známí a celé skupiny obyvatelstva), které mají s obětí společné znaky. Jiní autoři (např. Heretik, 2004) terciární viktimizaci chápou jako proces, při kterém jsou poškozovány původně nezúčastněné osoby (např. pozůstalí, obyvatelé oblasti, ve které došlo k závažnému trestnému činu apod.).

Posledním pojmem je tzv. **reviktimizace**, pod kterou chápeme opakovanou viktimizaci jedné a té samé osoby. V souvislosti s reviktimizací si můžeme položit zásadní otázku: do jaké míry je opakování zkušenosti s viktimizací důsledkem **trvalejších osobnostních charakteristik** oběti a do jaké míry je důsledkem **změn** (chování, zvyků, charakteristik osobnosti oběti) souvisejících s první viktimizací? V literatuře se můžeme potkat s pojmem tzv. **syndromu naučené bezmoci** (*learned helplessness*), kdy oběť na základě předešlých zkušeností nabývá pocitu, že nemá kontrolu nad vlastním životem, a to i v situacích, ve kterých ji mít může (Výrost, & Slaměník, 2008). Ukazuje se, že s opakovanou viktimizací dochází u obětí k používání takových způsobů chování, které pak pachateli mohou signalizovat lehčí „dosažení cíle“ – například působí zranitelněji, pasivněji či nesebejistě. Vyskytuje se především u trestných činů, které mají dlouhotrvající charakter a působí na sebezpetí oběti (typickými příklady jsou domácí násilí a sexuální zneužívání). Gillernová

a kol. (2006) dále uvádějí, že pojitkem mohou být specifické charakteristiky, například nižší socioekonomický status, příslušnost do skupin imigrantů, národnostních menšin; v anamnézách reviktimizovaných obětí se často vyskytují týrání v rodině, sexuální zneužívání, ústavní výchova, v dětství generalizovaná úzkost, depresivní či hysterické rysy apod. Velmi zajímavý je fakt, že rysy těchto obětí se v mnohém překrývají s rizikovými znaky agresorů. To nás může opakovaně vrátit k otázce, jestli jde spíše o důsledky první viktimizace, nebo o trvalejší osobnostní rysy. Davis, Lurigio, & Skogan (1997) potvrzují, že anomálie v rodině a výskyt sexuálního zneužívání jsou mnohem častější u opakovaných obětí sexuálních deliktů. Opakovaná viktimizace může dále ovlivňovat latentní kriminalitu ve smyslu snížené motivace viktimizaci opakovaně nahlašovat.

3. 3. Následky viktimizace a proces vyrovnávání se s trestným činem

V předchozích podkapitolách jsme se následkům trestných činů na oběť věnovali z různých úhlů pohledu (především z psychologického hlediska). Zmínili jsme různé proměnné, které rozsah a míru následků více, či méně ovlivňují. A to jak následky spojené s primární viktimizací (primární újma), tak následky spojené se sekundární viktimizací (sekundární újma). Jistou systematickostí do spleti proměnných přinášejí Norris, Kaniasty, & Thompson (1997). Tvrdí, že prožívání a intenzita následků, které na oběti zanechá trestný čin, jsou ovlivněny různými proměnnými v různých fázích (před trestným činem, v průběhu, ale i po něm). Jedná se o proměnné na straně **vnějších činitelů** (např. proměnné na straně pachatele, místo a čas, přítomnost a reakce jiných lidí, druh a charakter trestné činnosti, délka trvání trestného činu, vztah pachatele a oběti apod.), ale i **na straně oběti** (osobnostní charakteristiky, reakce oběti v průběhu trestného činu, věk, pohlaví apod.). V prvních fázích mají na míru a formu následků vliv aktivační proměnné – „*activators*“ (všechny proměnné na straně vnějších činitelů). V dalších fázích působí proměnné, které autoři nazývají „*consequences*“ – následky. Jde o proměnné jako například druh a délka trvání následků trestného činu (například trvalé fyzické postižení, se kterým se oběť bude psychicky vyrovnávat výrazně delší dobu). Další skupinou působících proměnných jsou „*reactions*“, neboli reakce oběti na trestný čin. Do této kategorie můžeme zařadit například copingové strategie nebo obranné mechanismy. Poslední skupinou proměnných jsou tzv. „*moderators*“, kterými jsou myšleny reakce okolí. Ty mohou být pozitivní a facilitující proces vyrovnávání se s následky, nebo negativní – prohlubující traumatizaci.

Rámcově můžeme předpokládat, že u majetkových trestných činů (např. krádež kola) bude zmiňována především **finanční újma**, či **administrativní zátěž**. Naopak u násilných trestných činů předpokládáme závažnější **fyzické** a především déle trvající **emocionální** či **psychické následky**.

Objektivně je lépe měřitelná finanční újma (např. odhadem škody v konkrétních intervalech) a fyzické následky viditelné na těle oběti (například odřeniny, modřiny, zlomeniny, tržné rány, popáleniny, až po trvalé zdravotní následky jako ochrnutí, či nakažení virem HIV). Hůře měřitelné jsou psychické následky, které jsou volným okem neviditelné a jen obtížně kvantifikovatelné (především kvůli subjektivitě prožívání). Můžeme sem zařadit třeba kolísání koncentrace, zabíhavé myšlení, poruchy paměti či učení, ztrátu pocitu bezpečí a kontroly, kolísání nálad, podrážděnost, neschopnost uvolnit se, stažení se ze

sociálních vztahů, až po úplnou izolaci. U některých lidí se můžou následky přetavit do psychosomatických obtíží, jako například bolesti hlavy, nespavost, srdeční arytmie, žaludeční vředy apod.

Nesmíme však zapomínat na individuální prožívání každého jedince. Některé oběti můžou reagovat odstrižením se od vlastních emocí a prožívání (**disociace**) a působit relativně klidným až spokojeným dojmem, nebo se naopak začít chovat výrazně rizikově. Neznamená to, že oběť nebyla trestnou činností zasažena. V její mírné formě může jít o obranný mechanismus, který chrání oběť před „nestravitelnými“ emocemi.

V případě, že se symptomatika stresové reakce prohloubí, může se u oběti projevit tzv. **posttraumatická stresová porucha** (PTSD). Jak již bylo zmíněno, jedná se o poruchu dle MKN-10 ze skupiny F43. Jde o protrahovanou odpověď organismu na zátěžovou situaci (velmi často se objevuje 3 až 4 měsíce po prožití viktimizaci), která se projevuje např. zvýšenou dráždivostí organismu, úlekovými nebo únikovými reakcemi a opakovanými vtíravými myšlenkami nebo vzpomínkami (tzv. „*flashback*“).

Pocit spravedlnosti

Voňková a kol. (2004) v souvislosti se sekundární viktimizací mluví o sekundárních ranách, které sice „z pohledu práva nemají žádoucí materiální znaky“, ale narušují integritu a psychickou pohodu oběti. Celý proces viktimizace, ale i následného řízení, může být spojen s **pocitem nespravedlnosti**. Už samotný fakt, že oběť musí dokazovat, že jí bylo ublíženo, může být obětí vnímán negativně. Pocit nespravedlnosti může být spojen i s pomocí, která je oběti poskytnuta; příkladem může být poskytnutí azylového přístřeší pro ženu a dítě – oběti domácího násilí, zatímco muž – pachatel zůstává v obydlí.

Pocit spravedlnosti má i svůj psychologický význam, protože u oběti může facilitovat proces vyrovnávání se s viktimizací. Pocit dosažení spravedlnosti může přispět k celkovému uzavírání traumatické zkušenosti a znovuoobnovení pocitu kontroly. Naopak neuzavřené záležitosti (například nedostižení pachatele) vztahující se k minulosti mohou být spojené s pocity frustrace, zklamání, zlosti či smutku, které oběti brání viktimizaci zpracovat.

IV.

Oběti v mezinárodním kontextu

Jak již bylo uvedeno, viktimologie je relativně novým oborem. Až do poloviny minulého století stála oběť trestného činu spíše na okraji zájmu a v centru pozornosti zákonodárců i výzkumníků byla osoba, proti které se trestní řízení vede. V poslední době se ale začala věnovat čím dál větší pozornost i zájmům osob kriminalitou poškozených a to i díky prosazování principů restorativní justice. Zvýšený zájem o problematiku obětí se odrazil jednak v zakotvení specifických práv v mezinárodních právních dokumentech i vnitrostátní legislativě jednotlivých států, jednak v zavádění opatření specificky zaměřených na pomoc osobám poškozeným trestnou činností.

4. 1. Oběti z pohledu mezinárodní právní úpravy

Snaha o posílení postavení obětí je reflektována na mezinárodní i evropské úrovni. Minimální standard pro zacházení s oběťmi trestných činů stanovila **Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci** přijatá Valným shromážděním OSN dne 29. 11. 1985 (General Assembly, 1985). Deklarace v článku 1 definuje oběti jako „osoby, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda, včetně fyzické či psychické újmy, emocionálního strádání, ekonomické újmy nebo značné škody na jejich základních právech konáním nebo opomenutím, které je v rozporu s vnitrostátním trestním právem členských států, včetně zákonů zakazujících zneužití moci“. Dokument se věnuje čtyřem základním oblastem – přístupu ke spravedlnosti a spravedlivému zacházení, restituci, náhradě škody a zajištění služeb pro oběti. Samostatná část je pak věnována obětem zneužití moci (Růžička, 2007). I když Deklarace není právně závazná, ovlivnila tvorbu dalších mezinárodních dokumentů a legislativy. Vybraným dílčím aspektům problematiky obětí jsou věnovány i články některých dalších konvencí přijatých na půdě OSN (Grivna, Šámal, & Válková, 2014). V roce 1999 byla přijata k aplikaci Deklarace i Příručka na pomoc obětem (Dále jen Příručka) (UN Office on Drugs and Crime, 1999; Válková, 1997), která popisuje základní kroky při vytváření komplexních asistenčních služeb pro oběti trestných činů a jejím účelem je napomoci celkovému zlepšení přístupu k obětem. Příručka zmiňuje nutnost poskytování následujících služeb obětem trestných činů:

- krizová intervence,
- poradenství,
- obhajoba oběti,
- podpora v průběhu vyšetřování trestného činu,
- podpora v průběhu trestního řízení,
- podpora po ukončení případu,
- výcvik profesionálů pracujících s oběťmi,
- prevence kriminality,
- další preventivní služby a výchova občanů v otázkách práv oběti trestného činu.

Problematice práv obětí je věnována pozornost i na Evropské úrovni. Lze zmínit například **Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů**, která byla přijata na půdě Rady Evropy v roce 1983 a stanovuje minimální závazný standard pro odškodnění obětí násilných trestných činů. Jménem České republiky byla Úmluva podepsána v roce 1999 a vstoupila v platnost 1. ledna 2001.¹³ Význam Úmluvy spočívá především

13 Sdělení č. 141/2000 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o odškodnění obětí násilných trestných činů

v tom, že přináší závazná pravidla pro odškodňování obětí ze strany státu a určení limitů mezinárodní spolupráce v této oblasti. Z dalších dokumentů Rady Evropy se problematice obětí věnují například **Doporučení Rady Evropy č. R (85) 11 z roku 1985 o postavení obětí v rámci trestního práva a trestního procesu** (Council of Europe Committee of Ministers, 1985), v rámci kterého je konstatováno, že základní funkcí trestního soudnictví je i uspokojování potřeb a ochrana zájmů oběti trestné činnosti, nebo **Doporučení Rady Evropy č. R (87) 21 z roku 1987** (Council of Europe Committee of Ministers, 1987) **o pomoci obětem trestných činů a prevenci viktimizace a navazující Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů členským státům ohledně pomoci obětem trestných činů** (Council of Europe Committee of Ministers, 2006), které doporučují vytvářet a rozvíjet formy pomoci obětem, zejména s přispěním neziskových organizací. Tyto dokumenty však mají jen doporučující povahu (Růžička, 2007). Ze závazných dokumentů evropského práva jsou nejvýznamnější dokumenty EU, které se promítly i do naší domácí legislativy.

V březnu 2001 přijala Rada EU, na základě závěrů zasedání Evropské rady v Tampere, **Rámcové rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV)** (Rada Evropské unie, 2001). Kromě řešení otázky ochrany zájmů obětí v rámci trestního řízení se Rámcové rozhodnutí zaměřovalo rovněž na opatření, jejichž cílem je zabezpečit obětem pomoc a zmírnit následky viktimizace (více viz Růžička, 2007). Rámcové rozhodnutí bylo později nahrazeno **směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. 10. 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu** (dále jen Směrnice) (Evropský parlament a Rada Evropské unie, 2012). Účelem směrnice je zajistit, aby se obětem trestného činu dostalo vhodných informací, podpory a ochrany a mohly se účastnit trestního řízení (možné srovnat s European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). Směrnice stanovuje minimální práva pro oběti, přičemž členské státy mohou tyto standardy dále rozšířit.¹⁴ Oběti se pro účely směrnice rozumí nejen fyzická osoba, která utrpěla újmu (včetně fyzické, duševní, citové újmy či hmotnou ztrátu) přímo způsobenou trestným činem, ale i rodinný příslušník osoby, jejíž smrt byla přímo způsobena trestným činem, a který v důsledku smrti této osoby utrpěl újmu.

Mezi hlavní práva, která směrnice zaručuje, patří například (European Commission Press Release Database, 2015):

- **Právo na vzájemně srozumitelnou komunikaci** – veškeré informace musí být obětem podávány jasně a srozumitelně. Forma komunikace musí zohlednit zvláštní potřeby každé oběti, plynoucí například z věku, jazyka či zdravotního postižení.
- **Právo na informace** – vnitrostátní orgány musí obětem poskytnout informace o jejich právech, jejich případu a službách a o pomoci, které jim jsou k dispozici. Tyto informace jsou poskytovány od prvního kontaktu s příslušným orgánem a bez zbytečného prodlení.
- **Právo na podporu** – členské státy musí obětem zaručit přístup ke službám podpory a příslušné orgány musí zajistit zprostředkování těchto služeb. Podpora se poskytuje bezplatně a důvěrně a je k dispozici i obětem, které trestný čin oficiálně neohlásily.

¹⁴ Termín implementace směrnice byl stanoven na listopad 2015 (Viz čl. 27 směrnice)

Dostupné musí být jak služby obecné podpory, a to pro všechny oběti, tak i služby specializované, například přístřeší, podpora a poradenství při traumatech, jež se uzpůsobí různým typům obětí.

- **Právo na účast v trestním řízení** – oběti mají získat v trestním řízení aktivnější úlohu. Mají právo na slyšení a na informace o různých krocích v trestním řízení. Jestliže oběti nesouhlasí s rozhodnutím o zastavení trestního stíhání, mají právo na přezkum tohoto rozhodnutí. Dalšími právy jsou právo na náhradu výdajů, odškodnění či právní pomoc. V zemích, které používají procesy restorativní justice, musí být zaručena bezpečná účast obětí na těchto službách.
- **Právo na ochranu** – oběti musí být chráněny nejen před pachatelem, ale i před samotným systémem trestního soudnictví. Je nutné individuálně posuzovat potřeby všech obětí, aby se určilo, zda nejsou ohroženy případnou (sekundární) viktimizací v průběhu trestního řízení. Pokud ano, musí se zavést zvláštní opatření na ochranu obětí během řízení i před jakoukoli možnou hrozbou ze strany pachatele. Obzvláštní pozornost je věnována ochraně dětí.

Směrnice nezapomíná ani na povinnost zabezpečit školení pracovníků, kteří přicházejí do kontaktu s oběti. Další povinností států je zajištění spolupráce a koordinace poskytovaných služeb za účelem zlepšení povědomí a přístupu obětí k jejich právům. Zdůrazněna je i potřeba pravidelného monitoringu, který má být proveden poskytováním údajů a statistik členských států o tom, v jaké míře měly oběti k právům přístup.

Dalším předpisem Evropské unie, který byl implementován do českého právního řádu, je směrnice **Rady Evropské unie 2004/80/ES ze dne 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů** (Rada Evropské unie, 2004). Cílem této směrnice je usnadnit přístup k odškodnění v přeshraničních případech, kdy byl úmyslný trestný čin spáchán v jiném členském státě, než je stát bydliště oběti (Růžička, 2007). Směrnice vychází ze zásady, že odškodnění vyplácí členský stát, na jehož území byl trestný čin spáchán, i když má oběť právo podat žádost v členském státě svého bydliště.

V souvislosti s problematikou obětí lze dále zmínit i **směrnici Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU z 13. 12. 2011 o evropském ochranném příkazu** (EVROPSKÝ PARLAMENT, RADA EVROPSKÉ UNIE, 2011). Cílem této směrnice je zabezpečit ochranu oběti nejen ve státě, kde se trestný čin stal, ale i v rámci celého unijního prostoru. Evropský ochranný příkaz lze definovat jako rozhodnutí, jímž se osobě, která představuje nebezpečí, ukládá jeden nebo více zákazů nebo omezení za účelem ochrany chráněné osoby před trestným činem, který může ohrozit její život, tělesnou nebo duševní integritu, důstojnost, osobní svobodu nebo sexuální integritu, na jehož základě orgán jiného členského státu přijme vhodné opatření s cílem pokračovat v této ochraně. Česká republika implementovala směrnici zákonem č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních. Evropský ochranný příkaz je upraven v Hlavě X tohoto zákona.

4. 2. Opatření zaměřená na zlepšení postavení obětí a hodnocení jejich efektivity

Ačkoli přijetí právní úpravy specificky určené pro oběti trestných činů je nepochybně velmi pozitivní krok, klíčová je zejména její **aplikace v praxi**. Při zavádění nových opatření je vždy důležité ověřovat, jak fungují v praxi a jestli dochází k naplňování zamýšlených cílů. Výsledky komparativního výzkumu zaměřeného na implementaci mezinárodních standardů do trestněprávních úprav v jednotlivých zemích Evropy naznačují, že úspěšná reforma trestní politiky zaměřené na oběť záleží kromě jiného i na následujících faktorech, které je potřeba mít na zřeteli. Opatření/ustanovení musí být formulována jasně a srozumitelně a úprava by neměla obsahovat nejasnosti, které by umožnily se povinnosti lehce vyhnout nebo by zaváděly pochybnost ohledně toho, kdo je za danou povinnost vůči oběti odpovědný. Je potřeba rovněž zabezpečit příznivý postoj orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů, které budou opatření/ustanovení aplikovat v praxi. V neposlední řadě má reforma větší šanci na úspěch, pokud z ní zároveň vyplývají i nějaké výhody pro pachatele nebo trestně právní systém jako celek (Brienen & Hoegen, 2000).

Potřeba **evaluace** je zdůrazňována nejen v souvislosti s novou právní úpravou, ale i s realizací programů a služeb pro oběti. Systém služeb zabezpečujících pomoc obětem se liší napříč jednotlivými státy. Služby mohou fungovat na veřejné (státní) či „soukromé“ bázi zajišťované neziskovým sektorem. Můžou být zabezpečovány profesionály nebo jen dobrovolníky. Vliv mají, kromě jiného, kulturní a právní tradice dané země, které ovlivňují i potřeby obyvatel související s reakcí na trestnou činnost (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). Pomáhající organizace, poskytující služby obětem, jsou pro obhájení dotací často nuceny vyhodnocovat efektivitu svých služeb, tato „samoevaluace“ ale může být zkrácená a v mnoha směrech nedostatečná. Subjektivní spokojenost klientů vyjádřená v evaluačním dotazníku automaticky neznamená, že služba je skutečně efektivní, například co se týče zmírnění dopadů viktimizace (Jorge Birol, 2010). Navíc mají poskytovatelé služeb informace jen o svých aktuálních klientech, nelze zjistit, jestli služby reflektují skutečné potřeby obětí, nebo se právě s těmito potřebami mýlí a proto je většina obětí nevyužívá.

Nedostatek informací o potřebách obětí, celkovém rozsahu viktimizace a počtu neoznámených případů byl identifikován také jako jeden z hlavních problémů v rámci expertního šetření, zaměřeného na uplatňování práv obětí v EU, provedeného Agenturou Evropské unie pro základní práva (FRA) (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

Jaké jsou tedy možnosti a osvědčené postupy v této oblasti? Zemí, kde oběti stojí v centru pozornosti už poměrně dlouho, je **Velká Británie**. Dopad opatření zaměřených na zlepšení postavení obětí tu byl zkoumán z různých aspektů (Hall, 2012). Snahy o zhodnocení potřeb obětí a fungování pomáhajících organizací lze zde datovat už do 80. let minulého století (Maguire & Corbett, 1987). Autoři tehdejší studie se dotazovali jednak samotných poskytovatelů, jednak realizovali i rozhovory s oběťmi (které byly v kontaktu se službami i s těmi, které tyto služby nevyužily). Zároveň využili i průzkum viktimizace (*British Crime Survey*), kam byly zařazeny otázky na dopad trestného činu na oběť a její názory a povědomí o službách. Cílem bylo vyhodnotit rozličný charakter služeb pro oběti, kdy v té době panovala mezi těmito službami poměrně značná diverzita. Nejčastěji služby využívaly oběti vloupání, které se o této možnosti dozvěděly od policie. Oběti napadení, znásilnění,

domácího násilí či loupeže byly méně frekventované (proporcionálně méně, než je těchto činů registrovaných vzhledem k celku). Poskytovatelé služeb naopak nebyli v kontaktu téměř vůbec s oběťmi velmi častých majetkových trestných činů, jako jsou krádež auta, nebo krádež věcí z auta. Asi třetina organizací navíc poskytovala pomoc i obětem jiných událostí než trestné činnosti (požáry, náhlá úmrtí, povodně...). Z hlediska typu poskytovaných služeb převažoval model krátkodobé pomoci v podobě krizové intervence.¹⁵ Jen v necelých 60 % případech pracovníci klientovi pomohli s podáním žádosti o kompenzaci újmy. Co se týče zkoumání dopadu trestného činu na oběť, výsledky ukázaly, že oběti nějaký dopad zmiňují méně často, pokud jsou na něj dotázáni v rámci viktimizačního výzkumu, než když je jim tato otázka položena v rámci hloubkového rozhovoru.

Výzkumy obětí tedy již poměrně dlouho plní i funkci nástroje na hodnocení služeb pro oběti. Ještě vhodnější než národní výzkum se v tomto směru jeví menší lokální výzkumy, které umožňují detailněji mapovat specifické potřeby určité lokality. Problémem však je jejich značná finanční náročnost (Shapland J., 1993).

Výzkumy viktimizace mohou sloužit i jako zdroj informací o využívání práv obětmi, k jejichž sběru členské státy EU zavazuje Směrnice 2012/29/EU v článku 28 (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014). Lze z nich zjistit povědomí obětí o poskytovaných službách i identifikovat nedostatky v nastavení systému. Výhodou těchto reprezentativních studií je zejména to, že umožňují srovnání mezi oběťmi, které delikt nahlásily a vyhledaly pomoc s těmi, které se na oficiální instituce z různých důvodů neobrátily. Navíc je možné zjistit, proč oběti nabízené služby nevyužily, jestli roli hraje spíše nevědomost, nedostupnost nebo nedůvěra v tyto instituce.

Aktuálních studií, které by se ale cíleně věnovaly vyhodnocování úrovně péče o oběti, není mnoho. Mimo jiné to může být způsobeno nedostatečným propojením praxe (subjektů, které opatření realizují) a výzkumnou/akademickou sférou, která je schopna opatření adekvátně vyhodnotit.

Další zemí, která může sloužit jako příklad a je zároveň bližší českému prostředí, je **Německo**. Jde o stát, který má poměrně propracovaný systém pomoci obětem a zároveň dlouhou tradici kriminologického výzkumu.

Již v roce 1976 byla v Německu založena organizace na pomoc obětem (první byla ve Velké Británii založena v roce 1974). V současnosti je organizace „*Weisser Ring e.V.*“¹⁶ největším poskytovatelem služeb pro oběti a jedinou organizací s celostátní působností. Organizace poskytuje služby všem obětem a je nezávislá na státních dotacích. Služby jsou zabezpečovány většinou dobrovolníky. Sesterskou organizací, založenou po tomto německém vzoru, je i Bílý kruh bezpečí působící v České republice. Sesterské pobočky lze ale najít i v jiných státech, například Rakousku, Maďarsku nebo Lucembursku.

15 Pro dlouhodobou pomoc nebyli pracovníci vyškoleni, přeposílali klienty jiným profesionálům, ale dělo se to spíše zřídka.

16 Více viz <https://weisser-ring.de/>

Kromě této dominantní organizace fungují v Německu i další menší organizace, většinou zaměřené na specifickou lokalitu nebo typy obětí. Tyto organizace jsou sdruženy pod hlavičkou Asociace pomoci obětem (*Arbeitskreis der Opferhilfen-ado*). Asociace byla založena již v roce 1988 s cílem koordinovat a podporovat členské organizace a ulehčovat výměnu informací, dobré praxe, hájit práva obětí, podporovat spolupráci mezi existujícími organizacemi a napomáhat vzniku organizací nových. Dominantní *Weisser Ring* není jejím členem (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

Inspirativní je i **německá právní úprava zaměřená na oběti**. S účastí poškozeného v trestním řízení počítal již v 19. století říšský trestní řád. Hlavním právním předpisem, upravujícím postavení poškozeného, je v současnosti německý trestní řád (*Strafprozeßordnung- StPO*).¹⁷ Poškozený má v trestním řízení vcelku silné postavení, kromě práva na právní a jinou pomoc lze zmínit například instituty soukromé a vedlejší žaloby, které umožňují aktivní zapojení poškozeného či uplatnění jeho práv v rámci adhezního řízení nebo narovnání s pachatelem. Soukromá žaloba představuje výjimku ze zásady oficiality a znamená, že trestný čin může být stíhán jen poškozeným, bez participace státního zástupce. Soukromá žaloba se týká méně závažných trestných činů, zasahujících přímo osobu poškozeného. Státní zástupce podává v těchto případech veřejnou žalobu, pouze pokud je to ve veřejném zájmu. V některých případech je podání soukromé žaloby možné až po neúspěšném pokusu o smír. Účelem je zejména odbřemenění trestní justice a posílení smírného řešení konfliktu mezi pachatelem a poškozeným. Průběh řízení o soukromé žalobě se zásadně neliší od řízení o žalobě veřejné. Poškozený má obdobná oprávnění jako státní zástupce, může navrhopvat a zabezpečovat důkazy i podávat opravné prostředky. U institutu vedlejší žaloby se poškozený přidává k veřejné žalobě podávané státním zástupcem. Poškozený tedy nemůže trestní řízení zahájit sám, nicméně při výkonu svých práv je samostatným subjektem s obdobným postavením, jako má státní zástupce. Hlavním účelem tohoto institutu je osobní zadostučinění poškozenému a náhrada způsobené újmy (Stočesová, 2012).

Kromě trestního řádu jsou práva obětí upravena i v dalších právních předpisech (srov. Stočesová, 2012). Již v roce 1976 byl přijat zákon o odškodnění obětí (*Opferentschädigungsgesetz- OEG*). Původní verze zákona byla nahrazena v roce 1985. V roce 1986 byl přijat i na podkladě viktimologických výzkumů zákon o ochraně obětí *Opferschutzgesetz* (Bundesgesetzblatt, 1986), který významně posílil a upřesnil práva obětí v trestním řízení. Ochrana práv obětí byla dále zdokonalována a postupně byly přijaty další zákony o reformě práv obětí. Poslední z nich (3. *Opferrechtsreformgesetz*) z roku 2015 měl za cíl mimo jiné implementovat závazky, vyplývající ze Směrnice 2012/29/EU (Bundesministerium der Justiz und Für Verbraucherschutz, 2015).

Významnou roli při posilování práv obětí i při přijímání legislativy sehrál v Německu kriminologický výzkum. První výzkumy zaměřené na tematiku obětí byly realizovány na Max Planck Institutu již na začátku sedmdesátých let minulého století a poměrně záhy se uskutečnily i výzkumy, zaměřené na vyhodnocování dopadu nové právní úpravy, přijaté k posílení práv obětí. Zjišťovány byly jednak názory obětí, jednak těch, kteří tato opatření realizují. V devadesátých letech, i v souvislosti se sjednocením Německa, získávaly na

17 Více viz <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>

popularitě i výzkumy viktimizace a jejich výzkumný potenciál (Kaiser, Kury, & Albrecht, 1991). Poskytovaly totiž mimo jiné možnost porovnání situace v západní a východní části země (Kury, 1992).

Bohužel, po nadšení v devadesátých letech výzkumné aktivity zaměřené na oběti postupně ochladly. Priority i finanční prostředky byly přesunuty na jiná témata a postupně o tuto oblast ztratili zájem i výzkumníci, kteří se jí věnovali. Výzkumy zaměřené na tuto problematiku se realizují již pouze sporadicky (Baier, Pfeiffer, & Verlagsgesellschaft, 2016). V současnosti v Německu není realizován žádný pravidelně se opakující výzkum obětí obdobný britskému nebo americkému. V roce 2009 sice zadala vláda vypracování návrhu viktimizačního výzkumu, tento ale nakonec nebyl realizován. Zdrojem dat o kriminalitě jsou tak hlavně policejní statistiky. Aktivity v tomto směru jsou vyvíjeny v poslední době pouze pod hlavičkou Federální kriminální policie (BKA), která vydala několik publikací, věnujících se problematice výzkumů obětí včetně výsledků výzkumu, který byl realizován v roce 2012.¹⁸ Tento výzkum ale již neobsahuje komponentu, zaměřenou na hodnocení legislativy.

Lze tedy říct, že situace v Německu kopíruje vývoj ohledně výzkumů obětí ve světě. Po nadšení z jejich potenciálu v osmdesátých a devadesátých letech zájem postupně upadal. Pokus o systematickou reinkarnaci tohoto výzkumného nástroje (související pravděpodobně s přípravou neúspěšného projektu Evropského viktimizačního výzkumu) se nepodařilo naplnit a v současnosti se tento typ šetření realizuje spíše ad hoc bez využití všech možností, které se v souvislosti s ním nabízejí.

18 Více viz https://www.bka.de/SiteGlobals/Forms/Suche/Servicesuche_Footer_Formular.html?nn=3816 & resourceId=4200 & input_=3816 & pageLocale=de & templateQueryString=kriminologische+forschungsgruppe & submit.x=0 & submit.y=0

v.

Péče o oběti v České republice

5. 1. Právní rámec

České trestní právo rozlišuje pojem oběť a pojem poškozený. Tyto termíny se do jisté míry navzájem překrývají, avšak je třeba je rozlišovat.

Poškozený je termín tradičně užívaný v českém trestním řízení. Podle § 43 odst. 1 **trestního řádu** (zákon č. 141/1961 Sb.) je poškozený ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. Naproti tomu termín oběť byl do českého právního řádu zanesen až **zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů** (dále jen ZOTČ), kde je definován spíše ve viktimologickém slova smyslu (více viz dále).

Poškozený je jednou ze stran trestního řízení, a má tak v rámci trestního řízení přiřazena mnohá oprávnění, kterými může uplatňovat svůj vliv na jeho průběh. Například může podávat v rámci řízení návrhy na doplnění dokazování, účastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání nebo jednání o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Aby mohl tato práva uplatňovat účelně, může také poškozený například nahlížet do spisu. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou také za tím účelem povinny poškozeného o jeho procesních právech poučovat.

Účast poškozeného v trestním řízení je zcela dobrovolná. Ke své účasti ani k uplatňování jeho jednotlivých práv nemůže být poškozený jakkoli nucen. Poškozený je dokonce oprávněn se všech svých procesních práv v řízení s účinností i do budoucna vzdát výslovným prohlášením směrem k orgánům činným v trestním řízení.

Za účelem výkonu práv poškozeného v trestním řízení se může dát poškozený zastupovat zmocněncem. Při splnění podmínek stanovených v § 51a **trestního řádu** mají dokonce někteří poškození nárok na to, aby byli zmocněncem zastupováni bezplatně nebo za sníženou odměnu.

Jedním z nejvýznamnějších práv poškozeného v trestním řízení je jeho oprávnění požadovat, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu nebo nemajetkovou újmu, která mu byla trestným činem způsobena. Dále má možnost žádat o vydání bezdůvodného obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal. Právo na uplatnění nároku na náhradu škody nebo bezdůvodného obohacení přechází také na právní nástupce poškozeného (tj. v případě fyzické osoby na dědice).

Jestliže má poškozený zájem toto své právo v řízení uplatnit, musí tak učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, anebo v případě, že je sjednávána dohoda o vině a trestu, musí toto právo uplatnit nejpozději při prvním jednání o takové dohodě.

Způsob, jakým je třeba nárok poškozeného v trestním řízení uplatnit, stanoví § 43 odst. 3 **trestního řádu**. Poškozený podle něj musí zejména svůj nárok vyčíslit a odůvodnit, z jakého důvodu má za to, že mu jím vyčíslený nárok vůči obžalovanému vznikl. Výši svého nároku je poškozený povinen také doložit relevantními důkazy. Jestliže poškozený neuplatní svůj nárok vůči obžalovanému do trestního řízení, má ještě možnost domáhat

se zaplacení svého nároku také v samostatném řízení žalobou podanou k civilnímu soudu. Výhodou uplatnění nároku do trestního řízení oproti jeho uplatnění žalobou k civilnímu soudu je například skutečnost, že uplatnění nároku do trestního řízení není zpoplatněno žádným soudním poplatkem.

Jestliže poškozený svůj nárok do trestního řízení uplatní, bude o něm rozhodovat trestní soud v rámci řízení, které není od řízení o vině a o uložení trestu nijak odděleno. Jde o tzv. adhezní řízení.

O nároku poškozeného je soud v případě jeho uplatnění do řízení povinen v každém případě rozhodnout. Podle výsledků dokazování v řízení o něm přitom v rozsudku rozhodne tak, že:

- jej poškozenému přizná ve výši, v jaké ho poškozený uplatnil do trestního řízení;
- jej poškozenému přizná částečně a ve zbytku poškozeného odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních;
- poškozeného odkáže s celým nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních.

Nárok poškozeného uplatněný do trestního řízení tedy nemůže trestní soud nikdy zamítnout, ale může mu jen vyhovět, nebo poškozeného odkázat na to, ať svůj nárok uplatní žalobou k civilnímu soudu.¹⁹

V některých případech je postavení poškozeného natolik významné, že bez souhlasu poškozeného nelze ani zahájit trestní stíhání a bez jeho souhlasu v něm ani nelze pokračovat. Tak je tomu v případě taxativně vyjmenovaných trestných činů v § 163 odst. 1 trestního řádu, jestliže byl tam uvedený trestný čin spáchán osobou, která je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči které by měl poškozený jako svědek právo odeprít výpověď ve smyslu § 100 odst. 2 trestního řádu (tedy zejména v situaci, kdy jsou spolu pachatel trestného činu a poškozený v nějakém blízkém, zpravidla rodinném, vztahu).

5. 1. 1. Zákon o obětech trestných činů

V roce 2013 byl přijat zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (ZOTČ) a o změně některých zákonů, který nabyl v plném rozsahu účinnosti 1. 8. 2013. Komplexní právní předpis zaměřený na problematiku obětí do té doby v České republice chyběl. Zákon implementoval závazky, vyplývající pro ČR z evropské legislativy.²⁰ Cílem nové právní úpravy je posílení postavení a rozšíření práv obětí trestné činnosti, včetně nové úpravy

19 K civilnímu řízení je poškozený odkázán v případě, že soud dojde k závěru, že o nároku nemůže rozhodnout už v rámci trestního řízení. Nemá dostatek důkazů, na jejichž základě by mohl o povinnosti k náhradě škody rozhodnout, nebo by pro rozhodnutí o náhradě škody musel provádět další dokazování, které značně přesahuje potřeby trestního řízení, čímž by došlo k podstatnému prodloužení jeho délky.

20 Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů; Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.

poskytování peněžité pomoci státem. Došlo také k zintenzivnění pomoci obětem mimo jiné i regulací vztahů mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů (např. (Jelínek, J., a kol., 2014; Gřivna, Šámal, & Válková, 2014).²¹

Právě ZOTČ zanesl do českého právního řádu termín **oběť**. V § 2 odst. 2 ZOTČ je oběť definována jako fyzická osoba, které trestným činem vznikla nebo měla vzniknout újma na zdraví, materiální nebo nehmotná újma, nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Obětí ZOTČ rozumí také tzv. oběť nepřímou, tedy např. příbuzného v pokolení přímém, sourozence, manžela či druha přímé oběti, která v důsledku trestného činu zemřela (Jelínek, 2013).

Z definice oběti vyplývají také rozdíly oproti poškozenému, jak jej chápe trestní řád. V první řadě je nutno zmínit, že obětí trestného činu podle ZOTČ nemůže být (na rozdíl od poškozeného) právnická osoba, neboť ta není schopna pocitově ani smyslově útrapy způsobené trestným činem vnímat. Nemůže být ani subjektem sekundární viktimizace, před kterou ZOTČ míní oběti bránit.

ZOTČ touto definicí přinesl tzv. presumpci postavení oběti (jako protiváhu k presumpci nevinu pachatele). Za oběť je totiž podle ZOTČ považována každá osoba, která se **cítí být obětí spáchaného činu**, za předpokladu, že se neprokáže opak nebo se nejedná o zjevné zneužívání postavení oběti podle zákona. Na postavení oběti tak nemá vliv, zda bude skutečně zahájeno trestní řízení či zda se podaří zjistit osoba, která se trestného činu dopustila. Z presumpce oběti se odvíjí i využití některých konkrétních práv, jako je například právo na odbornou pomoc, kdy je podle § 4 pomoc obětem poskytnuta i před zahájením trestního řízení či možnost uplatnění práva na peněžitou pomoc, která je podle § 26 odst. 2 písm. a) poskytnuta i v případech, kdy nebylo možné zjistit pachatele (Gřivna, Šámal, & Válková, 2014). Další skutečností, která vyplývá z § 2 odst. 1 ZOTČ, je, že trestným činem se rozumí také čin jinak trestný. Touto definicí má být zajištěna ochrana obětem činů spáchaných např. osobami bez trestněprávní odpovědnosti.

ZOTČ také vymezuje podskupinu obětí, které označuje za **oběti zvláště zranitelné**. Jedná se o osoby, které jsou vystaveny zvýšenému riziku sekundární újmy a snížené schopnosti uplatňovat a vymáhat svá práva. Podle § 2 odst. 4 se do této kategorie řadí např. děti, senioři, osoby fyzicky, mentálně či obdobně postižené, oběti trestného činu obchodování s lidmi, trestného činu teroristického útoku nebo oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti či trestných činů, které v sobě zahrnují násilí nebo pohrůžku násilím, pokud je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy. Oběť zvláště zranitelná může v rámci ZOTČ využívat některá rozšířená práva a opatření, které mají pomoci v zamezení sekundární újmy (speciální výslechové místnosti, bezplatný zmocněnec apod.). Podle § 3 odst. 1 je zároveň nutné oběť za zvláště zranitelnou považovat, vzniknou-li pochyby o tom, jestli do této kategorie daná osoba patří.

Pro správnou aplikaci ZOTČ v praxi je nutno pochopit základní zásady, na kterých je zákon postaven. Jednou ze základních zásad ZOTČ je již zmíněná zásada presumpce

21 K tomu viz Důvodová zpráva k vládnímu návrhu na vydání zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

postavení oběti. Další zásada zakotvená v § 3 odst. 2 ZOTČ, vyzývající k šetrnému a důstojnému zacházení s obětí, se týká ochrany obětí před druhotnou újmou, především ze stran orgánů činných v trestním řízení a ostatních subjektů, které ve své profesi jakkoliv přicházejí do kontaktu s oběťmi a mohou je svým počínáním vystavit prohlubování újmy způsobené viktimizací.²²

Mezi další zásady patří zásada zákazu diskriminace obětí, informační povinnost orgánů činných v trestním řízení a součinnost těchto orgánů s ostatními subjekty poskytujícími pomoc obětem.

ZOTČ přinesl jak úplně nová práva a instituty, tak se postaral o rozšíření některých stávajících. Následně zmíníme pouze vybraná práva a instituty týkající se našeho výzkumu.

- **Právo na bezplatnou a odbornou pomoc:** Podle § 4 a § 5 se subjektům zapsaným v Registru poskytovatelů služeb obětem trestné činnosti²³ (dále jen Registr) ukládá povinnost bezodkladně poskytnout obětem odbornou pomoc, čímž se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc a právní informace nebo restorativní programy před zahájením, v průběhu i po skončení trestního řízení. Dále žadatelům, kteří naplňují znaky oběti zvláště zranitelné podle § 2 odst. 4 ZOTČ, je tato odborná pomoc poskytována bezplatně podle § 5 ZOTČ, přičemž v případech pochybností o naplnění statutu zvláště zranitelné oběti je nutné tuto pomoc poskytnout. Poskytnutí bezplatné pomoci však není omezené pouze na okruh žadatelů z řad obětí zvláště zranitelných a subjekty zapsané v Registru mají možnost poskytovat bezplatnou odbornou pomoc širšímu okruhu žadatelů, případně ve větším rozsahu (např. Jelínek, 2013).
- **Právo na přístup k informacím** je vyjádřené v § 7 a § 8 ZOTČ navazuje na základní zásadu podle § 3 odst. 4, která stanoví, že policie, ostatní orgány činné v trestním řízení a subjekty zapsané v Registru mají povinnost srozumitelným způsobem informovat oběť o jejích právech a umožnit jí její plné uplatnění, a to na žádost i opakovaně. Podle § 8 odst. 1 ZOTČ má Policie České republiky (dále jen PČR) povinnost už při prvním kontaktu informovat oběti nezávisle na tom, zda si je oběť vyžádá. PČR informuje oběti srozumitelnou formou (ústně i písemně) například o tom, kde podat trestní oznámení, kde a za jakých podmínek lze vyhledat odbornou pomoc, o podmínkách práva na ochranu před hrozcím nebezpečím podle § 14 ZOTČ a o tom, kde získat více informací o činu, jehož se staly obětí. Na žádost má PČR oběť ústně informovat o dalších skutečnostech, jako je způsob žádání o informace (podle § 11 odst. 1 a 3 ZOTČ), podmínkách a lhůtách poskytnutí peněžité pomoci, možnosti ochranných opatření a dalších práv vyplývajících ze ZOTČ. Novelou ZOTČ byla dále doplněna povinnost na vyžádání oběti informovat o nejbližších azylových domech, intervenčních centrech a dalších sociálních a zdravotnických službách.

22 viz Kapitola 3. 2.

23 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů obsahuje seznam organizací (např. neziskových organizací, středisek probační a mediační služby) a dalších subjektů (advokátů), které pomáhají obětem vyrovnat se s následky trestného činu. Registr spravuje Ministerstvo spravedlnosti ČR a zveřejňuje ho na svých stránkách www.justice.cz.

- **Právo na ochranu před druhotnou újmou**²⁴ je v ZOTČ upraveno v § 17 až § 22 a vychází ze zásady stanovené v § 3 odst. 2 ZOTČ, která vyzývá k šetrnému zacházení s oběťmi takovým způsobem, aby byla minimalizována případná další újma (sekundární viktimizace či reviktimizace oběti). Do českého právního řádu byla tímto zanesena úprava vztahu orgánů činných v trestním řízení k obětem, která do té doby chyběla (Jelínek, 2013). Oběť trestného činu může využít několika prostředků k prevenci druhotné újmy, jako je zabránění kontaktu s osobou, kterou označila za pachatele (§ 17 ZOTČ) či využití rozšířených možností šetrnějšího výsledku, jak je upraveno v § 18 a 19 ZOTČ (například výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví, výslech vyčerpávajícím způsobem tak, aby bylo zabráněno nutnosti opakovaných výslechů apod.). Rozšířená speciální práva jsou i zde věnována obětem zvláště zranitelným, která jsou upravena v § 20 ZOTČ (např. zvláště citlivý výslech vyškolenou osobou, využití výslechových místností apod.).
- **Prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti:** Pro zajímavost lze zmínit i další z nově zavedených institutů, kterým je možnost oběti sepsat prohlášení o dopadu trestného činu na její osobu (dále jen Prohlášení), zakotvené v § 22. Tento institut je známý v zahraničí jako tzv. *Victim Impact Statement*. Cílem tohoto prohlášení je dát trestnímu řízení osobnější formu a dát hlas poškozenému v trestním řízení. Oběť v Prohlášení popíše, jak ji událost trestného činu ovlivnila v rozdílných rovinách jejího života i života jejího blízkého okolí. S Prohlášením se má zacházet jako s důkazním materiálem a může být přečteno během hlavního líčení u soudu. Prohlášení je nejen nástrojem pro spravedlivé potrestání, ale je i nástrojem restorativní justice. Umožňuje pachatelům plně pochopit veškeré dopady jejich trestného činu, čímž se zákonodárce snaží dosáhnout efektivnější nápravy pachatele. Účelem Prohlášení má být náprava doposud marginalizovaného postavení poškozených v průběhu hlavního líčení a celkové zlepšení zkušenosti obětí se soudy (Erez & Roeger, 1995).

Lze tedy hodnotit velice pozitivně, že i v České republice se postavení osob poškozených trestným činem v trestním řízení postupně posiluje a obětem je přiznáno široké spektrum práv, které mají zlepšit jejich situaci. Vedle nadějí vkládaných do nové právní úpravy se ale zároveň objevily i hlasy kritizující praktickou funkčnost a skutečný prospěch nového zákona pro samotné oběti (Jelínek & Pelc, 2015; Kozák, 2015). Na konkrétní nedostatky ZOTČ poukázala i jeho evaluace provedená neziskovými organizacemi.²⁵ I když některé z vytýkaných vad pomohla vyřešit novela (Gřivna & Válková, 2017) provedená zákonem č. 56/2017 Sb., mnohé z výhrad zůstávají i nadále aktuální (Jílovec & Kozák, 2016).

24 Druhotnou újmou se podle § 2 odst. 5 ZOTČ rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších jmenovaných subjektů.

25 Evaluace zákona o obětech realizované organizací La Strada ČR ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, In Iustitia a Člověk v tísní. Dostupné na <http://www.strada.cz/cz/publikace-a-vystupy-la-strada-cr>
Viz také například <http://www.in-ius.cz/dwn/praktalegdopo/zotc-web-final.pdf>

5. 2. Systém péče o oběti

Jak již bylo zmíněno, proces viktimizace je velmi zátěžovou situací, která způsobuje široké spektrum krátkodobých, ale i déletrvajících následků, které mohou významně ovlivnit život oběti (Čírtková & Vitoušová, 2007). Je proto nutné, aby kromě posíleného právního postavení byla pro oběti zabezpečena komplexní a odborná péče a pomoc. Oběti trestných činů potřebují pomoc ve finanční oblasti, asistenci s řešením praktických záležitostí a pomoc s vypořádáním se s trestným činem po emoční stránce. Poškozené osoby navíc potřebují pomoc s orientací v procesu trestního řízení, se kterým často nemají žádnou zkušenost (Shapland, Willmore, & Duff, 1985).

Oběti trestných činů využívají odbornou pomoc především v rovině právní, sociální a psychologické. Sociální a psychologická forma podpory je v České republice poskytována podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, registrovanými subjekty.

Sociální pomoc

Sociální pomocí se rozumí podpora směřující k řešení nepříznivé sociální situace způsobem, který bude minimalizovat případnou další újmu s cílem umožnit poškozenému návrat do běžného života. Podle § 78 zákona o sociálních službách je sociální poradenství poskytováno jak v základní formě, tak ve formě odborné.

V rámci základního sociálního poradenství jsou obětem poskytovány potřebné informace, které mají za účel zmírnit nepříznivou sociální situaci. Dále jsou předávány informace o možnostech výběru druhu sociálních služeb podle konkrétních potřeb klienta, informace o možnostech využívání dostupných zdrojů za účelem zabránění sociálního vyloučení či informace o možnostech podpory členů rodiny v případech, kdy se členové spolupodílejí na péči o osobu.

V rámci odborného sociálního poradenství jsou pak poskytovány služby zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí.²⁶ Příkladem může být pomoc s bydlením či zaměstnáním, asistence s řešením finanční situace poškozených či například pomoc s obnovením narušených sociálních vazeb.

Psychologická pomoc

Psychologická pomoc obětem může mít různé podoby a formy a liší se především dle doby, která uplynula od prožitého trestného činu (např. těsně po činu, nebo naopak psychologické vedení po delší době od trestného činu). Obecně můžeme říct, že jejím cílem je stabilizace a podpora oběti v průběhu procesu vyrovnávání se s prožitým trestným činem a zpracování tohoto většinou traumatického zážitku. Asi nejčastěji využívanou službou je **krizová intervence**, zaměřená na člověka, kterému jeho aktuální těžká životní situace brání řešit problémy obvyklými způsoby (Mitchell, Schiller, Eyler, & Everly, 1999). Krizová intervence je poskytována tváří v tvář, telefonicky (linka důvěry) či prostřednictvím in-

26 § 3 a § 4 Vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách

ternetu (např. krizové chaty) (Hanuš & Hellebrandová, 2006). V případě intervence tváří v tvář může oběť využít např. vyškolené krizové interventy, soukromé psychology nebo různá krizová centra. Dle aktuálního stavu klienta může jít o péči ambulantní, lůžkovou nebo denní stacionář. V případech hrozícího nebezpečí je možné využít krizových lůžek azylových domů. Výjimkou nejsou ani mobilní a terénní zásahy krizových specialistů, kteří působí v místě vzniku krize (např. u autonehody). Podle adresáře centra Remedium²⁷ je v současné době poskytována krizová pomoc ve 40 městech v České republice na 118 stanovištích, přičemž specializace jednotlivých center může být různá.

Restorativní justice

Další formou poskytování pomoci obětem jsou programy restorativní justice. Hlavním cílem restorativní justice je spojit všechny zainteresované strany (v tomto případě především oběť a pachatele) a pokusit se o vyřešení jejich společného problému za předpokladu spokojenosti všech stran (Marshall, 1999). Principy restorativní justice byly implantovány do české legislativy především přijetím zákona č. 257/200 Sb., o Probační a mediální službě. Tento zákon vytvořil platformu pro institucionalizovanou mediaci mezi obětí a pachatelem. Restorativní programy mohou být pro oběti velmi prospěšné, avšak je třeba brát v potaz riziko sekundární újmy obětí. Mediace mezi obětí a pachatelem se musí uskutečnit na dobrovolné bázi a mediátorem může být jen osoba, která prošla akreditovaným výcvikem.²⁸ Ačkoli jsou restorativní programy pro oběti často nepřijemné, studie dlouhodobě prokazují jejich přínos pro oběti (Strémy & Vráblová, 2016). Tyto programy umožňují obětem dosáhnout reparace (tj. nápravy, kterou může způsobit např. vyjádřená lítost pachatele). Zároveň umožňují obětem projevit hlubší emoce, jako jsou hněv, stud, strach či smutek, což má pomoci k efektivnější léčbě traumatu (Strémy & Vráblová, 2016).

Psychologickou a sociální pomoc a restorativní programy v různé míře zaštiťují organizace, poskytující poradenskou pomoc.

Poradenská pomoc obětem

Poradenská pomoc obětem je v České republice nabízena organizacemi nezávisle na tom, v jaké fázi se nachází trestní řízení (pomoc může být poskytnuta i bez nutnosti zahájení trestního řízení). Spektrum pomoci poskytované jednotlivými subjekty je široké a často reaguje na individuální potřeby obětí (Strémy & Vráblová, 2016).

Zatímco v částech západní Evropy snahy o poskytování institucionalizovaných služeb obětem trestné činnosti započaly již v 70. letech 20. století,²⁹ Česká republika se k těmto snahám připojila až v roce 1991, a to díky založení občanského sdružení pro pomoc obě-

27 REMEDIUM Praha je občanské sdružení zaměřující se na podporu a realizaci činností vedoucích ke zvyšování kompetence občanů v nepříznivých psychosociálních situacích, anebo občanů touto situací ohrožených. Na rozdíl od běžných neziskových organizací se kromě poradenských aktivit věnují vzdělávání pracovníků v sociálních službách a dalších pomáhajících profesích.

28 Více viz www.amcr.cz

29 Např. vznik hnutí Victim Support, založeného v roce 1974 v Bristolu či založení iniciativy Weisser Ring v německém Mainzu (více viz Kapitola 4.2.)

tem trestné činnosti, známého pod názvem Bílý kruh bezpečí. Ten byl první organizací, která začala systematicky poskytovat poradenskou pomoc výhradně obětem trestných činů v České republice. V současné době má Bílý kruh bezpečí již devět poboček po celé České republice a zároveň dvě krizové nonstop linky.³⁰

Na území České republiky poskytují v dnešní době poradenskou pomoc především státní a neziskové organizace, které v rámci poradenství nabízí mimo jiné psychosociální pomoc a právní informace obětem trestných činů. Poradny jsou **všeobecné** (poskytující pomoc všem obětem a svědkům trestných činů) či specificky **zaměřené na určitou skupinu obětí**, jako např. oběti domácího a sexuálního násilí (Profem, Acorus, Intervenční centrum), oběti zločinů z nenávisti (In Iustitia), dětské oběti (Dětské krizové centrum), oběti mimořádných událostí (ADRA) apod. Mezi poskytované služby patří např. pomoc s uplatňováním náhrady škody, psychosociální podpora (včetně psychoterapie), doprovázení oběti k různým úkonům trestního řízení, pomoc s orientací v trestním řízení či zprostředkování dalších podpůrných služeb, jako jsou právní pomoc, dluhové poradenství apod. Poradenství poskytují speciálně vyškolení poradci. Nevýhodu poradenské činnosti lze spatřovat v omezené dostupnosti, neboť organizace často působí lokálně, ve vybraných oblastech. Celorepublikový dosah má v současné době pouze Probační a mediační služba (dále jen PMS).³¹ Existují však organizace, které poskytují terénní služby mimo své pobočky.

Viktimologická prevence

V kontextu systému péče o oběti lze zmínit také pojem viktimologická prevence, která je jednou z kategorií klasifikace prevence zaměřené na obsah preventivních činností.³² Definice a další dělení aktivit na primární, sekundární a terciární prevenci ale nejsou jednotné. Někteří autoři pod pojmem chápou volby optimálních způsobů chování oběti v situacích bezprostředně souvisejících s kriminálním útokem, ale i přijímání dalších vhodných preventivních opatření (např. Kuchta & Válková, 2005; Grívna a kol., 2014). Prevence je orientována na potenciální i skutečné oběti a z hlediska aktivit by měly být podstatou osvěta, poradenství, výcvikové kurzy, terapeutické a rehabilitační zacházení i prevence viktimologické recidivy. Například Velikovská (2016) ale dělí viktimologickou prevenci dle zacílení na adresáta následovně:

Prevence v nejširším slova smyslu, která cílí na každého, bez ohledu na reálný stupeň ohrožení, je nazývána jako **primární prevence**. Úkolem primární prevence je skrze osvětu zajistit takové podmínky, aby nedocházelo k viktimizaci občanů. Tohoto cíle může být dosahováno prostřednictvím výchovného působení, činnosti neziskových organizací a různých legislativních změn (Velikovská, 2016).

30 Linka BKB pro oběti a svědky trestných činů a DONA linka pro oběti domácího násilí.

31 PMS poskytuje v rámci projektu Proč zrovna Já? II bezplatné poradny pro oběti v 55 lokalitách po celé ČR. Pomoc obětem je poskytována také v každém středisku PMS probačními úředníky.

32 Dále do klasifikace dle obsahu preventivních aktivit zařazujeme prevenci sociální (věnuje se pachateli a jeho osobnosti) a situační (věnuje se podmínkám, za kterých k trestnému činu dochází). Dále prevenci rozdělujeme dle adresátů na primární (zaměřené na předcházení a odstraňování příčin kriminality jako takové), sekundární (je zaměřena na prostředí a osoby, které jsou kriminalitou ohrožené více než jiné) a terciární (zaměřuje se na prostředí pachatele i oběti již zasažené kriminalitou). Je však nutné zmínit, že klasifikace se u různých autorů liší.

Sekundární prevence je v literatuře chápána různými způsoby. Velikovská (2016) ji chápe jako prevenci, která míří na již viktimizované občany. V rámci prevence v tomto pojetí je vyvíjena snaha, aby bylo předcházeno způsobení druhotné újmy či opakované viktimizaci u obětí trestných činů. V tomto ohledu se dbá především na úpravu komunikace mezi obětí trestného činu a orgánů činných v trestním řízení (šetrné výslechy, ochrana obětí). K exekuci sekundární prevence dochází také za pomoci různých forem psychologické intervence, která cílí na redukci následků viktimizace a navrácení oběti do běžného života (Velikovská, 2016). Gřivna a kol. (2014) naproti tomu uvádějí, že předmětem sekundární prevence mají být osoby s vyšší viktimností, tedy rizikové skupiny obyvatel, které se vyznačují větší pravděpodobností viktimizace (např. bezdomovci, narkomani, žebráci apod.).³³ V této souvislosti je hlavní náplní tohoto typu prevence odstraňování kriminogenních příležitostí, vyhledávání rizikových osob nebo skupin a vytváření účinných preventivních programů včasné intervence pro vymezené subjekty. Sekundární prevenci vykonávají např. pracovníci terénních sociálních služeb (např. kontaktních center, nízkoprahových klubů).

Terciární prevence se podle Velikovské (2016) zaměřuje na takové oběti závažnějších trestných činů, které již prožívají dlouhodobé následky viktimizace. Nelehkým úkolem terciární prevence je snaha tyto následky co nejvíce zmírnit, nejčastěji prostřednictvím kontinuální terapeutické činnosti. Podle Gřivny a kol. (2014) terciární prevence spočívá především v předcházení viktimologické recidivy, tedy v zabránění opakované či sekundární újmy obětí.

33 Zvýšená rizikovitost se může odvíjet např. od příslušnosti k rase, sociální skupině, ale také od různých povolání (např. obsluha čerpacích stanic, prostitutky, taxikáři).

VI.

Hodnocení péče o oběti v České republice

Účinná opatření zaměřená na oběti trestné činnosti musí odrážet hlavně skutečné potřeby cílové skupiny a praxe. Je důležité vědět, jaký je reálný dopad na hlavní adresáty – oběti trestné činnosti, ale i osoby viktimizací ohrožené.

Zejména s ohledem na více než pětiletou účinnost ZOTČ jsme se v rámci aktuální viktimizační studie pokusili zmapovat úroveň péče o oběti v ČR z pohledu potenciálních i skutečných obětí. K tomuto účelu jsme do dotazníku zařadili speciální modul, zaměřený na tuto problematiku. Byli jsme si samozřejmě vědomi, že forma dotazníkového šetření neumožňuje zkoumat problematiku tak detailně, jako je tomu například u hloubkových rozhovorů. Modul byl navíc součástí viktimizační studie, jejíž primární cíl je jiný a má poměrně standardizovanou strukturu, což rovněž limitovalo prostor, který bylo možno vyhradit tomuto tématu. Navzdory těmto limitům je ale výhodou tohoto přístupu, že umožňuje zachytit názory jak běžné populace, tak obětí (včetně obětí latentních). Názory osob se zkušeností s viktimizací, které tuto událost nikde neoznámily, zůstávají totiž jinak skryty.

6. 1. Názory z praxe (fokusní skupina)

Před sestavováním samotného dotazníku jsme se pokusili zmapovat problematiku péče o oběti z širšího hlediska a zachytit klíčová témata, odrážející praktickou zkušenost s aplikací ZOTČ. Pro tento účel jsme se rozhodli využít kvalitativní metodu sběru dat – **fokusní skupinu**. Naším záměrem bylo doplnění dotazníku o podněty odborníků z praxe tak, aby obsáhl problematiku péče o oběti v co největší možné šíři a zahrnul relevantní témata v této oblasti.

Metodologie

Obecně můžeme říct, že metoda fokusní skupiny je vhodná především k **mapování názorů, postojů, hodnot, nových myšlenek, evaluací, formulaci dotazníkových položek a tvorbu hypotéz** (Fern, 1982). Klíčovou roli v ní hraje **dynamika mezi jejími jednotlivými členy**. Právě ta metodu výrazně odlišuje od sběru dat prostřednictvím individuálních rozhovorů či dotazníků. V porovnání se zmíněnými metodami umožňuje probíhající interakce ve skupině odkrývat hlubší aspekty diskutovaného problému.

Účastníci naší fokusní skupiny byli vybíráni **oportunistickým výběrem**. Samotné sestavování skupiny a oslovování účastníků bylo vedeno několika základními úvahami. Již zmíněná dynamika, která vzniká mezi aktéry, může být podpořena **heterogenitou** účastníků a jejich názorů. Bylo pro nás důležité vytvořit skupinu s relevantní odbornou zkušeností, která by pokrývala oblast justice, Policie České republiky, Probační a mediační služby a neziskového sektoru. V literatuře je často řešena vzájemná neznámost jednotlivých členů (např. Morgan, 1997), ta však není nutnou podmínkou. Důležité je, aby byl pro všechny diskutéry zajištěn bezpečný prostor pro vyjádření vlastních názorů, postojů, či zkušeností. Tuto atmosféru se dle našeho názoru podařilo udržet v průběhu celé diskuze.

Dalším diskutovaným aspektem je **velikost skupiny**. Různé zdroje udávají různé počty účastníků v rozmezí od pěti do dvanácti lidí. Vzhledem k našim potřebám a obsahové

bohatosti jsme zohlednili pravidlo, „čím větší počet účastníků, tím menší prostor na vyjádření každého z nich zbývá“ (Miovský, 2006). V našem případě se nakonec skupiny účastnilo 8 lidí.

Zastoupena byla Probační a mediační služba, Policie ČR a neziskový sektor – Bílý kruh bezpečí, Dětské krizové centrum, Spondea, o. p. s.³⁴ Z hlediska profese se skupiny účastnili psycholog, sociální pracovník, právník, vedoucí neziskové organizace, či zástupci Probační a mediační služby.

Z **obsahového** hlediska byla řešena témata, která úroveň péče o oběti ovlivňují. Tedy například problematika spolupráce jednotlivých složek systému, efektivita legislativního zakotvení či informace o obětech a kvalita jejich vykazování, jakož i vliv „nového“ ZOTČ na všechny tyto oblasti. Doslovný přepis diskuze byl dále podroben obsahové analýze pomocí software atlas.ti.

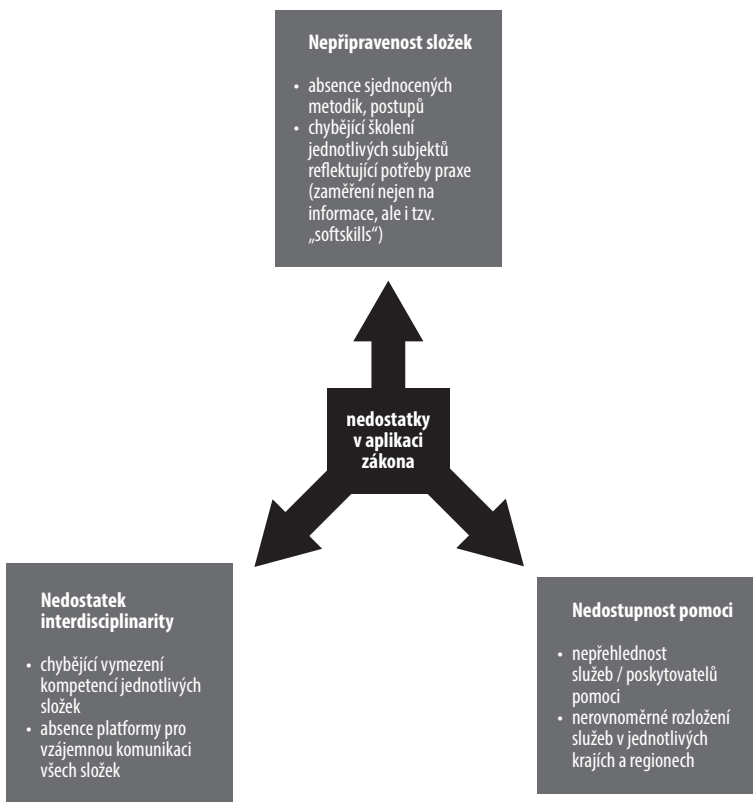
6. 1. 1. Výsledky fokusní skupiny

I přesto, že jedním z cílů ZOTČ je posílení a rozšíření práv obětí, jeho praktická aplikace s sebou přináší značné komplikace. Dle expertů může být jedním ze základních důvodů problematické praxe samotná podstata kontinentálního trestního řízení, a tedy jeho orientace na pachatele: „...*ten zákon stojí na nějakých principech, které ne vždycky v té praxi jsou zkrátka aplikovatelné*“. V rámci analýzy obsahu diskuze se nám podařilo identifikovat řadu konkrétních, experty zmiňovaných nedostatků. Ty jsme postupně seskupili do větších, obsahově souvisejících kategorií. Po roztřídění kategorií jsme identifikovali dva zdroje, ze kterých obtíže pramení – systém a lidé samotní. Skupinu obtíží vycházejících ze systému jsme nazvali „**nepřipravenost systému na aplikaci zákona**“, druhou skupinu jsme nazvali „**neinformovanost/chybějící povědomí obyvatel o vlastních právech**“. Nutno zmínit, že jednotlivé kategorie či identifikované obtíže nejsou uzavřené a vzájemně mezi sebou působí. Dále budou jednotlivé části podrobněji popsány a doplněny o doslovné přepisy částí výroků expertů.

Pod skupinu nepřipravenost systému na aplikaci zákona jsme shrnuli tři větší kategorie problémů spojených se ZOTČ, a to **nepřipravenost jednotlivých složek, nedostupnost pomoci** a kategorii, kterou jsme nazvali **chybějící interdisciplinarita**. Oblast popisuje problémy, vycházející z nedostatečné připravenosti systému a jeho jednotlivých částí.

34 Oslovena byla i další organizace, avšak konečná spolupráce proběhla jen s výše zmíněnými. Důvodem neúčasti byly neodkladné pracovní povinnosti.

Schéma 1: Nepřípravenost systému na aplikaci zákona

- **Nepřípravenost jednotlivých složek.** V diskuzi byla často zmiňována nepřípravenost systému na aplikaci zákona a s ní související nedostatečná připravenost jednotlivých pracovníků, např. PČR a Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). V souvislosti s prací s dětskou obětí to dokládá například výrok: „...není žádná metodika, jakým způsobem mají (pracovníci OSPOD; pozn. autorů) pracovat s dětskou obětí. Vlastně kdyby se podařilo dobře zvážit a načasovat ten proces, který je i ve vztahu k vám (PČR), protože často ty „OSPODy“ jsou první, kdo se na ně (oběti) obrací a neví (míněno práce s obětí)...“.

Proškolování pracovníků se i kvůli rychlé aplikaci zákona jeví jako značně problematické: „... a přece jenom těch policistů je přes 30 000 a opravdu v ten okamžik chtít proškolit všechny policisty, tak aby všichni od toho okamžiku se tím řídili a aby věděli, jakým způsobem mají k oběti přistupovat, tak bylo trochu nereálné, trvalo to delší dobu, než si ten zákon tzv. sedl.“

Kromě výše zmiňované příliš rychlé aplikace zákona a s ním spojenými nároky na proškolení zaměstnanců, se problematická jeví i jejich **fluktuace**: „... a samozřejmě problém je tady i určitá fluktuace, protože to, co tady říkáte, snaha policie dobře informovat a podobně, to si myslím, že je alfa omega všeho.“

Snad největší problém s sebou přináší **poučovací povinnost policie**. Povinnost podrobně oběť informovat o jejich právech je většinou plněna v momentu, kdy je oběť zpravidla jen stěží schopna tyto informace vnímat.³⁵ Doposud se nepodařilo najít dostatečně efektivní a srozumitelnou formu sdělení informací. V praxi se pak stává, že poučovací povinnost má spíše formální charakter: „... těch práv je strašně moc pro poškozeného, nebo pro oběť, který zákon přinesl. Paradoxně, tak jak narostl samozřejmě katalog práv, tak ale i ty oběti uplatňují ta práva méně, než vlastně to bylo před účinností zákona, protože to poučení je mnohdy formální, a vlastně neví, jak na to.“ Policie si je daných nedostatků vědoma a hledá způsoby, které by odpovídaly potřebám praxe: „...já s vámi souhlasím, my se budeme snažit v tomto roce opětovně proškolit ty policisty. Nevíme, jaký to bude mít efekt. Ale co nám třeba trochu chybí, je ta informovanost obyvatelstva o tom, že ten zákon existuje, co všechno obsahuje, ale jakoby řečeno ne tím našim policejním jazykem, ale srozumitelně.“

Dle účastníků situaci dále komplikují například chybějící školení s praktickým přesahem či „dobře strukturované a zacílené tréninky zaměřené na tzv. „softskills“. I u precizně připravené metodiky a souvisejících informačních materiálů je potřebné klást důraz na její aplikaci a zohlednit specifika jednotlivých obětí. Způsob, jakým informace sdělujeme, má pro oběť klíčový význam především ve světle jejího aktuálního psychického a fyzického stavu, což dokládá i následující výrok: „no a tohle všechno se dá zprostředkovat i normálním lidským kontaktem bez hodně stránkových materiálů.“

Problematické se tedy jeví především **nedostatečné proškolení jednotlivých subjektů, chybějící sjednocené metodiky a přehledné aktualizované informace** o nabídce služeb poskytovaných neziskovým sektorem. S tím souvisí i následující skupina obtíží.

- **Nedostatečná interdisciplinarita.** Práce s obětí je interdisciplinární záležitostí. Je proto nutná spolupráce jednotlivých subjektů, které s ní přicházejí do styku. Více expertů se shodlo na absenci platformy, která by otvírala prostor pro definování kompetencí jednotlivých částí systému, vzájemnou komunikaci o aktuálních problémech a vzájemných očekáváních od jednotlivých složek. Postupně se experti v diskuzi dopracovali k víceméně společnému názoru, že například policista nemůže zastávat všechny role, které oběť v krizi potřebuje (např. poskytování krizové intervence a zároveň správné vykonávání své profese). „... a ta zpětná vazba mnohdy fakt je, že my jsme byli první, kteří se na ně dívali jakoby trochu jinak, protože my na to tam máme prostor, nebo dokážeme si ho udělat, protože jakoby i typově na tom středisku jsme schopni ty pracovníky vyčlenit.“ V tomto kontextu je nutné zodpovědět několik otázek. Co musí a co může pokrýt policie? Jakou roli v systému hraje neziskový sektor? Které služby a jakým způsobem může v rámci procesu zajišťovat? Kde se setkávají a v čem se doplňují s PMS? Které další problémy praxe přináší a jak je co neefektivněji řešit? Dokládá to i jeden z dalších výroků: „...mířím tím i do vlastních řad (zástupce neziskového sektoru; poznámka autorů), že by bylo dobře sdílet ty zkušenosti i za nás. Jakým způsobem dobře předávat informace vám – policii, jak pracovat s dětmi.“
- **Nedostupnost pomoci.** V diskuzi byla dále řešena problematika dostupnosti pomoci: „... ta dostupnost a hledání pomoci je zásadní problém, pak teprve můžeme mluvit o kvalitě

35 Povinnost poskytnutí informací při prvním kontaktu. Viz § 8 ZOTČ.

pomoci.“ Předchozí potřeba prostoru pro výměnu informací může částečně vycházet i z dalšího nedostatku, a to **nerovnoměrného rozložení služeb/poskytovatelů pomoci** a jejich nepřehlednosti. Experti poukazují na fakt, že jednotlivé subjekty o vzájemné činnosti nemají dostatečné povědomí, a proto na poskytovatele často neodkazují. Služby obětem jsou v některých krajích těžko dosažitelné, místy až nedostupné. V některých případech o jejich existenci příslušné orgány vůbec nevědí. Ke zpřehlednění služeb měl sloužit tzv. Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.³⁶ Ten však není právě uživatelsky přívětivý a o jednotlivých službách poskytuje jen rámcové informace. Jeho zpřehlednění by mohlo být přínosem nejenom pro oběti, ale i pro odborníky.

- **Neinformovanost obyvatel.** Druhou skupinou problémů, kterou experti definovali, je neinformovanost občanů. Ta bude pravděpodobně vycházet ze dvou zdrojů, a to z nezájmu o tuto problematiku obecně, jakož i z neznalosti vlastních práv. Odborníci z neziskového sektoru se často potkávají s klienty, kteří nevědí, jestli se jimi prožité události dají chápat jako trestný čin, jestli jsou vůbec oběťmi a už vůbec ne, že mají nárok na pomoc.

Neinformovanost obyvatel je i výsledkem dílčích nedostatků popsaných v předešlé skupině, možný ale je také vliv jistých kulturních charakteristik: „...*zásadní problém je hledání pomoci, protože když se stane v Česku někdo obětí, tak nemá informace, kam se může obrátit a ani neví, co od té pomoci může očekávat. A třetí věc, která je absolutně zásadní, u nás není kultura, že požádat o pomoc je normální.*“ Další z expertů říká: „*většinou se lidi neseznámí s téměř věcmi, až když se to stane, nikdo dopředu si nečte, jak postupovat, kdyby se stal obětí... Já taky se zajímám o to, co se mě týká a co mě zajímá. To je tak možná přirozený.*“

Návrhy řešení některých problémů praxe

Jak tedy poskytovat informace co nejefektivněji, aby byly srozumitelné, pravdivé a podané v adekvátní moment? Jako jisté řešení této otázky navrhuji odborníci vytvoření srozumitelných brožur, které by poskytovaly souhrn základních informací dostupných kdykoliv a oběť se k nim může vrátit v momentě, kdy je schopna věnovat jim pozornost.

Další z možných cest, jak se postavit ke zmíněným problémům, odborníci vidí ve vytvoření centralizované instituce, která by řešila hned několik z nich. Pracovně byla tato instituce nazvána „**Trauma centrum**“. Tato instituce by mohla mapovat aktuální potřeby a rozložení služeb po celé republice a jejich regulaci. Návazně na to by mohla napomáhat při přerozdělování financí adekvátně aktuálním potřebám krajů, měst či komunit (např. přerozdělováním finanční podpory odborníkům v nepokrytých oblastech). V neposlední řadě by sloužila jako platforma pro komunikaci a vzájemnou interakci jednotlivých subjektů.

Na straně druhé by Trauma centrum mohlo být přehledným a dostupným zdrojem informací (např. ve formě telefonické linky), jistý druh „rozcestníku“, který by oběti umožnil orientaci v aktuální síti neziskových organizací či možnostech právní pomoci v jednotlivých krajích.

Zákon o obětech s sebou přinesl velké množství pozitivních změn, především posílil významným způsobem postavení oběti, jak ale z diskuze fokusní skupiny vyplynulo, jisté úpravy a vylepšení praxe jsou bezpochyby namístě. „...*jestli přinesl? Má určitě řadu dobrých věcí, ale jestli tomu odpovídá také obrovská kultivace a zlepšení té praxe? Myslím, že ne.*“

6. 2. Speciální modul zaměřený na péči o oběti

Na základě poznatků, získaných z fokusní skupiny, jsme se pokusili v rámci možnosti do „viktimitizačního“ dotazníku zařadit otázky, mapující názory respondentů na úroveň péče o oběti v České republice. Chtěli jsme ověřit zejména obavy expertů z neznalosti možností pomoci. Ptali jsme se proto všech respondentů (se zkušeností s viktimizací i bez ní), kam by se obrátili pro pomoc v hypotetické situaci, ale i na jejich povědomí o nové právní úpravě. Ostatní aspekty problematiky jsme se pokusili operacionalizovat do čtyř otázek s hodnotící škálou. Dostupnost a kvalitu nabízené péče a služeb pro oběti můžou logicky hodnotit pouze osoby, které potřebu této péče mají. Další série otázek proto byla určena pouze pro respondenty, kteří uvedli zkušenost s některým ze sledovaných deliktů. Zajímalo nás využívání jednotlivých forem pomoci a názory viktimizovaných respondentů na tyto služby. Jelikož jednou z výtek zmiňovaných expertů byly i rezervy v přístupu policie k obětem, pokusili jsme se zmapovat i tuto oblast a to prostřednictvím respondentů, kteří delikt nahlásili. Tito hodnotili svou zkušenost s policií ve čtyřech oblastech. Pro ověření validity byl návrh dotazníku zaslán k připomínkám i účastníkům fokusní skupiny.

VII.

Strach ze zločinu

Klasickou komponentou viktimizačních studií je i mapování obav respondentů o osobní bezpečnost a jejich subjektivní hodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace. Strach ze zločinu je bezesporu velmi diskutovaným tématem akademické i politické sféry. Problematika obav o osobní bezpečnost, jako sociální problém, získala poprvé pozornost ve Spojených státech v 60. letech 20. stol., v souvislosti se vznikající behaviorální geografii, jejíž součástí byla i tzv. geografie zločinnosti (Skogan & Maxfield, 1981). Postupně se strach ze zločinu stával východiskem diskuzí kriminální politiky. Jedním z hlavních důvodů byly výzkumy obav ze zločinu, které byly interpretovány skrze média a ústily pak v morální paniku a zcestné reakce státní politiky (Hale, 1996).

V současnosti existuje dlouhá řada teorií, snažících se poskytnout kontext pro vznik těchto, mnohdy iracionálních, obav o osobní bezpečnost.

Hale (1996) se pokusil shrnout dosavadní poznání v této problematice a identifikoval hlavní aktéry vzniku strachu ze zločinu.³⁷ Jedním z nabízených vysvětlení obav ze zločinu je osobní, respektive zprostředkovaná zkušenost se zločinem.

Zkušenost s viktimizací

Strach jako důsledek osobní zkušenosti s viktimizací je často spojován s vyšší opatrností, avšak zatím jsou v akademické sféře rozdílné názory na to, zda má osobní zkušenost s viktimizací skutečný vliv na strach ze zločinu. Zatímco někteří tuto teorii svými výzkumy podporují (Liska, Sanchirico, & Reed, 1988; Skogan, 1987), jiné studie prokazují opak (Baker, Nienstedt, Everett, & McCleary, 1983; Hill, Howell, & Driver, 1985). Možná vysvětlení této diskrepance ve vědeckém poznání nabídl např. Agnew (1985), který poukazuje na vlivy, jako jsou opomíjení intervenujících proměnných či nezohledňování závažnosti viktimizace a počtu viktimizací ve výzkumech. *Strach ze zločinu a zprostředkovaná viktimizace*³⁸ často ve výzkumech prokazují silnější vztah než strach jako důsledek osobní zkušenosti se zločinem (Box, Hale, & Andrews, 1988; Skogan & Maxfield, 1981).

Vulnerabilita

Dalším důležitým faktorem pocíťovaného strachu ze zločinu je zranitelnost. Některá forma vnímané zranitelnosti je přítomna u většiny modelů, snažících se vysvětlit původ obav ze zločinu. Předpokládá se, že zranitelnější lidé se více bojí o svou bezpečnost, neboť pociťují menší schopnost bránit se. Obecně se jedná především o ženy, seniory a chudší vrstvy obyvatel. V souvislosti se skupinami žen a seniorů se často mluví o tzv. paradoxním vnímání strachu, které poukazuje na to, že lidé, kteří mají statisticky menší pravděpodobnost viktimizace, prokazují vyšší stupeň strachu ze zločinu a naopak (Ferraro, 1995).

37 Někteří autoři se posléze snažili toto dělení rozvést a zaktualizovat. Např. Farrall, Jackson, & Gray (2009), kteří shrnuli dosavadní poznání v této oblasti a rozlišili pět základních přístupů ke studiu obav ze zločinu: Strach ze zločinu jako důsledek viktimizace; Představa možnosti viktimizace a psychologie rizika; Environmentální přístup; Vliv strukturální změny a vlivů na makro úrovni; Propojení úzkosti ze zločinu s ostatními typy úzkostí.

38 Viktimizace zprostředkovaná zkušeností někoho z blízkých či skrze rodinu.

Pohlaví

Přestože muži mají dlouhodobě statisticky větší pravděpodobnost viktimizace než ženy, napříč výzkumy se dozvídáme, že strach ze zločinu vykazují více ženy. Vysvětlením může být například fakt, že ženy v mnohých případech disponují menší fyzickou silou než muži, a mají proto větší strach z viktimizace, neboť se domnívají, že by se nedokázaly ubránit (Gordon, Riger, LeBailly, & Heath, 1980; Riger, Gordon, & LeBailly, 1982). Podle některých výzkumů se však může jednat o kulturní podmíněnost, kdy jsou muži společensky nastaveni strach nepřiznávat, což může výsledky významně ovlivnit (Sutton & Farrall, 2004). Jiné studie ukazují na to, že ženy obecně méně nahlašují trestné činy a napadají tak již samotné východisko paradoxu, a to, že ženy se stávají oběťmi méně často než muži (Smith & Torstensson, 1997).

Věk

Další zranitelnou skupinou, která napříč výzkumy vykazuje vyšší strach ze zločinu, jsou senioři. Mnohé studie docházejí ke stejnému závěru, a to, že jak lidé stárnou, jejich obavy o osobní bezpečnost stoupají (Braungart, Braungart, & Hoyer, 1980; Clarke & Lewis, 1982). I tento výrok si později našel své kritiky, kteří poukazovali na špatnou operacionalizaci konceptu strachu v dotaznících, kdy nebyla věnována dostatečná pozornost tomu, jak tato skupina obyvatel chápe zločin (Farrall, Bannister, Ditton, & Gilchrist, 1997; Ferraro, 1995; McCoy, Wooldredge, Cullen, Dubeck, & Browning, 1996). Při úpravě otázek v dotazníku tak následně výsledky britského průzkumu kriminality ukázaly, že senioři vykazují menší obavy z většiny sledovaných deliktů, ve srovnání se skupinou mladých (Pain, 2001).

Sociální postavení

Nižší sociální postavení a vzdělanost podle mnohých studií produkují větší strach ze zločinu (Hale & FitzGerald, 2008; Skogan & Maxfield, 1981). Tento jev je opět vysvětlován menší vnímanou schopností ubránit se potenciálnímu nebezpečí. Navíc má skupina v nižší sociální třídě méně prostředků, které by zajistily efektivní vypořádání se s viktimizací (Skogan, 1987).

Prostředí

Z dalších významných faktorů pro tvorbu strachu ze zločinu můžeme zmínit **vliv prostředí**. Environmentalistický přístup interpretuje urbánní prostor ve vztahu k obavám o osobní bezpečnost. Výzkumy ukazují, že rozdílná místa produkují různě silný strach ze zločinu. Je prokázáno, že obyvatelé se více bojí v místech, jako jsou parky či temná zákoutí. Důležitou roli hrají denní doba, charakter zástavby obydlí a celkově stav okolního prostředí (neudržované budovy vzbuzují strach apod.) (Liska, Sanchirico, & Reed, 1988; Pain, 2000). Obecně se ukazuje, že větší strach mají lidé žijící ve velkém městě (Baumer, 1978; Erskine, 1974). Logickým vysvětlením může být reakce na vyšší výskyt kriminality ve velkých městech (Jones, MacLean, & Young, 1986). Tento jev může být také důsledkem větší hustoty populace, která plodí pocit izolace, antisociální chování a menší výskyt společenské koheze (Nasar & Fisher, 1993).

V uskutečněném výzkumu jsme otázce obav ze zločinu věnovali tři otázky; zejména nás zajímalo, zda a do jaké míry se liší odpovědi respondentů, kteří se stali ve sledovaném období terčem kriminálního jednání, od těch trestnou činností nezasažených.

Výzkum viktimizace IKSP 2017

VIII.

Design výzkumu

8. 1. Východiska

Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách, prezentovaná studie navazuje na tradici viktimizačních výzkumů, realizovaných v rámci IKSP.³⁹ V zájmu zachování srovnatelnosti bylo (tam, kde to bylo možné) použito i totožné znění otázek z posledních dvou velkých výzkumů (Martinková, 2006; Martinková, 2007). Zároveň byl ale rejstřík otázek v aktuálním výzkumu výrazně rozšířen. I když byl design výzkumu inspirován i dobrou praxí a přístupy používanými v zahraničí, důraz byl kladen na to, aby studie co nejlépe reflektovala specifické prostředí České republiky. Cílem bylo vytvořit flexibilní výzkumný nástroj, který by na jedné straně umožnil dlouhodobější mapování trendů, na straně druhé poskytoval prostor pro zkoumání aktuálních témat z oblasti kriminologie, viktimologie či trestní politiky.

Inovací bylo i rozšíření výzkumu o fokusní skupinu s odborníky. Tato kvalitativní sub studie, která časově předcházela výzkumu názorů veřejnosti, sloužila k identifikaci stěžejních témat, která se následně odrazila v dotazníku.⁴⁰

8. 2. Cíle výzkumu

Primárním cílem výzkumu bylo **zjištění míry viktimizace obyvatel sledovanými trestnými činy, a tím získání komplementárního zdroje informací o rozsahu kriminality v České republice včetně její latentní části.**

Sekundárními cíli bylo:

- Získat podrobnější **informace související s prožitou viktimizací:**
 - bližší okolnosti incidentu
 - dopady viktimizace na oběť
 - oznámení, resp. důvody neoznámení incidentu policii
 - hodnocení postupu policie při šetření události
 - využití služeb pomáhajících subjektů atd.
- Zmapovat **názory obyvatel na situaci v oblasti péče o oběti v ČR**, včetně obeznamování se zákonem o obětech trestných činů.
- Zmapovat **obavy respondentů o osobní bezpečnost** a jejich zájem o **téma kriminality.**

8. 3. Metodologie

Metoda sběru dat

Výzkum byl koncipován od počátku jako kvantitativní. Byl realizovaný metodou face to face (F2F). Primární technikou sběru byla technika CAPI⁴¹ (osobní dotazování s notebookem); jako doplňková technika byla využita technika PAPI⁴² (osobní dotazování

39 Viz Kapitola 2. 2.

40 Více viz Kapitola 6. 1.

41 *Computer Assisted Personal Interviewing*

42 *Paper And Pen Interviewing*

s papírovým dotazníkem) pro obsazení některých lokalit, nepokrytých CAPI tazateli provádějící agentury. Sběr dat proběhl na podzim roku 2017 prostřednictvím externí agentury, která vzešla z výběrového řízení.

Školení tazatelů

Před výzkumem došlo k osobnímu proškolení regionálních koordinátorů projektu⁴³, kteří zodpovídali za dodržení parametrů dotazování a koordinaci tazatelské sítě. Školení regionálních koordinátorů se zúčastnil i zástupce výzkumného týmu IKSP. Všichni tazatelé byli poté prostřednictvím regionálních koordinátorů vyškoleni a byly jim zaslány veškeré dotazovací materiály. Kontrola nastudování těchto materiálů probíhala prostřednictvím elektronického prostředí Moodle, kde měli tazatelé procházet jednotlivé pasáže a následně zodpovědět některé kontrolní otázky. V průběhu dotazování probíhal monitoring dotazování, a tazatelům byli k dispozici jak regionální koordinátoři, tak pracovníci terénního oddělení výzkumné agentury pro zodpovězení případných dotazů nastalých z místa dotazování.

Metodika výběru respondentů

Cílovou skupinou byli obyvatelé České republiky starší 15 let. Pro konstrukci vzorku byl zvolen kvótní výběr na území celé ČR; kvótní kategorie byly následující: pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a kraj.

Dále bylo v rámci sociodemografických údajů zaznamenáváno: sociální postavení, okres bydliště, počet členů domácnosti, počet členů domácnosti mladších 18 let, příjem domácnosti, charakter zástavby, příjmové a majetkové zajištění. Jistě by bylo v tomto typu výzkumu zajímavé sledovat například etnicitu respondenta, to však není vzhledem ke značné citlivosti takové kategorizace možné.

Velikost a struktura vzorku

Celkový počet uskutečněných rozhovorů činil 3 393. Následně bylo na základě zpětných kontrol, náslechovcích kontrol, naplnění některých kvót a neúplnosti dat v některých položkách vyřazeno celkem 65 rozhovorů. Do finálního zpracování tak bylo použito **3 328 rozhovorů**. Strukturu výzkumného vzorku shrnuje Tabulka 1.

43 Obsah školení: dotazník, typy otázek, filtry, zvláště citlivé pasáže dotazníku. Byl představen avizní dopis respondentům s informacemi o výzkumu, zadavateli, realizátorovi a kontaktem na pomáhající organizace.

Tabulka 1: Struktura vzorku podle kvótních kategorií (%)⁴⁴

Pohlaví	%	N
Muž	46,6	1 550
Žena	53,4	1 778
Věkové kategorie	%	N
15 až 20 let	8,1	270
21 až 30 let	16,1	535
31 až 45 let	27,6	920
46 až 59 let	21,4	713
60 a více let	26,7	890
Vzdělání	%	N
základní	12,1	402
vyučen bez maturity	39,8	1 323
s maturitou	32,6	1 085
VŠ	15,6	518
Velikost místa bydliště	%	N
do 999	10,7	356
1 000–4 999	23,9	796
5 000–19 999	18,0	599
20 000–99 999	24,6	468
nad 100 000	22,8	352
Kraj	%	N
Praha	13,6	451
Středočeský	10,1	337
Jihočeský	7,3	243
Plzeňský	4,2	139
Karlovarský	2,7	91
Ústecký	8,3	275
Liberecký	3,1	103
Královéhradecký	5,8	193
Pardubický	5,2	174
Vysočina	4,9	164
Jihomoravský	11,4	380
Olomoucký	6,4	214
Zlínský	5,3	175
Moravskoslezský	11,7	389

44 Data jsou vázána na sociodemografickou strukturu obecné populace ČR.

Dotazník a sběr dat

Dotazník pokrýval poměrně široké spektrum okruhů zkoumané problematiky a dá se rozdělit na několik tematických částí⁴⁵. V budoucnosti ho tak v případě potřeby lze flexibilně modifikovat.

Rozhovor zahajovala otevřená otázka. Respondenti byli dotázáni, jestli se v posledních dvou týdnech bavili o kriminalitě, resp. o čem (část A).

Druhá část (B a C), pracovně nazvaná „Viktimitizační screener“ byla věnována mapování viktimitizace v posledních 3 letech. U incidentů, kde to jejich povaha nevyklučovala (domácí násilí, stalking), byly oběti dále tázány, jestli se incident stal v posledním roce, případně kolikrát. Vzhledem k tomu, že viktimitizace není úplně běžný jev, bylo za účelem zachycení více případů zvoleno toto kombinované referenční období. Sledovány byly, kromě tradičních trestných činů majetkové a násilné povahy, i citlivá témata sexuálního napadení a domácího násilí. Pozornost byla věnována i novým formám kriminality (část C), konkrétně stalkingu, podvodům při internetovém nakupování a podvodným e-mailům. Celkově jsme se zaměřili na 11 tradičních trestných činů, stalking jako (relativně) novou formu kriminality a 2 typy deliktů páchaných prostřednictvím internetu.

Kromě internetových deliktů, kde se skladba otázek mírně lišila, byly bližší okolnosti reportované viktimitizace zjišťovány v následující části dotazníku (část D, pracovně nazvána „Formulář oběti“). Na tyto otázky odpovídali jenom respondenti, kteří se v posledních 3 letech stali obětí některého ze sledovaných trestných činů. Pokud se stali vícekrát oběťmi stejného trestného činu, vypovídali o posledním z nich. Část doplňujících otázek k jednotlivým incidentům byly otázky specifické vzhledem k charakteru trestné činnosti, část byla společných pro všechny delikty. Snahou bylo zjistit, zda by incident potenciálně naplnoval znaky nějakého konkrétního trestného činu, ale i získat další upřesňující informace, jako například místo a čas spáchání. Rovněž bylo zjišťováno, jestli delikt zůstal latentní, či nikoli, tedy jestli (případně proč ne) poškození incident nahlásili policii. V případě kladné odpovědi jsme se ptali, jak oznámení dopadlo a jak oznamovatelé hodnotí přístup policie. Zajímalo nás také, zda oběti využily, nebo nevyužily pomoc specializovaných subjektů a proč. Poslední soubor otázek této části byl věnován mapování subjektivních dopadů viktimitizace, zahrnující zdravotní, psychickou i materiální stránku.

Samostatná část (E), která byla určena opět pro všechny respondenty, byla zaměřena na obavy o osobní bezpečnost (po setmění v místě bydliště) a hodnocení pravděpodobnosti viktimitizace v následujícím roce.

Dotazník uzavíral specifický modul zaměřený na hodnocení úrovně péče o oběti v ČR, včetně dopadů ZOTČ (část F).

45 Vzhledem k jeho značnému rozsahu není dotazník přiložen k publikaci. Znění jednotlivých otázek je uváděno přímo v textu.

Metody a techniky zpracování dat

K analýze dat byl využit software IBM SPSS (verze 21). Vzhledem k povaze sebraných dat bylo k jejich zpracování využito především třídění prvního stupně (frekvenční tabulky) a druhého stupně (kontingenční tabulky). U proměnných, kde to předpoklady dovozovaly, byly použity parametrické testy (dvou-výběrový t-test, ANOVA) a vícerozměrná lineární regrese.

IX.

Zkušenosti obyvatel s vybranými druhy deliktů

Nejprve se podívejme, jaká byla **incidence všech sledovaných deliktů** v našem vzorku (jejich výčet přináší Tabulka 2). Jednání, vykazující znaky domácího násilí a stalkingu, jsme zkoumali úmyslně pouze v horizontu uplynulých tří let, neboť jde již z podstaty o dlouhodobě probíhající děje. Naopak – podvodná jednání, k nimž došlo v prostředí internetu, jsou natolik běžná (četná), že nás zajímal pouze interval posledních dvanácti měsíců.

Tabulka 2: Podíl respondentů, viktimizovaných vybranými delikty ve sledovaném období (%)

Delikt	Obětí v posl. 3 letech (%)	Obětí v posl. 12 měsících** (%)	N
Krádež auta*	2,2	0,6 (26)	2 318
Krádež věcí z auta*	8,8	4,7 (53)	2 318
Krádež motocyklu*	4,0	1,2 (29)	405
Krádež kola*	13,0	5,5 (42)	2 055
Vloupání do obydlí*	5,0	2,4 (48)	3 328
Vloupání do chaty, chalupy*	20,0	8,8 (44)	566
Loupež	2,0	1,2 (57)	3 328
Krádež osobních věcí	12,0	7,5 (61)	3 328
Fyzické napadení	3,1	2,0 (63)	3 328
Sexuální napadení	1,3	0,9 (74)	3 328
Domácí násilí	2,6	X	3 328
Stalking	4,7	X	3 328
Podvod při internetovém nakupování	X	16,0	1 911
Podvodné e-maily	X	53,0	2 403

* oběti mohli být všichni členové respondentovy domácnosti; uvedená procenta se vztahují k vlastníkům /uživatelům předmětných věcí/objektů

** procenta uvedená v závorce jsou podílem z těch respondentů, kteří se stali obětí v posledních třech letech

V předcházející tabulce upoutá pozornost fakt, že kriminální ataky v posledních 12 měsících jsou u řady deliktů častější, než by teoreticky měly být (tedy mít zhruba třetinou frekvenci oproti nápadu za tříleté období). Jde o známý a důležitý faktor zkreslení při zjišťování kriminality – tendence respondentů k takzvanému *telescopingu*.⁴⁶ Tento efekt nastává, pokud jsou respondenti nejprve dotazováni na své zkušenosti s trestnou činností za posledních několik let, a ti, kdo se o události určitého typu zmíní, jsou dotazováni na události, ke kterým došlo v průběhu posledních dvanácti měsíců. Výzkum ICVS potvrdil, že za takových okolností jsou hlášené míry viktimizace za poslední rok výrazně naddimenzované (Van der Veen, 1993).

46 Viz Kapitola 2. 3.

9. 1. Delikty proti domácnosti respondenta

9. 1. 1. Trestná činnost týkající se dopravních prostředků

Při dotazování na zasažení delikvencí jsme se nejprve zaměřili na **krádeže aut**. Otázka se týkala jen respondentů, v jejichž domácnosti se automobil pro soukromé účely (ať už osobní nebo užitkový) v posledních třech letech vyskytoval.⁴⁷ Takových respondentů bylo v našem vzorku 70 % (2 318 osob). Častěji jsou to muži (74 %), lidé ve věku 31–45 let a vysokoškoláci. U důchodců a nezaměstnaných nalezneme vůz jen v mírně nadpoloviční většině domácností. Vzhledem k omezené dopravní obslužnosti malých obcí do tisíce obyvatel nepřekvapí, že automobil zde používá 80 % domácností.

Na otázku „Bylo během posledních 3 let Vám nebo jinému členovi Vaší domácnosti ukradeno auto?“ odpovědělo kladně 2 % dotázaných uživatelů (204 osob).⁴⁸ 26 % z nich pak tato událost postihla v uplynulém roce. V městech nad 100 000 obyvatel jsou krádeže aut častější (4 % za tři roky), v Praze dosahuje tato míra 5 %.

Předchozí výzkumy ukazují, že častější událostí než krádež celého vozu je jeho **vykradení**, tedy odcizení součástí výbavy auta nebo věcí v autě ponechaných.⁴⁹ Terčem tohoto jednání se stalo během posledních 3 let 9 % uživatelů, více než polovina z nich pak za poslední rok. Opět platí vyšší nápad ve velkých městech – obyvatelé stotisícových měst se stali obětí ve 13 %, Pražané v 15 %. Ve třech čtvrtinách případů se pachatel dostal do automobilu použitím násilí.

Motocykl, skútr či jiný **motorový jednostopý prostředek** vlastní 12 % oslovených domácností (uvedlo 405 osob). Jejich zcizení dopadlo v posledních třech letech na 4 % z nich (v posledním roce se to stalo 29 % z postižených). Opět to bylo častěji v největších městech (8 %); častěji byli terčem lidé bydlící na panelových sídlištích (9 % postižených). Roli zde zřejmě hraje fakt, že tito majitelé nemají k dispozici garáže, a odcizení motocyklu je oproti automobilu relativně jednoduché.

Rozšířeným dopravním prostředkem je **jízdní kolo**, byť se jeho vlastnictví výrazně liší v jednotlivých regionech.⁵⁰ Otázku jsme opět směřovali na celou domácnost respondenta; kolo se vyskytovalo v 62 % domácností (což je mimochodem menší zastoupení než u automobilů). Za tři roky o své kolo v důsledku krádeže přišlo 270 respondentů, tedy 13 % (42 % z nich v posledním roce). Opět dominují velká města, kde je 18 % skóre krádeží kol.

47 „Používal/a jste Vy nebo někdo z Vaší domácnosti během posledních 3 let pro soukromé účely automobil, ať již osobní, dodávkový nebo nákladní? Mám na mysli jak auta v osobním vlastnictví, tak i např. auta, která jsou firemní, ale někdo z Vaší domácnosti je používal také k soukromým účelům.“

48 Otázka byla položena v této podobě proto, že automobil je velmi často „majetkem“ všech členů domácnosti, byť formálně je jeho majitelem pouze jedna osoba, která nemusela být totožná s respondentem.

49 „Bylo během posledních 3 let Vám nebo členům Vaší domácnosti z takového auta něco odcizeno? (např. něco z výbavy auta, věci ponechané v autě apod.)?“

50 Např. v roce 2015 se v ČR prodalo dle dostupných údajů 380 000 nových jízdních kol.

Co se týče zabezpečení jednostopého dopravního prostředku,⁵¹ častěji než motocykl bylo mechanicky zabezpečeno jízdní kolo – to bylo před odcizením zamčeno ve třech čtvrtinách případů, zatímco motocykl či skútr jen v 53 % případů. Z toho je možno usuzovat, že krádeže motocyklů byly často příležitostnou, tedy nikoli předem plánovanou krádeží. Pachatel zaregistroval nezabezpečený motocykl a rychle toho využil k jeho odcizení.

Utrpěné škody

Různé druhy napadení majetku samozřejmě přináší různé výše škody, která oběti nastala. V dotazníku respondenti uváděli konkrétní výši škody, tyto údaje byly poté kategorizovány. Protože u jednotlivých typů krádeží jsou škody ve velmi rozdílné výši, liší se i použité kategorie. Dílčí hypotézou v této části výzkumu bylo, že méně majetní lidé⁵² utrpěli (v absolutní hodnotě) nižší škody než občané, kteří se prohlásili za lépe situované. Tuto domněnku však z našich dat nelze věrohodně doložit, a to u žádného typu zjištěné kriminality, od krádeží dopravních prostředků, přes vloupání až po krádeže a loupeže. K problematice škody u krádeže je též nutno zmínit následující fakt – pokud byla škoda nižší než 5 000 Kč a věci nebyly zabezpečeny (např. neuzamčené jízdní kolo, odložená taška či oděv apod.), nejednalo se o trestný čin, nýbrž o přestupek.

Odcizení automobilu postihlo z našeho vzorku 51 osob (resp. jejich domácností); hodnotu tohoto vozidla uvedlo 42 z nich. Tabulka 3 ukazuje, že zhruba pětina odcizených vozů je z nejnižší cenové kategorie, střední cenové hladiny jsou zastoupeny přibližně po čtvrtině. Téměř třetina odcizených automobilů byla podle mínění jejich majitelů dražších než 400 tisíc korun, jednalo se tedy o nové nebo zánovní vozy.

Tabulka 3: Krádež automobilu – škoda (n=42)

Škoda (Kč)	Celkem (%)
0–50 000	18
50 001–150 000	27
150 001–400 000	24
400 000 +	31

U **krádeže věcí z automobilů** lze pozorovat, že vyšší utrpenou škodu deklarují spíše lidé lépe finančně zajištění (Tabulka 4). Padá to zřejmě vrub faktu, že vlastní dražší a modernější vozy, jejichž i drobné poškození při vloupání si vyžádá vyšší náklady na opravu.

51 Byl motocykl / skútr nějak zabezpečen (zamčen)? Bylo kolo nějak zabezpečeno (zamčeno)?

52 „Zvážíte-li velikost příjmů a majetku ve Vaší domácnosti, řekl(a) byste, že jste: Velmi dobře zajištěni – Solidně zajištěni – Průměrně zajištěni – Špatně zajištěni – V zásadě chudí“

Tabulka 4: Krádež věcí z automobilu – škoda v závislosti na ekonomickém zajištění (n=169)

Škoda (Kč)	Velmi dobře zajištění (%)	Solidně zajištění (%)	Průměrně zajištění (%)	Špatně zajištění (%)	V zásadě chudí (%)	Celkem (%)
0–500	0	3	8	6	50	7
501–5 000	17	37	42	33	0	39
5 001–10 000	33	8	16	28	0	16
10 001–50 000	17	26	16	17	50	18
50 000+	33	26	19	17	0	20

Také dražší **jízdní kola** byla odcizena častěji lépe situovaným respondentům (tyto rozdíly ale nejsou statisticky signifikantní). Zhruba každý sedmý respondent přišel o drahý bicykl v ceně nad třicet tisíc korun (Tabulka 5). Celkově tento delikt postihl 270 respondentů.

Tabulka 5: Krádež jízdního kola – škoda v závislosti na ekonomickém zajištění

Škoda (Kč)	Velmi dobře zajištění (%)	Solidně zajištění (%)	Průměrně zajištění (%)	Špatně zajištění (%)	V zásadě chudí (%)	Celkem (%)
0–1 000	12	2	7	8	17	7
1 001–5 000	0	33	27	42	42	30
5 001–10 000	13	21	27	24	17	25
10 001–30 000	38	24	25	16	17	24
30 000+	38	19	14	10	8	15

Cenu odcizeného **motocyklu** uvedlo 16 postižených, cena se pohybovala v rozptýlu od dvou tisíc korun do 70 000 korun. Nejčastěji uvedenou sumou bylo 20 000 Kč (5 případů).

9. 1. 2. Vloupaní

Dále jsme se zaměřili na problematiku **vloupaní** do bytu či domu, kde respondent žije. Dle instrukce měla výpověď zahrnovat i případné vloupaní do sklepa a dalších objektů, které k obydlí náleží (garáže, kůlny apod.).⁵³ Tímto postupem jsme dospěli ke zjištění, že více než 5 % respondentů má tuto zkušenost (170 osob), 48 % z nich bylo vykradeno v uplynulém roce (5 % dokonce vícekrát). Z hlediska typu zástavby se jako nejrizikovější jeví **bytový dům ve starší zástavbě**, kde se s vloupaním setkalo 7,6 % dotázaných. Jedním z možných vysvětlení je to, že ve starších objektech bývá jednak horší úroveň zabezpečení, jednak zde žijí starší nájemníci, což oboje může pro pachatele být atraktivní z hlediska překonávání překážek.

Co se týče škody, která byla obětí vloupaní způsobena, shrnuje ji Tabulka 6.

53 „Vloupal se někdo během posledních 3 let do Vašeho obydlí? Vezměte v úvahu i vloupaní do sklepa a dalších objektů, které u obydlí máte (např. do garáže, kůlny). Nezahrnujte vloupaní do chat/chalup a k nim patřících objektů“

Tabulka 6: Vykradení domu / bytu – škoda⁵⁴ (n=117)

Škoda (Kč)	Velmi dobře zajištění (%)	Solidně zajištění (%)	Průměrně zajištění (%)	Špatně zajištění (%)	V zásadě chudí (%)	Celkem (%)
0–1 000	0	0	14	4	13	10
1 001–10 000	33	29	32	29	25	31
10 001–50 000	33	32	17	21	13	20
50 001–100 000	0	7	6	0	0	5
100 000+	33	32	32	46	50	35

Způsobená škoda byla často celkem vysoká, neboť ve třetině případů dosáhla částky 100 000 korun a více.

Že jsme národem chatařů a chalupářů, je mnohokrát zmiňovaným faktem. Tradice rekreačního bydlení (někdy nazývaného „druhé bydlení“) má tradici již od dob první republiky, dalším impulzem bylo vysídlení pohraničí po 2. s. v., jehož důsledkem bylo mimo jiné množství neobývaných domů. Poslední fází rozkvětu budování rekreačního bydlení bylo období tzv. normalizace v 70. letech 20. století (podrobněji např. Fialová, a kol., 2007). Při Sčítání lidu, domů a bytů 2011 ČSÚ registroval, že u 170 tisíc trvale neobývaných objektů jejich majitelé uvedli, že je užívají k rekreaci.

U **rekreačních objektů** dochází k situaci, kdy uživatel stavbu bezprostředně nevlastní, ale má ji ve spoluvlastnictví, pronájmu, podnájmu či v jiné formě užívání. Přesto o ni pečuje, pravidelně ji užívá, má v ní uložen osobní majetek a obecně ji chápe jako vlastní. Pro tyto případy jsme formulovali výzkumnou otázku šířeji: *Máte rekreační chatu nebo chalupu? Jde nám nejen o takovou chatu/chalupu, která je ve Vašem vlastnictví či spoluvlastnictví, ale i o takovou, jejíž nejste vlastníky, ale trvaleji ji používáte.* Kladně odpovědělo 17 % respondentů (566 osob), přičemž podíl uživatelů rekreačních objektů logicky stoupá s velikostí bydliště. Mezi obyvateli největších měst nacházíme 23 % chatařů / chalupářů, mezi Pražany 26 %; i v nejmenších obcích ale desetina obyvatel vlastní či užívá rekreační objekt. Výrazně častěji deklarovali jeho vlastnictví „podnikatelé“, a to v 31 %.

Vloupání do rekreační chaty nebo chalupy (a přilehlých prostor a objektů, jako jsou kůlny, stodoly apod.) během posledních 3 let postihlo **pětinu všech respondentů**, kteří podobnou nemovitost užívají. V posledních 12 měsících se odehrálo 44 % takových vloupání, 8 % respondentů bylo v tomto období postiženo vícekrát.

Zatímco v chatách a chalupách ze zřejmých důvodů nebývá při vloupání nikdo z uživatelů přítomen (pro pachatele není problém v nárazově užívaných objektech vyzpozorovat dobu, kdy jsou prázdné), u prostor užívaných k bydlení je tomu jinak. Podle sdělení obětí byl ve 37 % případů někdo ze členů domácnosti přítomen, a v dalších 18 % k tomu nebyl respondent schopen podat odpověď (Tabulka 7). V nadpoloviční většině událostí tedy zřejmě byt či dům nebyl prázdný. Nemusí jít ale o případy, kdy je v noci vykrádán byt spícím

54 Jaká byla zhruba hodnota způsobené škody (včetně poškození majetku vloupáním)?

obyvatelům, což jsou případy velmi riskantní v případě „vyplašení“ pachatele. Častěji jde zřejmě o krádeže spáchané za pomoci lsti, kdy je pozdější pachatel do bytu vpuštěn někým z jeho obyvatel (a v tom případě se pak nejedná o krádež vloupáním).

Tabulka 7: Přítomnost obyvatel v objektu při vloupání

	Ano (%)	Ne (%)	Neví, neodpověděl/a (%)	N
Byl někdo z členů domácnosti při vloupání doma?	37	45	18	170
Byl někdo při vloupání na chatě/v chalupě?	2	96	2	113

Škody, způsobené vloupáním do rekreační nemovitosti, ukazuje následující Tabulka 8. Pohybuje se nejčastěji mezi jedním a deseti tisíci korun, ve čtvrtině případů pak do padesáti tisíc. Výjimečné ale nejsou ani případy škod, převyšujících stotisícovou hranici.

Tabulka 8: Vykradení chaty / chalupy – škoda (n=97)

Škoda (Kč)	Velmi dobře zajištění (%)	Solidně zajištění (%)	Průměrně zajištění (%)	Špatně zajištění (%)	V zásadě chudí (%)	Celkem (%)
0–1 000	0	17	11	16	0	12
1 001–10 000	0	46	43	37	50	41
10 001–50 000	40	13	25	26	50	24
50 001–100 000	40	13	5	0	0	7
100 000+	20	13	16	21	0	16

9. 1. 3. Srovnání majetkových deliktů

Stanovení **průměrné výše škody** je pouze orientačním údajem – rozptyl škod, uvedených respondenty, je značný (Tabulka 9). Největší pozorujeme u krádeže automobilu, které si jejich majitelé cenili od šesti tisíc korun až do 750 000 korun. Velký rozptyl je logicky také u vykradení domu, kde byla v několika případech škoda nulová (šlo zřejmě jen o pokus), zatímco v nejvážnějším případě se vyšplhala na bezmála čtyři sta tisíc. U loupeže taktéž v několika případech majetková újma nenastala, oproti tomu jedna z obětí vyčíslila svou škodu na šedesát tisíc korun; co je to však proti ojedinělé krádeži, kde škoda dosáhla desetinásobku, tedy 600 000 Kč. Zde se ilustrativně projeví vliv mimořádných hodnot na dosažený průměr – po vyřazení této jediné události by klesla průměrná škoda u krádeže z 5 900 korun na 4 200 korun.

Tabulka 9: Průměrné škody u trestných činů s majetkovou motivací

Delikt	Průměrná škoda (Kč)	Medián (Kč)	N
Krádež automobilu	205 000	150 000	42
Krádež věcí z automobilu	12 000	5 000	169
Krádež motocyklu / skútru	25 000	20 000	16
Krádež kola	10 500	7 000	240
Vykradení domu / bytu	27 000	8 000	117
Vykradení rekreačního objektu	20 000	10 000	97
Krádež	6 000	2 000	349
Loupež	6 500	3 500	59

Poměrně vysoké škody u krádeže prosté i loupeže (v dnešní době, kdy větší platby obvykle probíhají bezhotovostně) lze přičíst cenám mobilních telefonů, které bývají nejčastější kořistí.

Tradičně sledovanou viktimologickou kategorií je také **čas spáchání** trestného činu. Přesnost určení této položky samozřejmě závisí na druhu deliktu a dalších okolnostech. Například krádež každodenně užívaného kola je zjištěna nejpozději následující den, zatímco kola uskladněného ve sklepě i po několika měsících. Právě tak vloupání do rekreačního objektu, spáchané mimo letní sezonu, bývá zpozorováno po delší době.

Řečené je vidět i v následující tabulce. Více než 60 % respondentů netuší, kdy byla jejich rekreační nemovitost navštívena nezvanými hosty. Skoro třetina uživatelů bytů také nezná čas skutku, z čehož lze usoudit, že v inkriminované době pobývali delší dobu mimo obydlí (typicky dovolená). Více než polovina aut je zcizena v noci, ale u více než pětiny tento údaj není majitel schopen určit. Oproti tomu vykradení automobilu je, zdá se, mnohem častěji denní záležitost, a to ve třetině případů. Motocykly jsou kradeny relativně rovnoměrně během celého dne, a jejich zmizení je také nejčastěji rychle zpozorováno. Krádež kola je pak převážně denní delikt, v noci jich zmizí necelá čtvrtina. Lze to vysvětlit častým způsobem provedení, kdy si uživatel zaparkuje kolo při svých běžných činnostech a zloděj toho bezprostředně využije.

Tabulka 10: Čas spáchání činu

Stala se událost během dne, večer nebo v noci?	krádež auta (%)	vykrade-ní auta (%)	krádež moto (%)	krádež kola (%)	vloupání do bytu (%)	vloupání do chaty (%)
Během dne (6.00–18.00)	12	34	29	40	22	9
Večer (18.00–23.00)	10	11	18	19	7	3
V noci (23.00–6.00)	57	41	41	23	41	27
Neví, neodpověděl/a	21	14	12	18	30	61

9. 2. Útoky proti osobě respondenta

Další sledované delikty již byly takové, které se týkají výhradně osoby dotazovaného, tedy nikoli celé jeho domácnosti. U deliktů namířených proti osobě můžeme očekávat závažnější škodu i následky pro život obětí tohoto typu trestné činnosti. V dotazníku jsme zkoumali celkem šest typů deliktů, které směřují proti osobě:

- loupež,⁵⁵
- krádež osobních věcí,⁵⁶
- fyzické napadení,⁵⁷
- sexuální napadení,⁵⁸
- domácí násilí,⁵⁹
- stalking.⁶⁰

Poslední tři zmíněné delikty dále řadíme do kategorie „citlivých deliktů proti osobě“ a budeme se jim samostatně věnovat v Kapitole 9. 3. Tato podkapitola se bude podrobněji věnovat pouze navazujícím otázkám u deliktů loupeže, krádeže osobních věcí a fyzického napadení.

9. 2. 1. Loupež

Jistě není překvapením, že oběťmi loupeže se lidé stávají ve většině případů ve své zemi, na území České republiky. Není však výjimkou ani zkušenost s viktimizací Čechů v zahraničí, kde k loupeži dochází spíše u mužů než u žen.⁶¹ Celkově se stalo obětí jednání, které reflektují jako loupež, na 2 % lidí ze sledovaného vzorku. Za poslední rok pak nastala více než polovina (56 %) z těchto případů. Oběťmi loupeží jsou častěji mladší lidé, především pak studenti (4 % zasažení), a dále ženy v domácnosti nebo na mateřské dovolené; těch se stalo obětí 6 % za tři roky.

Jelikož delikt loupeže zahrnuje také použití násilí, ptali jsme se respondentů na způsobenou újmu (Graf 1).

55 „Oloupil Vás osobně někdo o něco během posledních 3 let za použití násilí nebo pod pohrůžkou násilí nebo se o to pokusil?“

56 „Bylo během posledních 3 let Vám osobně něco ukradeno bez použití násilí či hrozby násilím – např. došlo ke kapesní krádeži nebo ke krádeži nějakých Vašich věcí – např. v práci, ve škole, v dopravním prostředku, na ulici apod.?“

57 „Došlo během posledních 3 let k tomu, že Vás osobně někdo (kdo není členem Vaší domácnosti) fyzicky napadl a nebylo to z důvodu snahy Vám něco odcizit?“

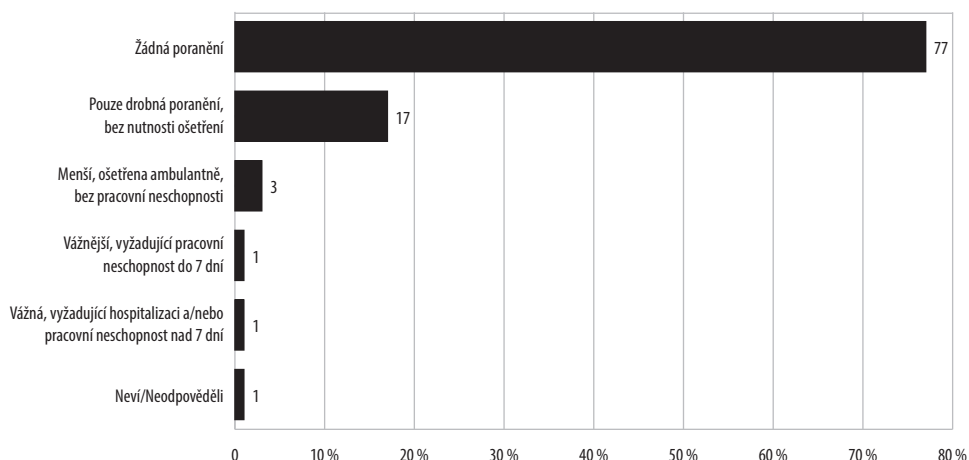
58 „Stalo se Vám v posledních 3 letech, že by Vás někdo (Vám známý, nebo cizí, či osoba blízká), nutil k sexuální aktivitě výhrůžkami, nebo využil toho, že jste se nemohl/a bránit nebo odejít?“

59 „Došlo během posledních 3 let k tomu, že by Vám člen Vaší domácnosti opakovaně fyzicky, nebo psychicky ubližoval, vzbuzoval tím ve Vás strach a měl/a jste pocit, že se nemůžete bránit?“

60 „Stalo se Vám v posledních 3 letech, že Vás někdo opakovaně a dlouhodobě zkoušel kontaktovat, i když Vy jste dal/a jasně najevo nezájem, ohradil/a jste se vůči tomuto jednání a toto jednání ve Vás vzbuzovalo obavy nebo strach?“

61 17 % mužských obětí loupeže a 5 % ženských obětí loupeže bylo viktimizováno v zahraničí.

Graf 1: Utrpěná poranění u obětí loupeže (%) (n=69)

Jak je patrné z Grafu 1, většina obětí loupeže vyvázla bez zranění, avšak 16 % obětí uvedlo, že jim loupež přinesla drobná poranění, která nebylo nutné ošetřit. Vážnější poranění, která si vyžadovala pracovní neschopnost, deklarovala 2 % obětí loupeže. Velmi vážná poranění s trvalými následky neprožila ani jedna z obětí.

Více než polovina (54 %) loupežných incidentů se odehrála během dne.⁶² V noci, po 23. hodině, se obětí loupeže stávají statisticky významně častěji muži (28 %) než ženy (8 %).

Ve 41 % incidentů se loupeže dopustil pouze jeden pachatel, ale výjimkou nejsou dva pachatelé (25 %) i více (12 %). Loupežné přepadení nepáchali jen cizí lidé. V celé čtvrtině případů se jednalo o pachatele, kterého oběť znala.⁶³

Co se týče zbraní, není jejich použití v souvislosti s loupežným přepadením příliš časté. Někjaký typ zbraně byl však použit v 38 % případů loupeže. Pokud zbraň v rámci loupeže použita byla, nejčastěji jí byl nůž nebo jiný podobný nástroj, hůl, tyč či podobný předmět (Tabulka 11). V jednom případě byla při loupeži použita střelná zbraň či její napodobenina. Zajímavým poznatkem může být i fakt, že více než čtvrtina obětí loupeže nedokáže říci, jestli zbraň při útoku použita byla. Jeden výskyt odpovědi „Jiná zbraň“ skrývá auto jako použitou zbraň.

62 V rozmezí mezi 6.00 až 18.00

63 15 % obětí znalo pachatele podle jména, 10 % potom od vidění.

Tabulka 11: Typ zbraně použité při loupežném přeapadení (n=69)

Zbraň	%	N
Neměl zbraň	54	37
Nůž nebo jiný podobný nástroj	10	7
Hůl, tyč, klacek, pálka apod.	6	4
Střelná zbraň nebo její napodobenina	1	1
Jiná zbraň	1	1
Neví/Neodpověděli	28	19

Zajímalo nás také, **kde k incidentu loupežného přeapadení došlo**. U loupeže nejčastěji přeapadení proběhlo na ulici (39 %), v obydlí oběti (12 %) a na nádraží či zastávce veřejné dopravy (9 %). K loupeži však docházelo také ve veřejné budově (7 %), v parku (4 %), v restauraci (3 %), v podchodu (3 %), v cizím obydlí (1 %) či ve volné přírodě (1 %). Často to byly i obchod, práce či škola. Vyskytly se však také incidenty napadení na hřbitově, na zahradě, na koupališti či na prohlídce zámku.

Loupež se odehrála během výkonu práce pouze u tří žen, přičemž se jednalo o povolání prodavačky (2 případy) a učitelky v mateřské školce.

Škody způsobené loupeží nalezneme v Tabulce 12. Pohybuje se nejčastěji mezi jedním a pěti tisíci korun, v necelé třetině případů pak škoda dosáhla částky 10 000 korun a vyšší.

Tabulka 12: Způsobená škoda u loupeže (n=59)

Škoda (Kč)	Velmi dobře zajištění (%)	Solidně zajištění (%)	Průměrně zajištění (%)	Špatně zajištění (%)	V zásadě chudí (%)	Celkem (%)
0–1 000	67	17	18	25	0	20
1 001–5 000	0	33	39	42	33	36
5 001–10 000	0	17	13	25	0	15
10 000+	33	33	31	8	67	29

9. 2. 2. Krádež osobních věcí

Jak z kriminálních statistik jasně vyplývá, nejfrekventovanějším trestným činem u nás je **krádež** prostá. Obětí krádeže (která je postihla v posledních třech letech) se dle našich poznatků v populaci vyskytuje kolem 12 %. Z toho přes 60 % těchto případů deklarují respondenti za poslední rok, 6 % bylo během tohoto roku okradeno opakovaně.

Také ke krádeži osobních věcí nedocházelo téměř nikdy při cestách do zahraničí. Pouze 3 % obětí uvedla, že ke krádeži ve sledovaném období v zahraničí došlo. Okradeni byli lidé ve většině případů (67 %) během dne, přičemž večer a v noci⁶⁴ jsou krádeží viktimizováni

64 V rozmezí od 18.00 do 6.00.

spíše muži. Večer a v noci se obětí krádeže stávají většinou lidé ve věku 21 až 30 let (37 %), naproti tomu populace ve věku nad 60 let se stane obětí krádeže ve večerních a nočních hodinách zřídka (11 % večer a pouze 5 % v noci).

Co se týče místa incidentu, ke krádeži nejčastěji došlo v prostředku veřejné dopravy a na ulici či náměstí. 14 % obětí bylo okradeno v restauraci, baru či klubu a 6 % poškozených bylo okradeno ve svém obydlí. Ke krádeži dále docházelo ve volné přírodě (6 %), ve veřejné budově (5 %), na nádraží (5 %) či v parku (1 %). Největší podíl viktimizovaných v těchto prostorách tvoří mladí dospělí ve věku 21 až 30 let (36 %) a nejmenší podíl věková skupina 46 až 59 let (7 %).

Pouze 10 % obětí krádeže si všimlo, že jsou okrádáni a pachatele u činu vidělo. 36 % obětí si všimlo, že bylo okradeno krátce po činu, aniž by pachatele vidělo. Obětí krádeží jsou častěji mladší ženy, studenti a vůbec nejmladší věková skupina do 20 let (18 % obětí v této kohortě), jakož i lidé z velkých měst (zhruba 16 %).

V Tabulce 13 nalezneme přehled výše škody, která byla zaznamenána oběťmi krádeže. I u tohoto deliktu převládá škoda ve výši jeden až pět tisíc korun, ale necelé pětina poškozených byly odcizeny věci v hodnotě deseti tisíc korun a vyšší.

Tabulka 13: Způsobená škoda u krádeže (n=349)

Škoda (Kč)	Velmi dobře zajištění (%)	Solidně zajištění (%)	Průměrně zajištění (%)	Špatně zajištění (%)	V zásadě chudí (%)	Celkem (%)
0–1 000	60	27	27	26	55	28
1 001–5 000	20	52	41	46	18	42
5 001–10 000	0	8	7	9	18	9
10 000+	20	13	25	19	9	21

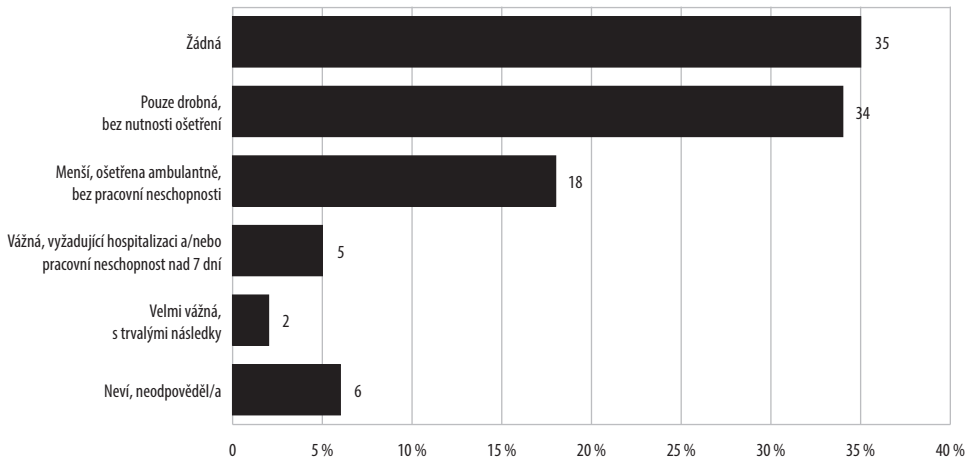
9. 2. 3. Fyzické napadení

Prozatím měly všechny námi dotazované skutky majetkový podtext. První, kde tomu bylo jinak, bylo **fyzické napadení neznámou osobou**, které nemělo za cíl krádež. Takový čin proti sobě deklarují 3 % výzkumného vzorku. Z toho téměř dvě třetiny případů (63 %) se staly za poslední rok, a celých 15 % v rámci toho se stalo opakovaně. Obětí fyzických napadení jsou častěji muži (5 %), zejména ti mladší; ve skupině 21 až 30 let najdeme 6 % obětí, zatímco ve věku nad 60 let je to pouze jeden člověk ze sta. Zvýšeně jsou kromě toho napadáni lidé se základním vzděláním a především nezaměstnaní (téměř každý desátý respondent), a vůbec lidé v horší ekonomické situaci. Zajímavé je, že ti, kdo své bydlení označili jako „jiný typ zástavby“,⁶⁵ tedy ne zcela standardní podmínky, se stali v posledních letech obětí fyzického napadení v 8 %. Žádná z dotazovaných obětí fyzického napadení nezažila tento incident v zahraničí.

65 V této kategorii můžeme najít například bydlení na ubytovně, v mobilním obydlí apod.

Také u fyzického násilí nás zajímalo, zda oběti utrpěly nějakou formu zdravotní újmy. Z Grafu 2 je patrné, že o něco málo více než třetina viktimizovaných osob neutrpěla následkem fyzického napadení žádná **poranění**. Další třetina poškozených utrpěla zranění pouze drobná, bez nutnosti ošetření. Čtvrtina poškozených však utrpěla takovou formu poranění, že musela být hospitalizována či alespoň ambulantně ošetřena.

Graf 2: Utrpěná poranění u obětí fyzického napadení (%) (n=103)

Nejvíce poranění deklarovali mladiství ve věku 15 až 20 let, kde 77 % obětí z této věkové kategorie utrpělo některou z forem poranění. Zatímco menší a drobná poranění absolvovali více muži (54 % mužů a 48 % žen), velmi vážná poranění s trvalými následky uváděly více ženy (4 % žen a 1 % mužů).

Největší část fyzických napadení se odehrála ve večerních hodinách (37 %), dále pak v 33 % se jednalo o napadení během dne a v 20 % poté napadení během nočních hodin.

Co se týče počtu pachatelů, nejčastěji (62 %) se jednalo pouze o jednoho pachatele, v necelé třetině případů se pak napadení dopustili dva a více pachatelů. Ve více než v polovině případů (52 %) oběť svého pachatele znala alespoň od vidění, přičemž podle jména znalo svého pachatele 48 % ženských obětí a 29 % mužských obětí.

V téměř dvou třetinách případů (72 %) nebyla k napadení použita **zbraň**. Zatímco muži byli nejčastěji napadeni nožem, holí či některým podobným předmětem (20 % mužů a žádná žena), ženské oběti uvedly pouze v jednom případě střelnou zbraň. Jako „jiné předměty“ byly ve třech případech jmenovány popelník, židle a skleněný püllitr, což evokuje klasickou hospodskou šarvátku. Jeden z respondentů označil za zbraň kabelku.

K případům fyzického napadení dochází nejčastěji na ulici, náměstí, v restauraci nebo baru. Desetina obětí byla napadena přímo v místě svého bydliště. K napadení však docházelo také v parku (4 %), na nádraží (4 %), v cizím bytě (3 %), v podchodu (2 %), v prostředku veřejné dopravy (2 %) či ve volné přírodě (1 %).

K fyzickému napadení u žen došlo nejčastěji v obydlí oběti (26 % žen a pouze 5 % mužů) – nabízí se vysvětlení, že se mohlo jednat o součást domácího násilí, které tak ovšem respondentka nevnímala. U mužů docházelo k napadení na ulici či na náměstí (37 % mužů a 11 % žen). Za zmínku stojí také čtvrtina obětí napadení, u kterých k incidentu došlo v restauraci, baru či podobném zařízení. U desetiny obětí se navíc incident odehrál v době výkonu povolání. Jednalo se o dělníka, nočního hlídače, operátora, rozhodčího, roznašeče novin, servírku, prodejce a dva studenty.

Fyzickému napadení se **bránilo** 58 % obětí, přičemž k obraně nedošlo u téměř poloviny žen (48 %), zatímco muži se nebránili pouze v 28 % případech.

Oběti byly dále vyzvány, aby zhodnotily situaci a uvedly, zda s napadením začal pachatel nebo ony. V 83 % případů oběti deklarovaly, že si s útokem začal protivník. Možná zajímavým zjištěním může být fakt, že v tomto prohlášení se nijak nelišili muži a ženy. Pouze ve dvou procentech případů přiznala oběť, že s násilím začala; mnohem více (11 % mužů a 7 % žen) však uvedlo, že nelze říct, kdo si začal, neboť útok byl vzájemný.

V rámci dotazníku byla zkoumána také **přítomnost návykových látek**, ať už na straně pachatele, nebo na straně oběti. Celých 64 % všech obětí uvedlo, že se domnívají, že útočník/útočnicki byli pod vlivem některé návykové látky. Nejvíce přítomnost návykové látky u pachatele uváděli lidé ve věku 46 až 59 let, a to v 79 % případů. Nutno však podotknout, že v necelé polovině případů byla intoxikace na obou stranách. Jinými slovy, necelá polovina z obětí, která deklarovala přítomnost návykových látek u pachatele, intoxikaci uvedla i u sebe. Celkově uvedlo přítomnost návykových látek v těle 30 % všech obětí fyzického napadení. Jednalo se o 38 % mužů a 11 % žen. U věkové kategorie 21 až 30 let se k požití některé z návykových látek doznalo dokonce 47 % obětí. U mladistvých ve věku 15 až 20 let to deklarovalo „pouze“ 23 % dotázaných; lze to vysvětlit tím, že k některým útokům došlo ve školním prostředí.

V rámci fyzického napadení nás zajímala také možná přítomnost **motivů, založeného na národnosti, rase, barvě pleti, náboženství, politickém přesvědčení nebo sexuální orientaci** (tj. zda by se jejich napadení dalo označit jako „*hate crime*“). V rámci fyzického napadení se desetina obětí domnívala, že útok byl takto podmíněný (12 % mužů a 4 % žen). Nutno však podotknout, že většina jmenovitě uvedených (domnělých) příčin se nedá jednoduše podřadit pod zavedené chápání zločinu z nenávisti (*barvou pleti – jsem bílej, napadli mne Romové, národnostní, rasové – je mulat, rasový útok, sexuální, slabou tělesnou konstitucí, náboženským přesvědčením, politické přesvědčení, politická aktivita*). Obvykle je jako *hate crime* chápán útok na příslušníka nějaké minority pro jeho příslušnost k ní, zatímco ve sledovaných případech jde v několika případech o útok na respondenta (údajně) pro jeho příslušnost k majoritě; napadení pro politické přesvědčení je značně mlhavá formulace, stejně jako slabá konstituce.

9. 2. 4. Srovnání deliktů proti osobě

Místo incidentu

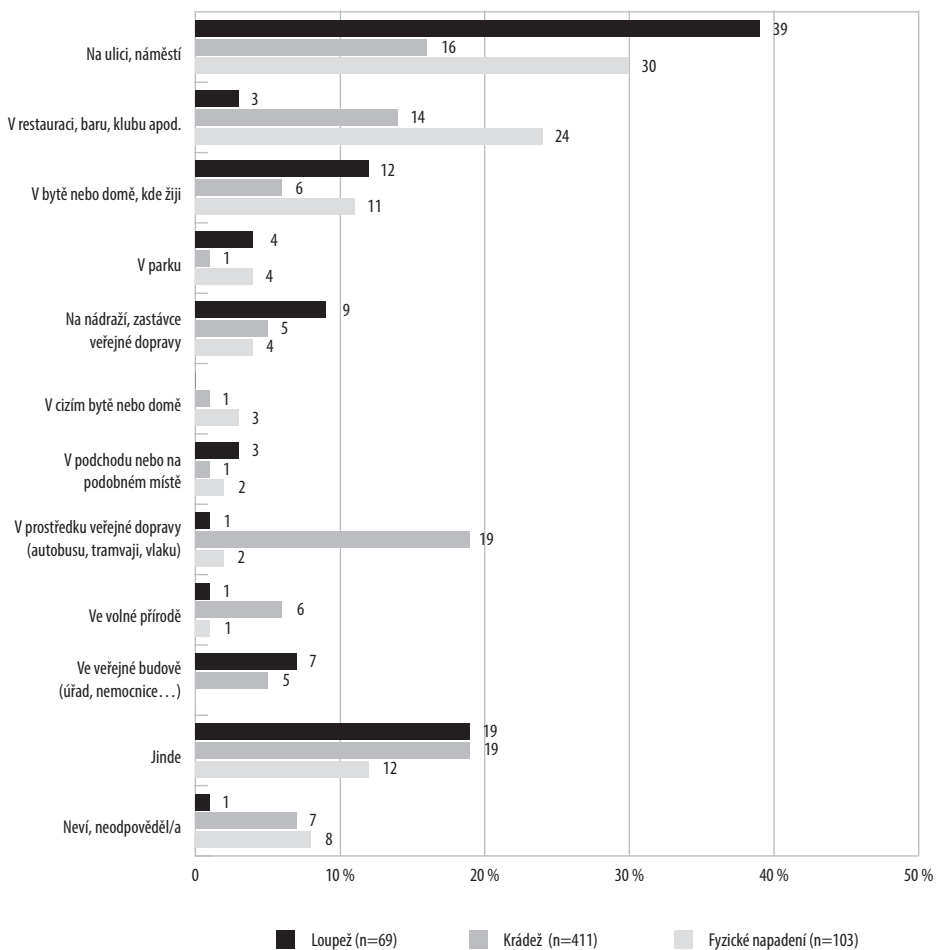
Z Tabulky 14 je patrné, že většina deliktů proti osobě se odehrála na území České republiky. Největší podíl zahraniční viktimizace deklarují oběti loupeže, které byly přepadeny v zahraničí v 10 % případů. Zajímavostí může být 6 % obětí krádeže a stejný podíl obětí fyzického napadení, které neví, zda k deliktu došlo v České republice či v zahraničí.

Tabulka 14: Srovnání viktimizace na území ČR a v zahraničí u sledovaných deliktů

Kde k této události došlo?	Loupež (%) (n=69)	Krádež (%) (n=411)	Fyzické napadení (%) (n=103)
V ČR	88	91	94
V zahraničí	10	3	0
Neví	1	6	6

Z Grafu 3 lze vypořadovat, že k incidentům mířeným proti osobě dochází nejčastěji venku na ulici či náměstí, kde je významný podíl incidence u všech sledovaných deliktů. K fyzickým útokům navíc dochází celkem často v restauraci, baru či klubu, kde došlo k téměř čtvrtině případů fyzického napadení a k více než desetinně loupežných přepadení. V místech, jako jsou nádraží, zastávka veřejné dopravy či veřejné budovy, dominuje mezi delikty proti osobě loupež. Naproti tomu v prostředí veřejné dopravy se občané spíše stali obětí krádeže než jakéhokoliv ze zbývajících sledovaných deliktů.

Graf 3: Srovnání konkrétního místa viktimizace u sledovaných deliktů (%)

Čas incidentu

Zatímco k přepadení a krádeži docházelo především během dne, fyzické napadení se odehrávalo spíše ve večerních hodinách. V nočních hodinách docházelo spíše k přepadení a fyzickému napadení než ke krádeži osobních věcí (Tabulka 15)

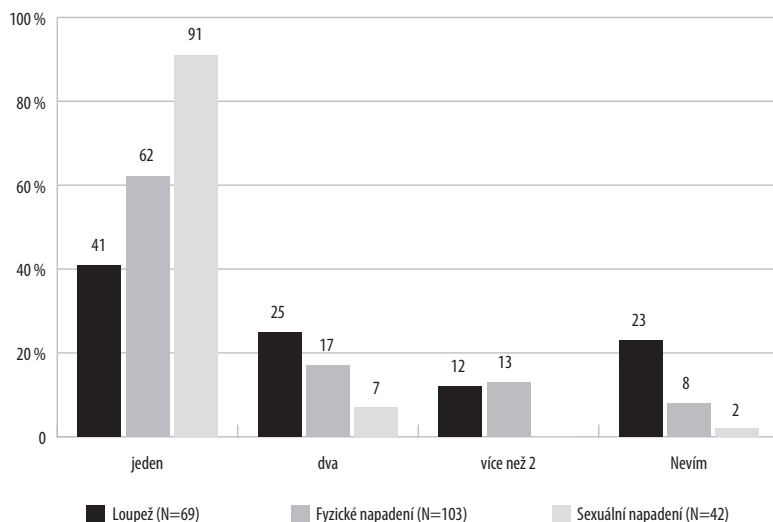
Tabulka 15: Čas incidentu – srovnání deliktů proti osobě

Kdy k incidentu došlo?	Loupež (%) n=69	Krádež (%) n=411	Fyzické napadení (%) n=103
Během dne (6.00–18.00)	54	67	33
Večer (18.00–23.00)	26	14	37
V noci (23.00–6.00)	16	8	20
Neví, neodpověděl/a	4	11	10

Počet pachatelů

Zatímco u loupežného přepadení bylo identifikováno 2 a více pachatelů v 37 % případech, u fyzického napadení bylo přítomno více pachatelů ve 30 %, u sexuálního jen v 7 % incidentů.

Graf 4: Počet pachatelů - srovnání deliktů proti osobě (%)

9. 3. Zvláště citlivé delikty proti osobě

V rámci výzkumu jsme se snažili podchytit i delikty, které se v „obecných“ viktimizačních výzkumech běžně nevyskytují, a to zvláště citlivé delikty domácího a sexuálního násilí a stalkingu. Jako zvláště citlivé tyto delikty označujeme z tohoto důvodu, že ve větším měřítku narušují osobní integritu oběti. Tyto druhy kriminálního jednání jsou v současné době mnohdy diskutovány v souvislosti s pojmem **genderově podmíněné násilí**.

Genderově podmíněné násilí je termínem, používaným pro uchopení takového násilí, které se objevuje v důsledku normativního očekávání od role muže a ženy, spolu s nerovným mocenským vztahem mezi těmito pohlavími (Bloom, 2008). V Istanbulské úmluvě (Rada Evropy, 2011) je genderově podmíněné násilí definováno jako „*násilí, jež je zaměřeno na ženu proto, že je žena, anebo násilí, jemuž jsou vystaveny především ženy*“ (Článek 3d Úmluvy). Istanbulská úmluva také zmiňuje, že genderově podmíněné násilí je mechanismem, který ženám vnucuje podřízené postavení.

Tento druh násilí je chápán jako akt, který způsobuje fyzické, mentální či sexuální ublížení, vyhrožování takovýmto činem, vynucování či nátlak a další formy upírání svobody (*Obecná doporučení č. 19 Výboru CEDAW proti násilí na ženách*).

Mezi formy genderově podmíněného násilí je zařazeno:

- Fyzické, sexuální a psychologické násilí, které se objevuje v rodině, jako jsou bití, sexuální zneužívání, manželské znásilnění, genitální mutilace, nemanželské násilí či násilí v rámci vykořisťování;
- Fyzické, sexuální a psychologické násilí v rámci komunity, jako jsou znásilnění, sexuální zneužívání, sexuální obtěžování a zastrašování v pracovním prostředí, ve vzdělávacích institucích, nucená prostituce či obchodování s ženami;
- Fyzické, sexuální a psychologické násilí páchané či tolerované státem (Článek 2 Úmluvy).

Výčet forem genderově podmíněného násilí není taxativní, navíc nevylučuje, že se oběti těchto činů může stát muž (stejně tak v roli pachatele nevylučuje zástupce ženského pohlaví). Důležitá je v tomto smyslu především rozdílná distribuce moci mezi oběma pohlavími a fakt, že se v roli oběti nepoměrně více vyskytují ženy.

V současné době probíhá akademická diskuze ohledně toho, jaké delikty do této kategorie zařazovat. V souvislosti s tímto tématem se nově setkáváme také s termínem „domácí a genderově podmíněné násilí“, který operuje tím, že na domácí násilí již nelze nahlížet jako na genderově podmíněné, neboť není doménou mužů jako pachatelů, ale nabývá více forem a týká se většího okruhu obětí (např. mezigenerační domácí násilí). Také samotná Istanbulská úmluva používá označení „Násilí na ženách a domácí násilí“, čímž obě odděluje.

Zařazení otázek na delikty intimního násilí do takto rozsáhlého výzkumu obětí může být poněkud problematické. Jak již bylo řečeno, respondent část věnovanou sexuálnímu a domácímu násilí vyplňoval sám. Přesto však byl tazatel přítomen v době vyplňování. Výběr tazatelů navíc přítomnost těchto otázek nijak nereflektoval,⁶⁶ neboť takovéto požadavky přesahovaly ambice a možnosti prezentovaného výzkumu. Tyto a mnohé další faktory mohly způsobovat sníženou ochotu obyvatel v této sekci uvádět pravdivé informace, k čemuž je při interpretaci nutno přihlížet. Tak trochu v rozporu se spíše pesimistickými očekáváními respondenti však neodmítali a priori odpovědět na tento typ otázek, byť zároveň deklarovali, že v dotazníku se objevily některé otázky, se kterými měli problém při odpovědi.

9.3.1. Sexuální napadení

Sexuální napadení deklarovalo v posledních třech letech 42 respondentů (z toho pouze jeden mimo republiku), tedy přibližně jeden člověk ze sta. Z toho ve 31 případech se incident odehrál za posledních 12 měsíců, ve 12 případech dokonce více než jednou. Výrazně častěji byly oběti ženy (83 % obětí, jinými slovy sexuální napadení zažila ve sledovaném období 2 % dotazovaných žen), avšak se zkušeností s takovýmto typem kriminálního jednání se svěřilo i sedm mužů. Třikrát častěji se oběti stávají respondenti z chudších majetkových poměrů (bezmála 4 % napadených), častěji jsou jimi také studentky (3 %). Téměř polovina případů sexuálního napadení se stala za poslední rok jednou, a jedna třetina dokonce za poslední rok vícekrát než jednou.

Bezmála polovina obětí sexuálního násilí utrpěla nějakou formu poranění, které si v 6 případech z 20 žádala ošetření. Nejčastěji k sexuálnímu napadení docházelo ve večerních

66 Například by bylo vhodné zajistit, aby s respondenty komunikoval tazatel stejného pohlaví.

hodinách.⁶⁷ Výjimkou však není ani napadení během dne, které deklarovalo devět obětí. Ve většině případů byl identifikován pouze jeden pachatel. Ve třech případech však byli pachatelé dva. Co se týče osoby pachatele, více než v polovině případů oběť útočníka znala. V Tabulce 16 vidíme, že ze známých pachatelů se jednalo nejčastěji o současného či bývalého partnera, kamaráda a známého.

Tabulka 16: Známý pachatel sexuálního násilí (n=23)

Kdo byl pachatelem?	N
Pachatelem byl (bývalý) partner/ka	9
Pachatelem byl kamarád, známý	8
Pachatelem byl kolega, soused, spolužák apod.	3
Pachatelem byl jiný člen rodiny	1
Nevím, nechci odpovědět	0
Někdo jiný ⁶⁸	2

V polovině případů se oběť domnívala, že byl pachatel v době útoku pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky. V pěti případech se oběti dokonce dozuly, že samy v době útoku pod vlivem některé návykové látky byly.

Co se týče místa události, v 16 případech došlo k viktimizaci ve vlastním či cizím obydlí (Tabulka 17). Časté byly také incidenty v parku či na ulici. Mezi ostatní prostory výskytu sexuálního násilí (možnost „Jinde“) patří podchod, volná příroda, restaurace, bar či klub, nádraží či zastávka veřejné dopravy, hotel či např. také obchodní centrum.

Tabulka 17: Místo incidentu sexuálního napadení (n=37; absolutní četnosti)

Kde k incidentu došlo?	N
V bytě nebo domě, kde žiji	11
V parku	6
V cizím bytě nebo domě	5
Na ulici, náměstí	5
V podchodu nebo na podobném místě	4
Jinde	6

Polovina obětí se při sexuálním útoku bránila svou vlastní silou, konkrétně 24 žen a 2 muži. Fyzickou sílu k obraně nepoužilo 10 žen a 5 mužů.

⁶⁷ Mezi 18–23 hod.

⁶⁸ V kategorii „Někdo jiný“ byl uveden známý souseda a podnájemník matky

9. 3. 2. Domácí násilí

Další citlivou kategorií v rámci „viktimitizačního screeningu“ bylo domácí násilí. Definovat domácí násilí pro potřeby demoskopického výzkumu tak, aby otázka co nejlépe odpovídala současnému pojetí této problematiky, a zároveň si zachovala jistou nutnou míru stručnosti a pochopitelnosti, nebylo jednoduché.⁶⁹

Respondenti uvedli celkem 88 případů, tedy 3 % vzorku; vzhledem k tomu, že tato činnost je z definice záležitostí dlouhodobou, zaměřili jsme se pouze na období posledních tří let (podobně pak i u stalkingu). V 81 z 88 identifikovaných případů došlo k incidentům domácího násilí na území České republiky.⁷⁰ Oběti jsou opět častěji ženy, ovšem již ne s takovou převahou jako u sexuálního násilí – poměr žen a mužů činí 7:3. Mezi oběťmi nacházíme spíše mladší ročníky, ženy v domácnosti (těch uvedlo domácí násilí více než 8 %) či na mateřské dovolené a lidi ze špatně materiálně zajištěných domácností (6 %).

Domácí násilí může nabývat nejrůznějších forem (Tabulka 18), a podle našich zjištění mělo toto hrubé zacházení nejčastěji podobu ponižování a vyhrožování. Časté však bylo také jiné psychické týrání, bití a s odstupem pak odepírání volného pohybu ze strany útočníka. Výjimkou však nebylo ani odepírání volného pohybu či financí či vynucování sexuálních aktivit.

Tabulka 18: Forma hrubého zacházení (n=88)⁷¹

Jakou formu mělo hrubé zacházení	%
Ponižování	58
Vyhrožování	44
Jiné psychické týrání	33
Bití	31
Odepírání volného pohybu	15
Odepírání financí	13
Vynucování sexuálních aktivit	8
Nevím, nechci odpovědět	9
Jiné fyzické týrání (odepírání stravy, spánku apod.)	6
Jiná forma	5

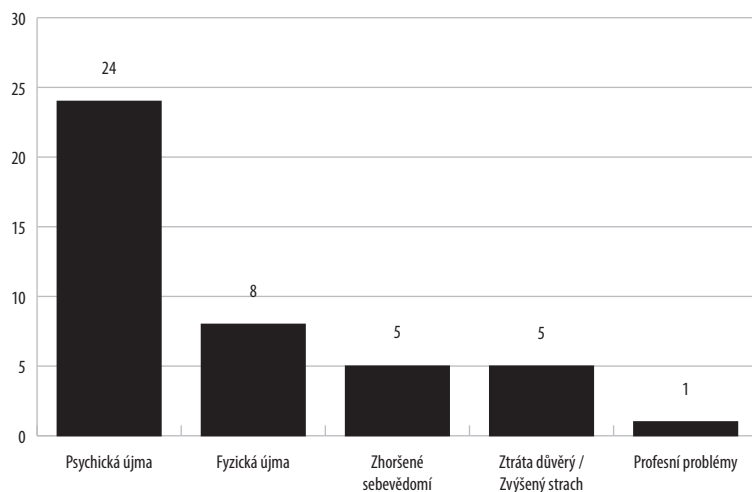
Polovina viktimitizovaných pociťovala důsledkem domácího násilí nějakou újmu. Jednalo se především o fyzická poranění, ztrátu důvěry, psychické a profesní problémy, strach a zvýšený stres (Graf 5).

69 Znění otázky: *Došlo během posledních 3 let k tomu, že by Vám člen Vaší domácnosti opakovaně fyzicky, nebo psychicky ubližoval, vzbuzoval tím ve Vás strach a měl/a jste pocit, že se nemůžete bránit?*

70 V jednom případě došlo k domácímu násilí v zahraničí a zbylých 6 obětí uvedlo odpověď „nevím/nechci odpovědět“

71 Otázka umožňovala více odpovědí.

Graf 5: Pocítovaná újma způsobená domácím násilím* (absolutní četnosti)

*Otázka na újmu byla koncipovaná jako otevřená. Jedná se tedy o kategorizaci výroků

Také u domácího násilí pozorujeme přítomnost návykových látek u pachatele v době útoku. O přítomnosti alkoholu či jiných návykových látek v těle pachatele se domnívala téměř polovina obětí. Sedm obětí potom uvedlo přítomnost návykové látky ve vlastním těle. Zároveň v 6 případech z 15 byla intoxikace oběti a pachatele v době útoku společná.

9.3.3. Stalking

Náš výzkum obětí se zaměřil i na nové (resp. nově zákonně definované) formy kriminality, mezi které patří mimo jiné nebezpečné pronásledování, neboli **stalking**. I tento delikt lze vzhledem ke svému charakteru označit jako zvláště citlivý. Přesto však, na rozdíl od deliktů domácího a sexuálního násilí, byla tato část dotazníku vyplňována prostřednictvím rozhovoru s tazatelem.

S touto formou kriminality se setkala bezmála 5 % lidí z vzorku (158 respondentů). Častěji jde o ženy – jsou zastoupené ze 2/3, mladší lidi (resp. studenty). Respondenti, kteří se označili za oběti stalkingu, také častěji uváděli, že některé otázky pro ně byly více citlivé než ostatní.

Stalkeři nejčastěji své oběti pronásledovali pomocí obtěžujících e-mailů, textových zpráv a vzkazů na sociálních sítích, tedy písemnou elektronickou komunikací (více než polovina případů); dále pak v necelé polovině formou obtěžujících telefonátů. Desetina obětí stalkingu se ale setkala i s přímým vyhrožováním (Tabulka 19).

Tabulka 19: Forma pronásledování (n=89)⁷²

Jakou formu mělo pronásledování	%
Obtěžující e-maily, textové zprávy, vzkazy na sociálních sítích	57
Obtěžující telefonáty	45
Vyhrožování	10
Fyzické sledování na veřejných místech	9
Fyzické sledování v místě bydliště, v zaměstnání	10
Posílání nechtěných dáreků, květin apod.	3
Ničení věcí ⁷³	3
Neví, neodpověděl/a	8
Jiné	2

U dvou případů stalkingu bylo deklarováno, že k němu došlo v zahraničí.

V 60 % případů pronásledování oběť svého pachatele znala, přičemž ze známých pachatelů se jednalo většinou o bývalého či současného partnera, kamaráda či známého (Tabulka 20)

Tabulka 20: Pronásledování se známým pachatelem (n=85)

Kdo byl pachatelem?	%
Pachatelem byl (bývalý) partner/ka	37
Pachatelem byl kamarád, známý	31
Pachatelem byl kolega, soused, spolužák apod.	7
Pachatelem byl jiný člen rodiny	1
Nevím, nechci odpovědět	6
Někdo jiný ⁷⁴	19

Výsledky naznačují, že oběti zvláště citlivých deliktů jsou častěji ženy. A to především u sexuálního napadení, méně u domácího násilí a stalkingu. Nabízí se tedy otázka ochoty mužů svěřit se se zkušeností sexuálního napadení. Malé rozdíly můžou nastat i ve vnímání sexuálně nátlakového chování mezi muži a ženami (ale i mezi jednotlivci).

Další sledovanou proměnnou byl vztah pachatele a oběti. Jak u sexuálního násilí, tak u stalkingu oběť pachatele znala. V obou případech byl nejčastěji pachatelem partner oběti. Známost pachatele vyplývá i z podstaty domácího násilí. Bohužel, v našem vzorku není zastoupení obětí dostatečně velké na hlubší analýzy (např. známosti pachatele a ná-

72 Možnost zvolit více odpovědí.

73 Propíchnutí pneumatik, pomalování, či jiné poškození vozidla, či jiného majetku, zlikvidování domácího mazlíčka apod.

74 Mezi odpovědi „Někdo jiný“ patří např. bývalý pacient, manželka partnerky, klient v práci apod.

sledků trestného činu na oběť). Obecně ale můžeme říct, že u obětí napadených známým pachatelem jsou tendence prožívat viktimizaci jinak než u obětí, které byly napadené cizí osobou. U obětí viktimizovaných cizí osobou častěji pozorujeme narušení pocitu bezpečí a kontroly (viz teorie Janoff-Bulmanové, 1989), pokřivení obrazu vnějšího světa jako bezpečného místa. Naopak především u domácího násilí, které páchá osoba pro oběť citově blízká, vyvolává pocit viny a narušuje sebehodnocení oběti. Pachatel domácího násilí velmi často přenáší odpovědnost za své násilné chování na oběť a odůvodňuje/omlouvá ho „špatným chováním, či vlastnostmi oběti“. Můžeme tedy mluvit o již zmiňovaném pojmu „*characterological self – blame*“⁷⁵, které znesnadňuje vystoupení z patologického vztahu a negativně ovlivňuje proces vyrovnávání se s trestným činem.

75 Viz Kapitola 3. 2. 1.

x.

Internetové delikty

Používání moderních technologií včetně internetu je v dnešní době neodmyslitelnou součástí každodenního života. Do online prostředí se přesouvá většina aktivit, trestnou činnost nevyjímaje. Informační technologie se zdokonalují nebývalou rychlostí a není vždy snadné se v této dynamicky se rozvíjející oblasti orientovat. Platí to i o bezpečnosti v tzv. kyberprostoru. Vzorce chování a strategie účinné v běžném životě nelze na toto prostředí bez dalšího použít. Realizují se sice výzkumné aktivity i opatření zaměřené na bezpečnost na internetu pro nejohroženější skupiny, jako jsou děti (Kopecký, Szotkowski, & Krejčí, 2015) nebo senioři (Kopecký, Szotkowski, Kožíšek, & Kasáčková, 2018), běžná populace je ale v tomto směru spíše na okraji zájmu. Viktimizací jsou ale ohroženy všechny věkové kategorie a nelze se spoléhat na to, že osoby v produktivním věku se automaticky na internetu chovají obezřetněji.

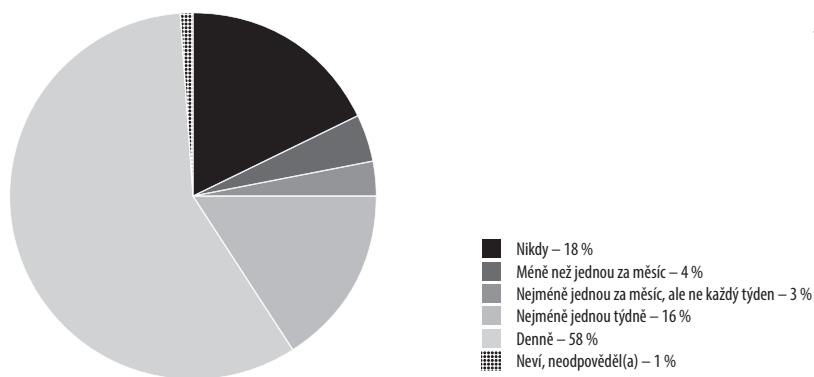
Spektrum jednání, které lze označit jako tzv. „kybernetickou kriminalitu“, je velice široké a zahrnuje na jedné straně vysoce sofistikované činy, které předpokládají specifické dovednosti na straně pachatele až po typy trestné činnosti, která jsou vlastně překlopem aktivit do té doby realizovaných mimo síť, kdy moderní technologie slouží jen jako prostředek k usnadnění jejich páchaní (Grívna, a kol., 2014).

Typickým znakem kybernetické kriminality je její vysoká latence. Ta je jednak způsobena tím, že oběti si často nejsou ani vědomy, že by se staly terčem útoku, na straně druhé může být stud, který některým brání přiznat, že se nechali „napálit“. Často rovněž oběti ani neví, jak v této situaci reagovat nebo že se vůbec jedná o trestný čin.

Jak již bylo zmíněno výše, viktimizace na internetu představuje v našich podmínkách zatím nepříliš probádanou oblast. V naší studii jsme se tady snažili o pilotní zmapování této problematiky. Vzhledem k délce dotazníku a faktu, že primární zaměření výzkumu bylo jiné, jsme se ale této oblasti mohli věnovat jen ve velmi omezeném rozsahu. Nebylo možné podchytit celou škálu jednání, jimiž můžou být respondenti na internetu viktimizováni (jako např. hacking, malware, krádež identity, kyberstalking, hate speech a další) (Domenie, 2013). Pro účely této sondy jsme tedy vybrali pouze dva typy deliktů, které jsme považovali za poměrně frekventované a na druhé straně je jejich podstata pro respondenty snadno pochopitelná. Konkrétně jsme se zaměřili na **podvody při internetovém nakupování a podvodné e-mailly**. V obou případech se v podstatě jedná o osobitý druh podvodu spáchaného prostřednictvím internetu. Jelikož oproti ostatním druhům sledovaných deliktů jsou tyto v jistém smyslu specifické, lišil se i soubor otázek pokládaných respondentům ohledně viktimizace a reakcí na ni. Odpovědi jsou z tohoto důvodu analyzovány samostatně.

Nevyhnutelným předpokladem toho, aby se někdo stal obětí trestného činu páchaného prostřednictvím internetu, je fakt, že internet využívá. Respondentů jsme se proto na úvod ptali, „*jak často používáte internet?*“ (Graf 6).

Graf 6: Frekvence využívání internetu % (n=3328)

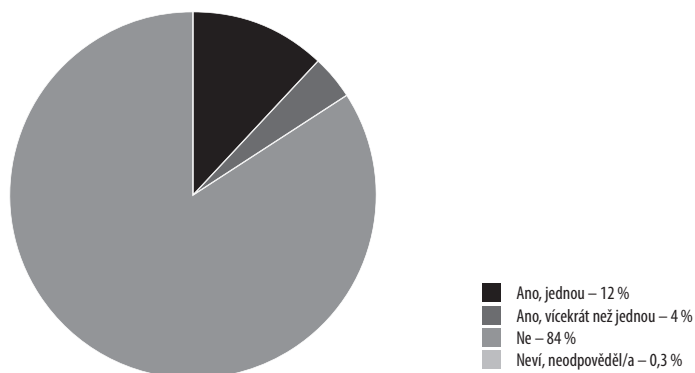
Z grafu je patrné, že internet využívá víc než 80 % respondentů. Z nichž převážná většina tak činí denně. Signifikantní se v tomto směru jeví zejména věk a sociální postavení respondenta. Častěji internet na každodenní bázi využívají mladší respondenti. Ve věkové kategorii 15 až 20 let je to téměř 90 %. Naopak významně více byla odpověď nikdy zastoupená u osob ve věku 60 a více let. Internet častěji využívají vzdělanější, dobře zajištění respondenti, studenti, podnikatelé či osoby v domácnosti (včetně mateřské dovolené).

10. 1. Podvod při internetovém nakupování

Dále jsme se ptali, jestli respondenti „nakupovali v průběhu posledních 3 let nějaké produkty nebo služby přes internet?“ Přes 70 %⁷⁶ respondentů má s nákupy na internetu zkušenost. I tu se ukazují jako významné vzdělání, postavení a věk respondenta. Nejvíce na internetu nakupují osoby na mateřské dovolené.

Zajímalo nás pak, jestli ti, co využívají internetové nákupy, měli v posledním roce negativní zkušenost s dodaným zbožím (Graf 7).⁷⁷

Graf 7: Nedodané nebo nekvalitní zboží v posledních 12 měsících % (n=1911)

76 Podíly odpovědí: Ano 70 %; Ne 30 %; Neví, neodpověděl/a 0,1 % (n=2716)

77 „Stalo se Vám v posledních 12 měsících, že produkt nebo služba, kterou jste nakoupil/a na internetu, Vám z důvodu podvodu ze strany dodavatele například nebyly dodány vůbec nebo v očekávané kvalitě?“

Většina respondentů má s nákupy dobrou zkušenost. Pouze 15 % dotázaných připustilo, že jim zboží nebylo dodáno vůbec nebo v požadované kvalitě. Častěji měli špatné zkušenosti mladí lidé do 30 let a studenti, naopak senioři častěji udávali, že takový zážitek neměli (90 % odpověď Ne).

Polovině⁷⁸ oklamaných respondentů „byla tímto podvodem způsobena nějaká majetková škoda“. Průměrná výše takto způsobené škody byla 2 300 Kč.⁷⁹ Pouze v 18 případech (12 %) dosáhla způsobená škoda nejméně 5 000 Kč, což je hranice stanovená pro trestnost podvodu.⁸⁰ Nejvyšší uvedená škoda byla 17 000 Kč.

Z Tabulky 21 lze vypočítat, že tři čtvrtiny respondentů zareagovaly na podvod přímo kontaktováním odesílatele. Policii tuto skutečnost oznámilo 13 respondentů. Respondenti, kteří nepodnikli nic, se tak zřejmě rozhodli proto, že způsobenou škodu nepovažovali za příliš závažnou (většinou v řádu do stovek Kč). Nicméně se v této skupině vyskytly i osoby, které nic nepodnikly navzdory tomu, že utrpěly škodu v hodnotě desítek tisíc.

Tabulka 21: Reakce respondentů na podvod při internetovém nákupu (n=155)

Co jste dělal/a, když jste se dozvěděl/a, že Vás dodavatel podvedl?	% ⁸¹
Snažil/a jsem se získat peníze zpět kontaktováním odesílatele	74,8
Nic	15,5
Nahlásil/a jsem to policii	8,4
Snažil/a jsem se získat peníze zpět kontaktováním banky	2,6
Vyhledal/a jsem právní pomoc	1,3
Neví, neodpověděl/a	0,6
Jiné	5,2

Situaci se nakonec podařilo alespoň částečně vyřešit (získat žádané zboží nebo peníze zpět) necelé polovině oklamaných respondentů.⁸² Méně úspěšné byly přitom ženy a osoby ve věkové kategorii 46 až 59 let.

78 Podíly odpovědí: Ano, jednou 42,8 %; Ano, vícekrát než jednou 9,0 %; Ne 45,8 %; Neví, neodpověděl/a 2,3 % (n=299)

79 „Jaká byla zhruba způsobená škoda u posledního takového incidentu? (peníze, o které jste přišli v důsledku nedodaného, nekvalitního nebo falešného zboží)“

80 Viz § 209 TZ.

81 Otázka měla možnost vícero odpovědí, tudíž kumulativní součet procent neudává 100 %.

82 Podíly odpovědí: Ano 21,9 %; Částečně 23,2 %; Ne 54,2 %; Neví, neodpověděl/a 0,6 % (n=155)

10. 2. Podvodné e-maily

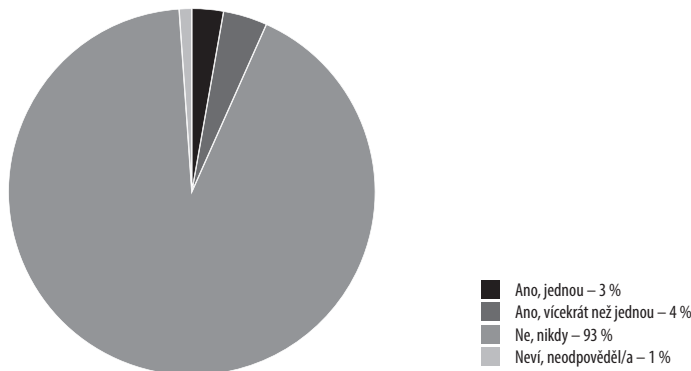
Z uživatelů internetu jich „používá elektronickou poštu (e-mail) doma nebo v práci“ 90 %.⁸³ Nejčastěji e-mail používají osoby v produktivním věku (31–45 let) a osoby s vysokoškolským vzděláním. Naopak relativně méně často elektronickou poštu využívají osoby s nižším vzděláním a důchodci.

Druhým deliktem, na který jsme se zaměřili, byly tedy **podvodné e-maily**. Nezajímaly nás přitom všechny spamy, ale pouze e-maily požadující (přímo, nebo nepřímo) nějaké finanční plnění. **Například e-mail nabízející neobvykle vysoký finanční profit (např. dědictví po neznámé bohaté osobě, nabídka extrémně výhodných investic, výhra v loterii apod.) po uhrazení nějakého poplatku. Dále pak e-maily, vypadající jako výzva k uhrazení neexistujícího dluhu, výzva k uhrazení faktury nebo poplatku za zboží nebo služby, které si respondent neobjednal a podobně.**

Polovině uživatelů elektronické pošty přišel v posledních 12 měsících takový nevyžádaný e-mail.⁸⁴ V 86 % případů tak tomu bylo opakovaně. Tento typ nevyžádané pošty přitom častěji dostávají muži, vysokoškolsky vzdělané osoby či podnikatelé. Naopak tuto zkušenost častěji nemají důchodci a osoby s nižším vzděláním.

Potěšující v první řadě je, že více než 90 % těchto uživatelů tyto e-maily ignoruje (Graf 8).

Graf 8: Reakce na nevyžádaný e-mail v posledních 12 měsících % (n= 1271)

Ještě pozitivnějším výsledkem je, že pouze 8 respondentů utrpělo v souvislosti s reakcí na tento e-mail nějakou škodu. Z toho 2 víckrát než jednou. Pokud ale respondenti škodu utrpěli, tato byla značně vysoká. Průměrně šlo o 7 000 Kč, přičemž ve dvou případech šlo o škodu přesahující 20 000 Kč (ostatní respondenti utrpěli škodu nižší než 5 000 Kč).

I v těchto případech se respondenti primárně snažili kontaktovat odesílatele, když se dozvěděli, že šlo o podvod (75 %), 2 osoby zároveň nahlásily tuto událost i policii (Tabulka 22).

83 Podíly odpovědí: Ano 87,5 %; Ne 11,4 %; Neví, neodpověděl/a 1,1 % (n=2746)

84 Podíly odpovědí: Ano, jednou 7,4 %; Ano, vícekrát než jednou 45,4 %; Ne 44,0 %; Neví, neodpověděl/a 3,1 % (n=2403)

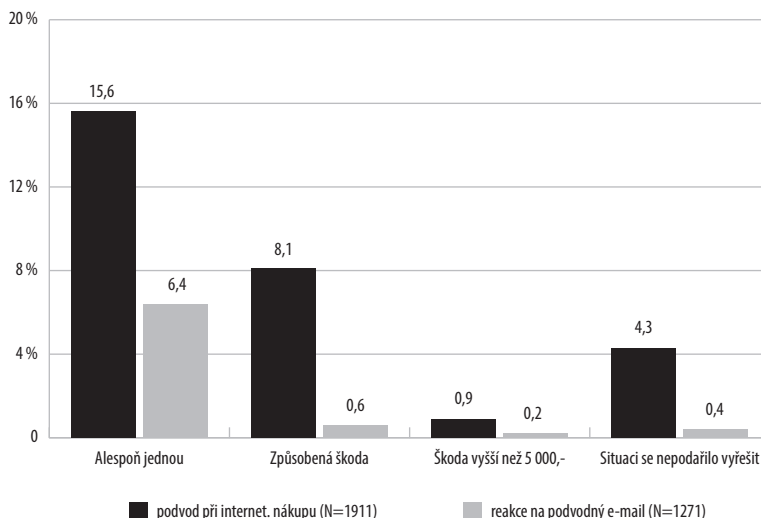
Tabulka 22: Reakce respondentů na podvodný e-mail (n=12; absolutní četnosti)

Co jste dělal/a, když jste se dověděl/a, že jde o podvod? ⁸⁵	N
Snažil/a jsem se získat peníze zpět kontaktováním odesílatele	6
Nahlásil/a jsem to policii	3
Snažil/a jsem se získat peníze zpět kontaktováním banky	2
Nic	1

Z osmi takto poškozených respondentů se nakonec podařilo *situaci vyřešit / získat peníze zpět* pouze třem.⁸⁶

Výsledky průzkumu ukázaly, že využívání internetu je běžnou součástí života napříč populací, i když z hlediska intenzity se jeví jako významný zejména věk a sociální status uživatele. Výsledky naznačují, že i když se podvodná jednání v kyberprostoru vyskytují, aktivity na internetu nepředstavují pro respondenty zásadní nebezpečí a tyto nepoctivé činnosti se svou frekvencí zásadně nevymykají porovnání s jinými druhy sledované trestné činnosti (zejména co se týče incidentů s vyšší škody zakládající trestnou odpovědnost). Tyto výsledky zároveň odpovídají zjištěním z výzkumů, realizovaným na toto téma v zahraničí (srovnatelné např. Domenie, 2013). Pokud se respondenti už obětí podvodu stanou, snaží se tuto situaci většinou aktivně řešit. Demografické faktory se přitom z hlediska rizika viktimizace neukázaly jako významné. Srovnání sledovaných deliktů shrnuje Graf 9.

Graf 9: Zkušenosti s podvodným jednáním na internetu v posledních 12 měsících. Respondenti, kteří v posledních 3 letech nakupovali na internetu (n=1911) a respondenti, kteří v posledních 12 měsících dostali nevyžádaný mail (n=1271) (%)

85 Otázka měla možnost vícero odpovědí.

86 Četnosti odpovědí: Ano 2; Částečně 1; Ne 5;

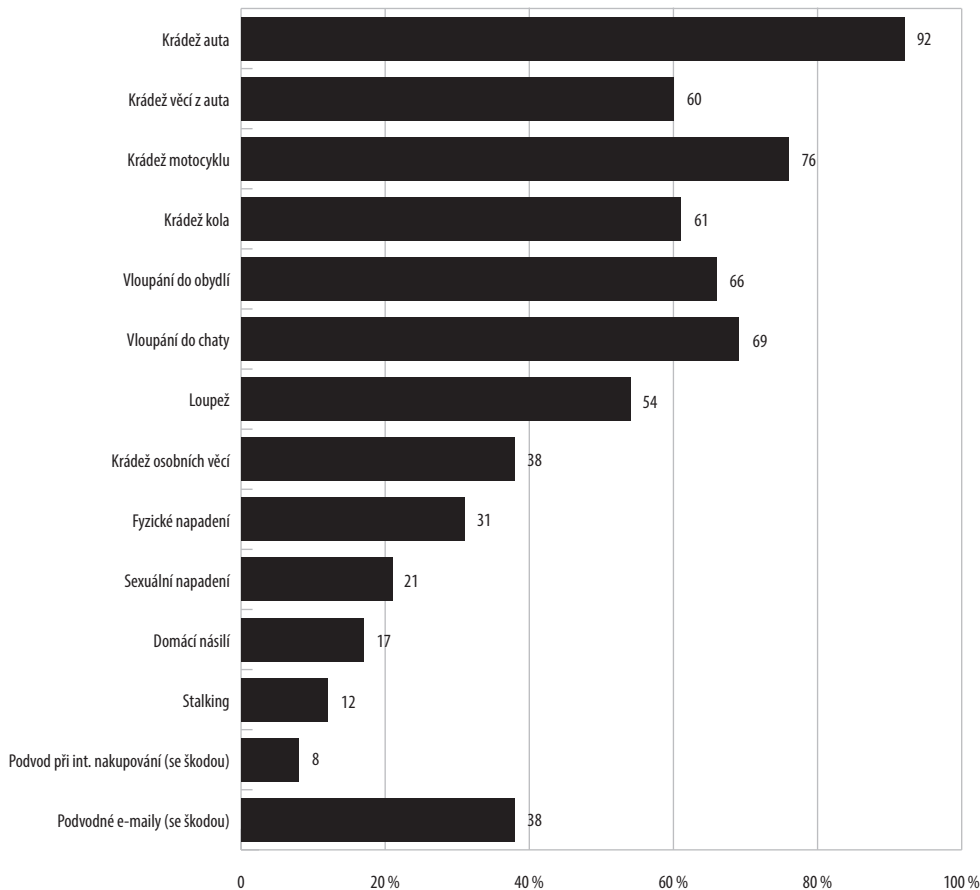
XI.

Zkušenosti s policií

11. 1. Nahlášení trestného činu

Jedním z hlavních důvodů provádění viktimizačních výzkumů, jako je tento, je snaha postihnout míru latence u jednotlivých druhů deliktů. Proto jsme se obětí námi zkoumaných kriminálních ataků zeptali, *zda svou zkušenost nahlásily (ony samy nebo někdo jiný) na policii* (Graf 10).⁸⁷

Graf 10: Podíl nahlášení viktimizace sledovanými delikty v posledních třech letech policii

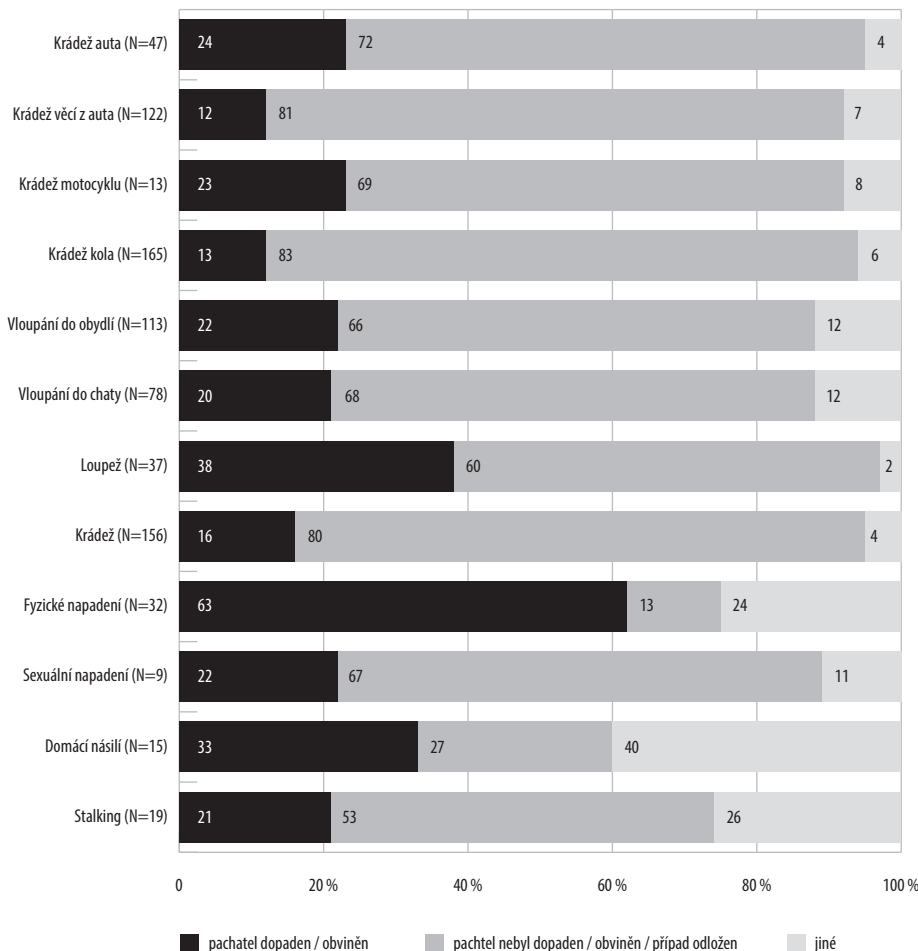
Je evidentní, že činy proti osobní integritě (násilné delikty, stalking) jsou hlášeny pouze v naprosté menšině případů. Dále jsou poměrně málokdy (méně než čtyři oběti z deseti) ohlášeny případy krádeží. Občané se zřejmě (správně) domnívají, že u krádeže, zvláště pokud ji zaregistrovali až se zpožděním, je pravděpodobnost dopadení pachatele a navrácení odcizeného majetku nízká, a nejsou ochotni proto absolvovat proceduru ohlášení na policii. Vysoká míra ohlášení je z pochopitelných důvodů u krádeží motorových vozidel

⁸⁷ V případě, že se ve zkoumaném období respondenti stali obětí více činů stejného druhu, měli i v tomto případě referovat o posledním z nich.

(už s ohledem na možné pojistné plnění),⁸⁸ a z podobných důvodů u vloupání do obydlí či rekreačního objektu. Zajímavé je, že u tak závažného činu, jakým je loupež, ohlásilo tento skutek jen něco přes polovinu obětí.

Důvěra, že policie případ vyšetří, má zásadní význam pro rozhodnutí čin oznámit, zajímalo nás proto, *jaký byl výsledek tohoto nahlášení* (Graf 11).

Graf 11: Výsledek případu po nahlášení policií (%)

Z grafu je patrné, že poměrně nízkou objasněnost mají majetkové delikty. Pokud tedy majetek není pojištěn, případně škoda není moc závažná, poškozený nemá velkou motivaci případ nahlášovat. Důležité je rovněž, jestli se podaří získat zpět odcizenou věc, případně nahradit způsobenou újmu. U majetkových trestných činů byla škoda nahrazena s přispěním pachatele (případně se podařilo odcizenou věc najít, aniž by byl pachatel do-

88 Lze zmínit, že u krádeže auta ani jeden z respondentů nevedl, že by tento čin policii nenahlásil. Zbývá 4 respondenti na otázku neodpověděli.

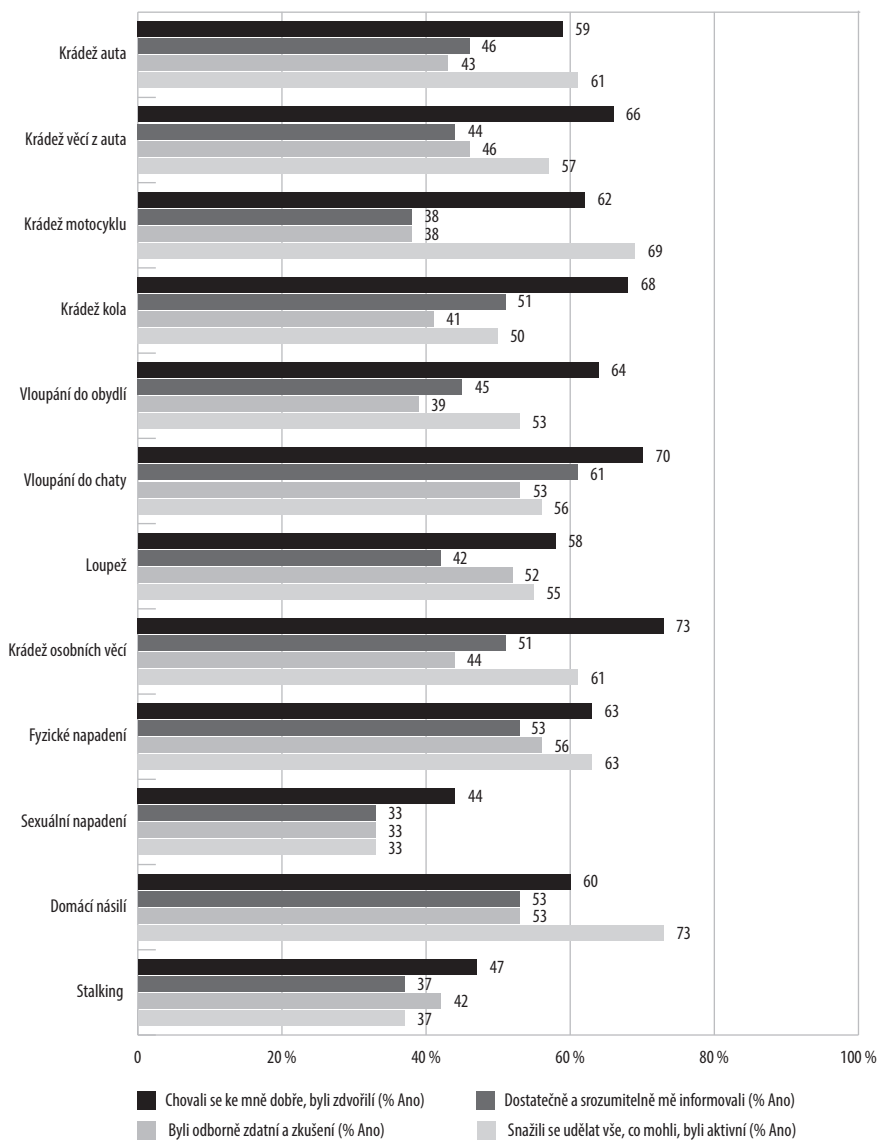
paden) v necelé třetině případů.⁸⁹ U vloupání se naproti tomu nepodařilo škodu nahradit ani v desetíně případů. Vyšší šance na dopadení je logicky u incidentů, kde oběť může pachatele identifikovat. Nicméně jediný delikt, kde byl pachatel dopaden ve víc než polovině nahlášených případů, je fyzické napadení. Ve 28 % přitom dopadený pachatel nezpůsobil napadením oběti žádnou škodu. Zřejmě v důsledku důkazní nouze je poměrně nízký podíl obviněných u trestných činů, kde lze předpokládat, že pachatele oběť zná. Kategorie „Jiné“ uvedená v grafu v sobě zahrnuje kromě jiných uváděných řešení mimo nabízený seznam a respondentů, kteří na otázku nevěděli či nechtěli odpovídat, i možnost, že nešlo o trestný čin. Tuto možnost ale respondenti volili pouze v jednotkách, což může naznačovat, že čin jdou na policii oznámit, až když jsou si jisti jeho trestností. U domácího násilí vzhledem k nízkým četnostem pak 4 případy, kdy čin nebyl vyhodnocen jako trestný, představují téměř čtvrtinu výsledků. U domácího násilí jsme se navíc obětí ptali, jestli byl pachatel (alespoň dočasně) vykázán ze společného obydlí. Stalo se tak v 6 z 15 případů.

11. 2. Spokojenost s prací policie

Obětí, které incident nahlásily, jsme se rovněž zeptali, jaký dojem v nich zanechalo jednání policistů, tedy *zda byli spokojeni s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali*. Zaměřili jsme se přitom na čtyři hlavní oblasti, které měli respondenti hodnotit podle svého dojmu. Výsledky jsou shrnuty v následujícím grafu (Graf 12).

89 Krádeže – auta 34 %; motocyklu 31 %; kola 21 %; osobních věcí 21 %

Graf 12: Spokojenost s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali*

*podíl z respondentů, kteří nahlásili delikt policii

V otázce, zda policisté *byli aktivní* při řešení případu a zda (podle dojmu respondenta) *dělali vše, co mohli*, jsou výsledky ambivalentní – spokojeno s nasazením policistů bylo něco přes polovinu obětí, v závislosti na druhu deliktu. U krádeží aut, motocyklů, krádeží prostých a fyzického napadení bylo spokojeno přes 60 % postižených, u vloupání do objektů a loupežných přepadení jen kolem 55 %. Nejméně byly s prací policie spokojeny oběti sexuálního napadení a stalkingu. Dále nás zajímalo, jestli policisté na respondenty působili *odborně zdatně a zkušeně*. U této otázky hodnotili respondenti policisty trochu hůře. U většiny deliktů byla spokojená méně než polovina obětí. Poměrně špatné hodno-

cení u obětí citlivých deliktů,⁹⁰ jako jsou sexuální napadení a stalking, může naznačovat, že policisté nejsou dostatečně trénovaní, aby se přizpůsobili speciálním potřebám těchto obětí. Negativní zkušenost s policií navíc určitě nebude mít dobrý vliv na už tak vysokou míru latence. Pozitivní je naopak poměrně dobré hodnocení od obětí domácího násilí, je možné, že k tomuto výsledku přispěl i fakt, že této problematice se v poslední době věnovalo dost pozornosti, což se mohlo projevit i v přístupu policie. Obdobně, u deliktů proti osobní integritě ještě mírně hůře, byla hodnocena i *úroveň poskytnutých informací*. Nejhorší se cítily být informovány oběti sexuálního napadení a stalkingu.

Výsledky tedy potvrzují obavy odborníků, že i když policistům vyplývá povinnost informovat přímo ze zákona, způsob provedení v tomto směru nenaplnuje očekávání obětí.⁹¹ Dotazovali jsme se rovněž, jestli se policisté k oběti *chovali dobře, byli zdvořilí*. Potěšující je, že šlo o nejlépe hodnocené kritérium. U všech deliktů kromě sexuálního napadení a stalkingu s tímto výrokiem souhlasila většina respondentů. Závěrem tedy lze konstatovat, že oběti oceňují aktivitu a milý přístup policie, praktické aspekty, jako jsou míra informovanosti a odborná erudice, ale již mají tendenci hodnotit hůře. Výsledky rovněž naznačují, že zejména u citlivých deliktů proti osobě mají policejní komunikační strategie jisté mezery a tito respondenti jsou s přístupem policie méně spokojeni.

11. 3. Důvody nekontaktování policie

U zbylé části obětí jsme se pokusili identifikovat, *proč se rozhodli čin policii neoznámít* (Tabulka 23). Pětina postižených uvádí, že si věc vyřešili sami; můžeme se jen dohadovat, jakým způsobem. Mezi důvody nenahlášení se dále objevovala nedůvěra k tomu, že by policie případ pomohla vyřešit, nebo fakt, že vzhledem k nízké utrpěné újmě by respondentovi nestálo za to absolvovat tento komplikovaný proces. Mezi jinými důvody se nejčastěji vyskytovalo, že se to nevyplatilo z finančních důvodů, chybějící doklady prokazující vlastnictví odcizené věci, pocit vlastního zavinění, blízký vztah s pachatelem či strach z pachatele, přičemž tento důvod byl uváděn hlavně u domácího násilí.

90 Vzhledem k nízkému počtu respondentů je však nutné brát údaje o hodnocení s rezervou. Policii hodnotilo pouze 9 obětí sexuálního napadení, 19 obětí stalkingu a 15 obětí domácího násilí.

91 Viz Kapitola 6. 1. 1.

Tabulka 23: Podíly důvodů nenahlášení incidentu policií (%)

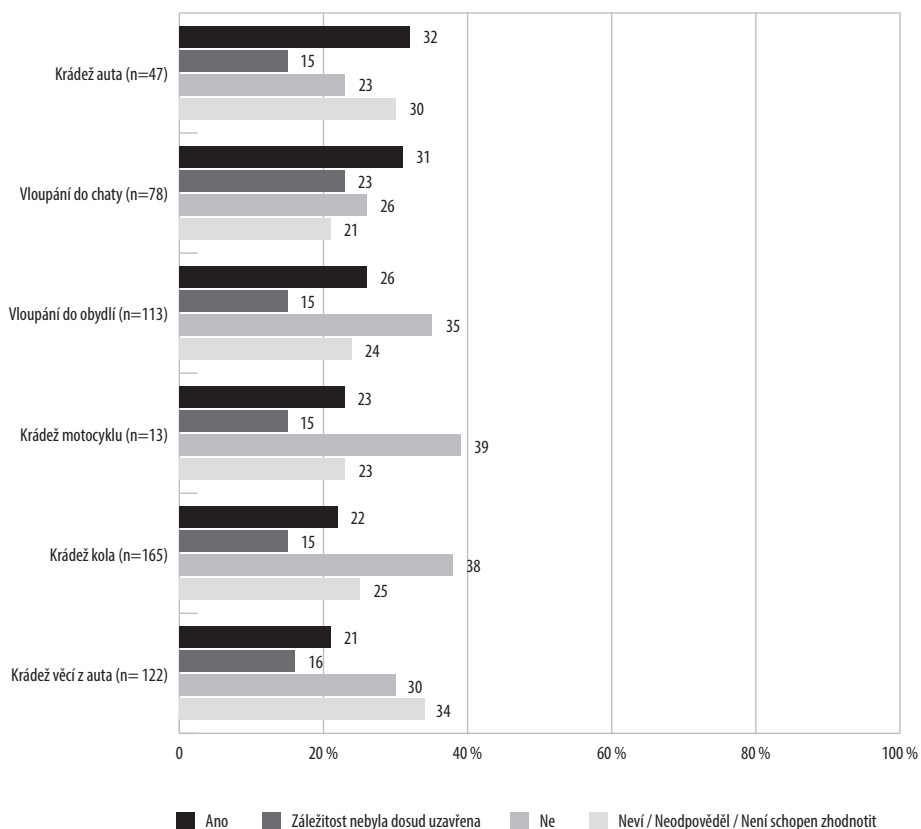
Delikt	Nevěřil/a, že by to policie vyřešila	Škoda/újma nebyla tak závažná, nestálo to za námahu	Událost vyřešil/a sám / sama	Jiný důvod	Neví, neodpověděl/a	N
Krádež věcí z auta	36	38	1	22	3	69
Krádež motocyklu	0	25	0	75	0	4
Krádež kola	43	25	6	25	1	93
Vloupání do obydlí	16	40	2	36	6	45
Vloupání do chaty	48	33	6	9	4	33
Loupež	14	14	21	31	20	29
Krádež prostá	32	29	8	26	5	235
Fyzické napadení	16	20	38	20	6	64
Sexuální napadení	19	16	25	40	0	32
Domácí násilí	17	6	24	44	9	71
Stalking	16	9	43	25	7	129

11. 4. Pocit spravedlnosti

Samotná objasněnost případu a dopadení pachatele často nestačí k tomu, aby měla oběť pocit, že se domohla spravedlnosti. Pocit spravedlnosti může přispívat ke zlepšení percepce systému trestní justice, snižovat latenci kriminality a napomáhat procesu vyrovnávání se s následky trestných činů.

Z tohoto důvodu jsme v dotazníku položili také otázku na to, zda mají oběti, které nahlásily trestný čin na policii, **pocit, že se dovolaly svých práv a/nebo dosáhly spravedlnosti**. Výsledky shrnuje Graf 13.

Graf 13: Pocit spravedlnosti u občanů viktimizovaných deliktem proti domácnosti (%)

Z grafu lze vypočítat, že z hlediska dosažení spravedlnosti je s výsledkem spokojena méně než třetina viktimizovaných u deliktů proti domácnosti. Nejlépe jsou na tom v tomto ohledu oběti krádeže auta. Pocitu spravedlnosti dosáhla třetina obětí krádeže auta i přesto, že u tohoto deliktu došlo k dopadení pachatele, pouze u 24 % případů. U sedmi obětí z 15, které deklarovaly pocit spravedlnosti, přitom nebylo nalezeno vozidlo a pachatel nebyl dopaden. Důvodem může být opět pojistné plnění jako náhrady škody. Pětina poškozených krádeží auta však měla pocit, že se spravedlnosti nedomohla. Mezi důvody nespokojenosti patřila laxní práce policie, nevyřešení případu, neuhrazení pojistky či nedopadení pachatele. Také oběti vloupání do chaty patřily spíše k těm spokojenějším v otázce dosažení spravedlnosti. Zde se však odpovědi rovnoměrněji polarizují, neboť negativní hodnocení v tomto směru zvolila více než čtvrtina dotazovaných. Důvodem nespokojenosti bylo opět především nedopadení pachatele a nenahrazení škody. Tyto důvody převládaly také u ostatních deliktů. U nespokojených obětí krádeže kola se však opět vyskytují také důvody, jako jsou neangažovaný přístup policie či nekvalifikování krádeže jako trestného činu. Přesto ani u této podskupiny obětí není objasněnost případu předpokladem pocitu spravedlnosti, neboť u třetiny „spokojených“ nedošlo k objasnění případů ani nahrazení škody.

Při interpretaci pocitu spravedlnosti u obětí deliktů (Graf 14) proti osobní integritě je nutno být opatrnější. Jak bylo zmíněno, nahlašování těchto deliktů na policii není příliš časté a nelze tedy výsledky přehnaně zobecňovat.

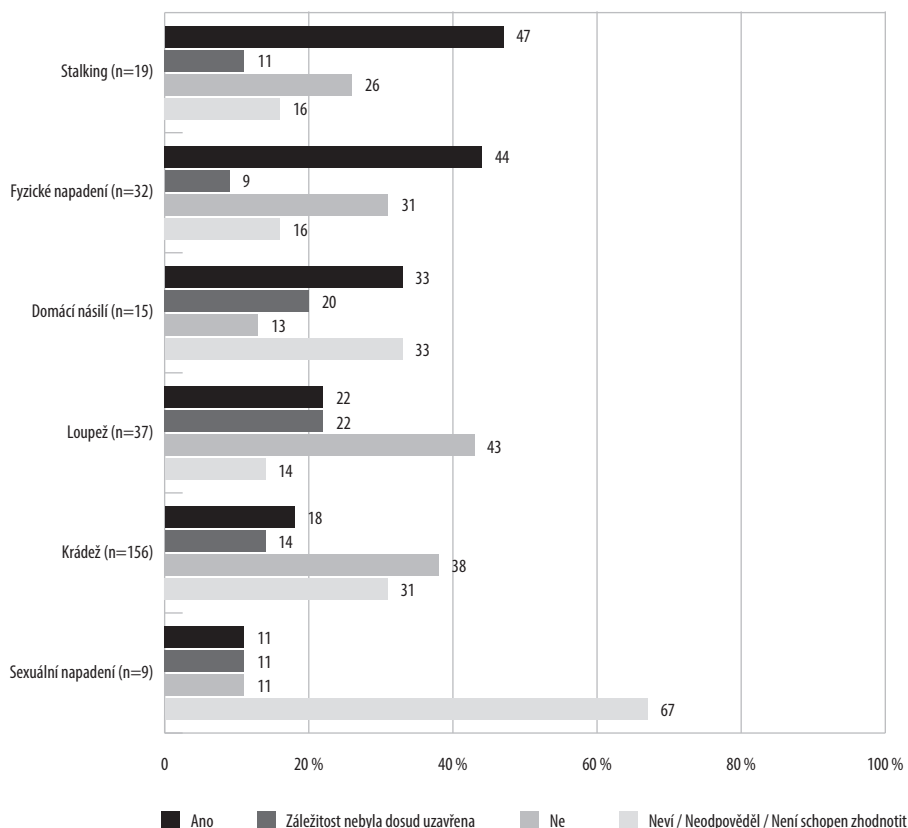
Nejčastěji pocit spravedlnosti deklarovaly oběti stalkingu a fyzického napadení, kde se práva dovolala téměř polovina viktimizovaných. Důvodem nespokojenosti u obětí stalkingu byl například fakt, že policie stála na straně obviněného či nejevila dostatečný zájem o vyřešení případu. Také u obětí fyzického napadení se vyskytla kritika vůči nedostatečné aktivitě policie. Celkem pozitivní byla také zkušenost obětí s řešením případů domácího násilí. Pocit spravedlnosti nepociťovala pouze o trochu více než desetina obětí. V negativním hodnocení se však vyskytl např. necitlivý přístup úředníků.⁹²

U zbylých deliktů byl pocit spravedlnosti dosažen méně často. Téměř polovina obětí loupeže měla pocit, že se v rámci řešení svého případu nedovolala svých práv. Důvodem nespokojenosti bylo především nedopadení pachatele a nedostatečná ochota policie případ řešit. Nejhůře v této oblasti dopadly oběti sexuálního napadení. Pouze jedna oběť však uvedla důvod nespokojenosti v této oblasti, a to nedostatečný zájem policie o pachatele. Zbylé oběti negativní hodnocení nijak nespécifikovaly. Oběti sexuálně motivovaných deliktů negativně hodnotily také práci policie,⁹³ přičemž je opět nutné zmínit, že sexuální delikty vykazují vysokou míru latence a závažné následky viktimizace. Je proto nutné zamyslet se nad tím, co může u těchto zvláště zranitelných obětí zkušenost s policií i v tomto ohledu zlepšit.

92 Předpokládáme, že tento případ domácího násilí byl kvalifikován jako přestupek.

93 Viz Kapitola 11.2.

Graf 14: Pocit spravedlnosti u občanů dotčených deliktem proti osobní integritě (%)

Shrnutí

Za znepokojivé lze považovat zjištění, že pouze nízké procento obětí deliktů proti osobní integritě se rozhodlo tento incident nahlásit na policii, přičemž často z důvodu nedůvěry ve schopnost policie situaci vyřešit či kvůli domněnku, že ohlášení incidentu nestojí za námahu, kterou s sebou trestní oznámení přináší.

Pokud se oběti rozhodly trestný čin nahlásit, měly ambivalentní zkušenosti s policií. Mnohé oběti se domnívaly, že policisté nebyli dostatečně aktivní, odborní a neposkytovali informace srozumitelně, což může přispívat k prohlubování latence, především u citlivějších deliktů. Navíc pouze malý počet pachatelů sledovaných deliktů byl dopaden a oběti často nebyly odškodněny.

Měření pocitu dosažení spravedlnosti je těžkým úkolem, především z důvodu obtížné operacionalizace pojmu a velké míry subjektivity při posuzování. I přesto je tento pocit pro oběti a proces vyrovnávání se s viktimizací důležitý. Jak naše výsledky naznačují, nejví se přímo vázán na objasňenost případu či nahrazení škody. Je pak otázkou, co skutečně je „pocit dosažení spravedlnosti“ a co jsou vlastně skutečné potřeby obětí? Výsledky naznačují, že jistý vliv může mít reakce policie (zájem o vyřešení případu, či jejich aktivita) na

oběť a její viktimizaci. Je proto nutné zamyslet se nad tím, jakými mechanismy lze zlepšit motivaci obětí trestné činy nahlašovat a jak zefektivnit práci policie způsobem, aby tuto motivaci podporovala a naopak nepůsobila obětem další újmu.

XII.

Využívání odborné pomoci a služeb pro oběti

Deklarovaným cílem ZOTČ bylo zlepšit postavení obětí. Prostřednictvím dotazníku jsme se pokusili zjistit, jak oběti trestných činů využívají stále se rozšiřující možnosti odborné pomoci ve smyslu § 4 ZOTČ.⁹⁴

Jedním z výstupů fokusní skupiny bylo upozornění na nedostatečnou dostupnost nabízených služeb odborné pomoci a neinformovanost obětí o svém postavení a o svých právech.⁹⁵ Otázky měly ověřit, zda oběti v souvislosti s prožitou viktimizací vyhledaly odbornou pomoc a zda byly s pomocí spokojeny, respektive jaké byly důvody pro její nevyhledání.

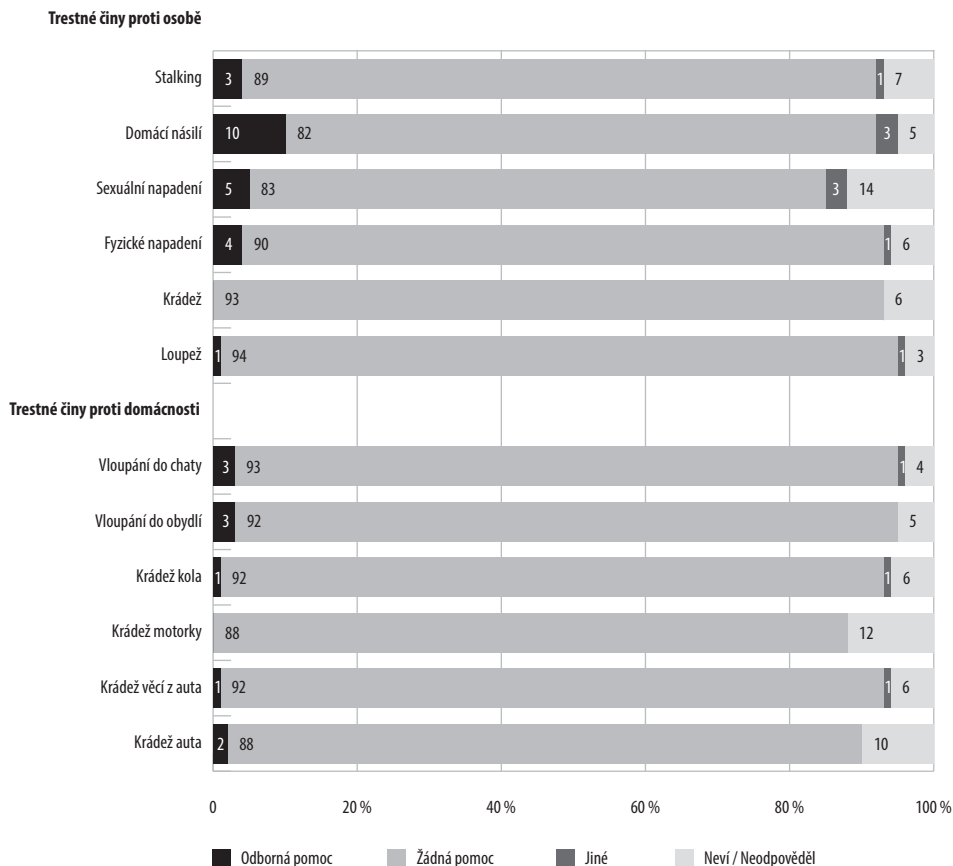
Respondentů, kteří uvedli, že se v daném období stali obětí některého ze sledovaných deliktů, jsme se zeptali, zda *v souvislosti s řešením svého případu využili služeb organizace specializované na pomoc obětem trestné činnosti či právníka poskytujícího poradenství a zastupování obětí v rámci své profesní činnosti.*

Při pohledu na Graf 15 je patrné, že specializovanou pomoc vyhledala pouze zanedbatelná část poškozených.

94 Viz Kapitola 5. 1. 1.

95 Viz Kapitola 6. 1. 1.

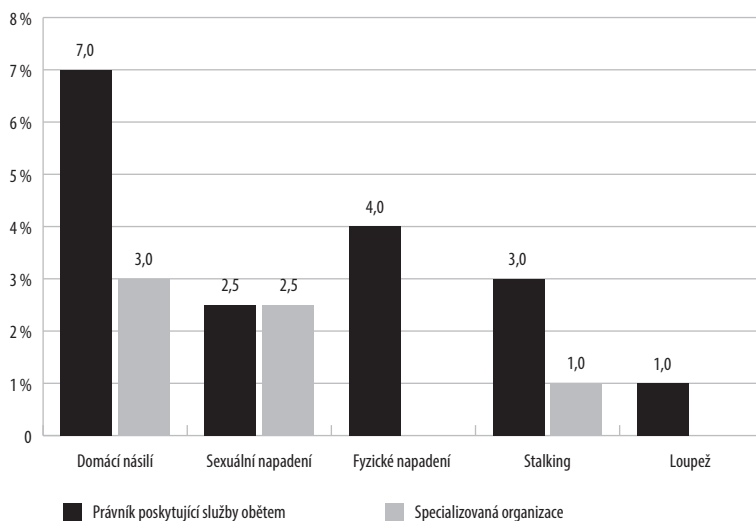
Graf 15: Využití odborné pomoci podle jednotlivých deliktů⁹⁶

Výsledky jsou znepokojující především při bližším pohledu na závažnější delikty, kde lze předpokládat zvýšenou potřebu odborné péče. Z Grafu 16 je navíc patrné, že pokud se oběti závažnějších deliktů obracují na poskytovatele odborné pomoci, je jím spíše právník než specializované organizace.

96 „Využil/a jste v souvislosti s řešením případu služeb organizace specializované na pomoc obětem trestné činnosti nebo právníka poskytujícího poradenství a zastupování obětí v rámci své profesní činnosti?“ Na otázku bylo možné zvolit vícero odpovědí, tudíž kumulativní součet nedává vždy 100 %.

Graf 16: Využití specializované odborné pomoci u závažnějších deliktů proti osobě

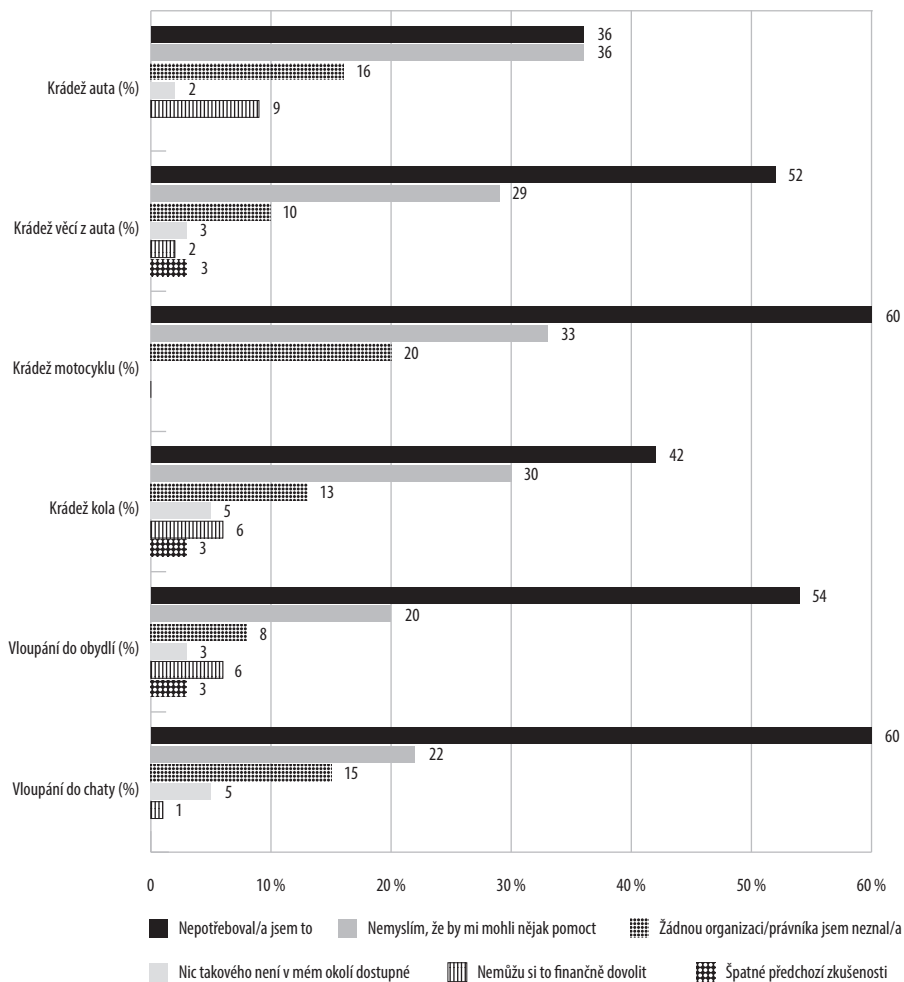
Respondenti, kteří odbornou pomoc vyhledali, byli následně dotázáni na spokojenost s poskytnutými službami. Pozitivně může být brán fakt, že až na pár výjimek byli všichni respondenti, kteří odbornou pomoc vyhledali, spokojeni se službami, kterých se jim dostalo. O službách specializované pomoci se respondenti, kteří je využili, dozvěděli zejména od policie, dále pak zjistili informace na internetu a například v případech domácího násilí šesti respondentům z celkových patnácti doporučil poskytovatele služeb někdo z rodiny či známých.⁹⁷ Jak již však bylo zmíněno, pouze malá část tázaných obětí skutečně odbornou pomoc vyhledala. Tyto výstupy proto nemohou být podrobeny hlubší analýze.

12. 1. Důvody pro nevyhledání odborné pomoci

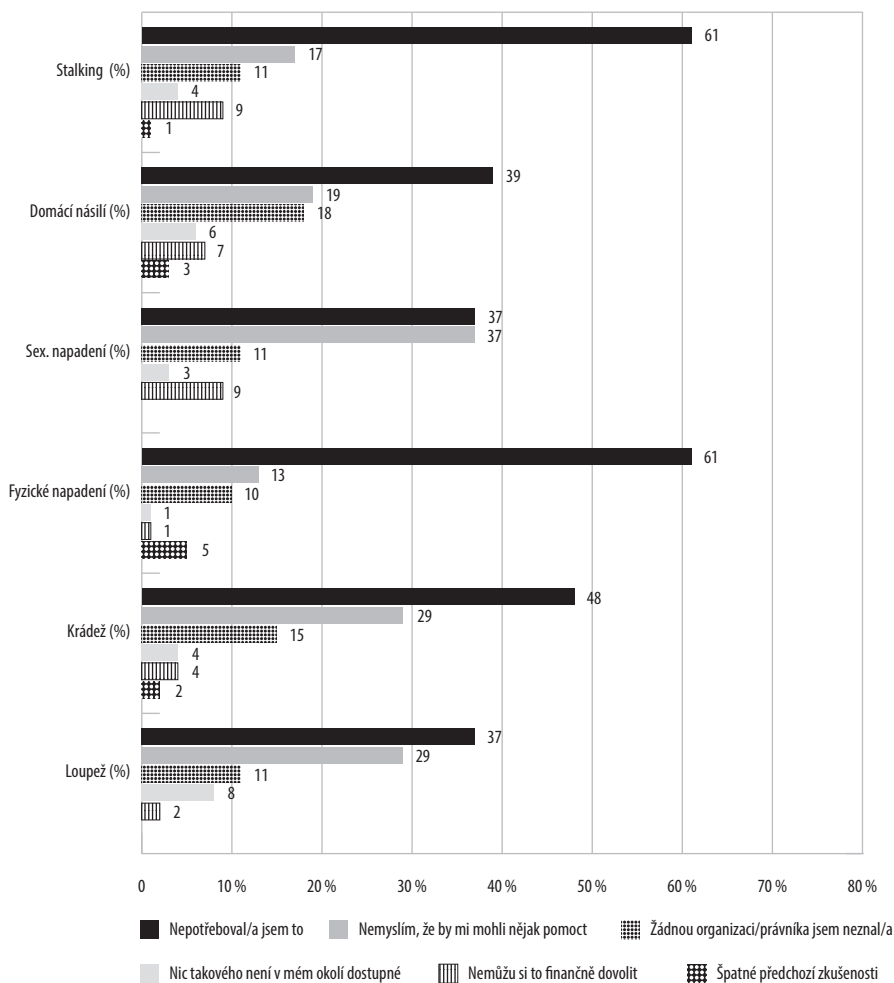
Součástí dotazníku byla i otázka na důvod pro nevyhledání odborné pomoci. Při pohledu na Grafy 17 a 18 lze konstatovat, že uváděné důvody částečně korespondují s názory členů fokusní skupiny, které poukazují na nedostatečnou informovanost o možnostech pomoci obětem trestné činnosti.

97 Oběti domácího násilí, které vyhledaly specializovanou odbornou pomoc.

Graf 17: Důvody pro nevyhledání specializované odborné pomoci - oběti deliktů proti domácnosti

Graf 18: Důvody pro nevyhledání specializované odborné pomoci - oběti deliktů proti osobě

Nejfrekventovanější odpovědi u všech deliktů byla odpověď „nepotřeboval/a jsem to“, následovaná možností „Nemyslím, že by mi mohli nějak pomoci“. Mohlo by to naznačovat, že oběti v odbornost pomoci nemají velkou důvěru. Dalším vysvětlením by mohla být i neznalost možností pomoci, tedy informační deficit nebo také zhodnocení, že efektivní pomoc oběti získávají z jiných zdrojů. Překvapivé pak je, že tyto důvody dominovaly i u obětí závažnějších trestných činů proti osobě. U odpovědi „nemyslím, že by mi mohli nějak pomoci“ byla tato dokonce nejvíce označovaná oběťmi sexuálního napadení. Tu je navíc potřeba mít na paměti, že tento druh trestného činu hluboce narušuje intimitu a integritu oběti, co může být důvodem, proč se oběti bojí s obviněním vycházet na veřejnost a žádat o odbornou pomoc. S žádostí o pomoc mohou být dále spojeny obrovské pocity viny a vlastního selhání. Za povšimnutí stojí také výskyt odpovědi „nemůžu si to finančně dovolit“, který může značit nedostatečnou informovanost obětí o bezplatnosti takovýchto služeb. Zdá se však, že obavy, týkající se nedostupnosti poskytovaných služeb odborné pomoci, sdílí s fokusní skupinou pouze nevelká část populace. Lze zmínit i 5 %

obětí fyzického napadení a 3 % obětí domácího násilí, které uvedly, že by se na organizaci neobrátily kvůli špatným předchozím zkušenostem. U ostatních deliktů se však tato odpověď téměř nevyskytovala.

Výsledky výzkumu bohužel potvrdily skepsi odborníků k dopadům ZOTČ a poukázaly na nedostatečné využívání systému pomoci obětem ze strany viktimizovaných obětí. Služby specializovaných subjektů jsou téměř nevyužívány, oběti mají často pocit, že odbornou pomoc nepotřebují, případně že by jim stejně nikdo nepomohl. Proto také, pokud pomoc vyhledají, jedná se spíše o právníka než neziskovou organizaci. Přitom právě tato podpora by mohla zmírnit široké spektrum následků viktimizace.

XIII.

Následky viktimizace

Dopady trestného činu život ovlivňují v různé míře a jejich síla závisí na několika faktorech. Viktimizační studie mají bohužel v tomto ohledu jisté limity, a proto jen stěží zachytí následky trestných činů v celé jejich šíři, kvalitě a souvislostech. I přesto jsme se snažili oblast následků a prožívaných obtíží u obětí zmapovat. Respondentům, kteří uvedli viktimizaci některým ze sledovaných deliktů v posledních třech letech, byla položena otázka „*měla tato událost pro Vás nějaké další následky?*“ (Tabulka 24) a byla jim předložena karta se seznamem obvykleji se vyskytujících obtíží, spojených i s viktimizací. Oběti mohly označit více než jednu odpověď, a v případě, že žádná z variant odpovědi pro ně nebyla vyhovující, měly možnost volné odpovědi.

Tabulka 24: Následky viktimizace u obětí trestných činů proti majetku (%)

Měla tato událost pro Vás nějaké další následky?	Krádež auta	Krádež věci z auta	Krádež motocyklu	Krádež kola	Vloupání do obydlí	Vloupání do chaty
Byla to pro mě především materiální a administrativní zátěž (pro mě i pro mou rodinu)	59	42	35	41	42	46
Měl/a jsem zdravotní následky	–	1	–	–	3	2
Ovlivnilo to mé fungování v práci (např. prac. neschopnost, ztráta zaměstnání).	4	3	–	–	1	–
Ovlivnilo to moje vztahy s lidmi (vyhýbám se kontaktu s lidmi, jsem citlivější na komentáře mého okolí, mám víc konfliktů)	–	1	6	1	4	–
Chovám se rizikověji než předtím/ Dělán věci, o kterých vím, že jsou rizikové a předtím jsem je nedělal/a	2	2	–	2	1	2
Necítím se už v bezpečí, mám strach z opakování	18	9	–	10	16	14
Pořád se myšlenkami vracím k incidentu	8	3	6	2	8	8
Trpěl/a jsem některou z následujících obtíží: poruchy spánku, vzpomínky, zhoršení soustředění se na jiné aktivity, podrážděnost	8	2	–	1	4	2
Byla mi diagnostikována PTSD (posttraumatická stresová porucha)	–	–	–	–	1	–
Emocionální ztráta – (přiš(e) l/a jsem o věci, které pro mne byly velmi cenné/nenahraditelné bez ohledu na jejich skutečnou cenu	4	7	12	6	8	12
Nezaznamenal/a jsem žádné následky	16	37	35	40	34	34
Nevím, nechci odpovědět	12	8	12	7	6	6
Jiné	2	2	–	3	2	2
N	51	204	17	270	170	113

U **trestartných činů proti majetku** prožívají oběti nejčastěji materiální škodu a administrativní zátěž. Nejvíce je spojena s krádeží auta, a to až v 59 % případů. U každého deliktu pak druhou nejčastější odpovědí bylo „nezaznamenal/a jsem žádné následky“. Tuto odpověď volila přibližně jedna třetina viktimizovaných respondentů. Výjimku tvoří krádež auta, kdy odpověď zvolilo jenom 16 % respondentů – právě z důvodu velmi častých materiálních a administrativních následků. Tyto výsledky u majetkových trestných činů nejsou zvláště překvapivé. Avšak i tady se objevují odpovědi, spojené se ztrátou pocitu bezpečí a strachem z opakování trestného činu. To se týká především krádeže auta (18 %) a vloupání do obydlí (16 %).

Mnohem větším překvapením jsou výsledky spojené s **trestnými činy proti osobě**, jak můžeme vidět v Tabulce 25. I v tomhle případě je nejčastěji volenou odpovědí „nezaznamenal/a jsem žádné následky“. Nejčastěji volily tuto odpověď oběti stalkingu, a to až v 57 %. Následují oběti fyzického napadení v 44 % a krádeže osobních věcí v 41 %.

Když se zaměříme na zvláště citlivé delikty, můžeme zachytit mírně vyšší procentuální zastoupení dalších psychologických následků v porovnání s běžnými trestnými činy proti osobě. A to například u *opakujících se myšlenek spojených s trestným činem*. S těmi nejčastěji bojují oběti sexuálního a domácího násilí, zatímco u obětí stalkingu, fyzického napadení, krádeže osobních věcí a loupeží nedosahují ani 10% zastoupení. Častěji je také zmiňována *ztráta pocitu bezpečí a strach z opakování trestného činu* – znovu nejvíce u obětí sexuálního a domácího násilí. Oběti těchto deliktů dále nejčastěji ze všech trestných činů volí odpověď „ovlivnilo to moje vztahy s lidmi (vyhýbám se kontaktu s lidmi, jsem citlivější na komentáře mého okolí, mám víc konfliktů)“. Fyzické následky jsou logicky nejčastěji zmiňovány u domácího násilí (19 %) a fyzického napadení (11 %).

Výsledky naznačují, že nejčastěji a v největší míře trpí některým z předložených následků oběti domácího násilí. Za nimi jsou to pak oběti násilí sexuálního. Mírným překvapením je, že to samé nemůžeme tvrdit i o dalším citlivém trestném činu – stalkingu. Stalking byl chápán poměrně nejednotně, navíc vesměs neměl fyzickou formu.

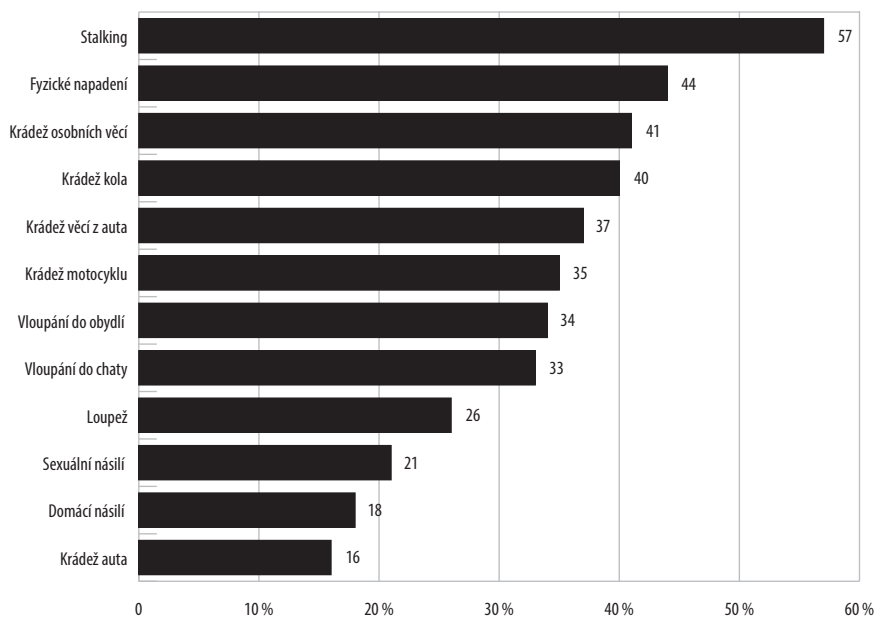
Tabulka 25: Podíly následků trestné činnosti na oběti trestných činů proti osobě (%)

Měla tato událost pro Vás nějaké další následky?	Stalking	Domácí násilí	Sexuální násilí	Fyzické napadení	Krádež osobních věcí	Loupež
Byla to pro mě především materiální a administrativní zátěž (pro mě i pro mou rodinu)	4	3	0	8	38	33
Měl/a jsem zdravotní následky	4	19	5	11	2	10
Ovlivnilo to mé fungování v práci (např. prac. neschopnost, ztráta zaměstnání)	3	8	2	5	1	3
Ovlivnilo to moje vztahy s lidmi (vyhýbám se kontaktu s lidmi, jsem citlivější na komentáře mého okolí, mám víc konfliktů)	12	24	36	10	3	15

Měla tato událost pro Vás nějaké další následky?	Stalking	Domácí násilí	Sexuální násilí	Fyzické napadení	Krádež osobních věcí	Loupež
Chovám se rizikověji než předtím / Dělán věci, o kterých vím, že jsou rizikové a předtím jsem je nedělal/a	2	6	0	2	2	3
Necítím se už v bezpečí, mám strach z opakování	10	24	31	17	11	22
Pořád se myšlenkami vracím k incidentu	8	23	31	8	5	9
Trpěl/a jsem některou z následujících obtíží: poruchy spánku, vzpomínky, zhoršení soustředění se na jiné aktivity, podrážděnost	13	32	24	8	1	6
Byla mi diagnostikována PTSD (posttraumatická stresová porucha)	0	1	2	0	0	0
Emocionální ztráta – (příš(e) l/a jsem o věci, které pro mne byly velmi cenné/ nenahraditelné bez ohledu na jejich skutečnou cenu	2	11	0	1	7	10
Nezaznamenal/a jsem žádné následky	57	18	21	44	41	26
Nevím, nechci odpovédět	10	9	2	10	7	7
Jiné	4	6	0	4	3	6
N	158	88	42	103	411	69

Překvapivé se tedy může jevit, že u osobních deliktů, jako jsou stalking a fyzické napadení, tvoří největší podíl odpovědi „Nezaznamenal/a jsem žádné následky“. Je tak možné, že tyto incidenty byly spíše mírnější povahy. Nejméně často naopak tuto možnost volily oběti krádeže auta. Důvodem může být zmíněná vysoká administrativní zátěž v rámci řešení případu krádeže auta (Graf 19).

Graf 19: Odpověď „Nezaznamenal/a jsem žádné následky“ (%)

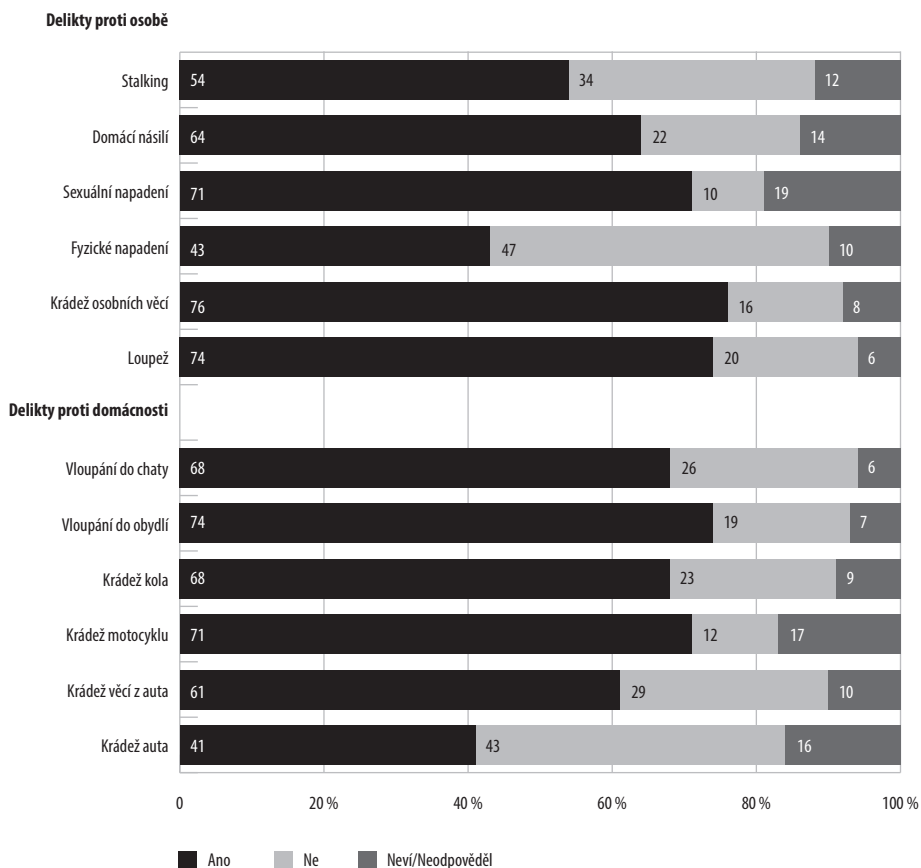

Když se podíváme na následky, které v naší kartě nebyly obsaženy, ale oběti jimi přesto trpí, musíme zmínit například pocit strachu (jehož zdroje se různí), poškození dobrého jména v práci, nebo neschopnost kontaktů s muži. Rozvod či „rozbité manželství“ byl ve třech případech výsledek domácího násilí; jedna oběť fyzického napadení začala navštěvovat kurzy sebeobrany.

13. 1. Změny chování po viktimizaci

Kromě následků jsme se dále viktimizovaných respondentů ptali, zda se u nich po události **změnilo chování** směrem k větší opatrnosti? Zajímavé je, že u většiny trestných činů (bez rozdílu, zda se jednalo o čin proti osobě nebo proti majetku) svoje chování změnila více než polovina respondentů. Jak je možné vypozařovat z Grafu 20, méně než polovina respondentů změnila svoje chování jenom v případě krádeže auta (41 %) a v případě fyzického napadení (43 %).

Graf 20: Změny chování v souvislosti s prožitou viktimizací

Naopak největší změny v chování jsou spojeny s krádežemi osobních věcí (76 %), loupeží (74 %) a sexuálního napadení (71 %). U trestných činů proti majetku se poji opatrnější chování nejužší s vloupáním do bytu (74 %) a krádeží motocyklu (71 %); také vloupání do chaty / chalupy motivovalo ke změně chování 68 % viktimizovaných respondentů. V případě, že uvažujeme, proč je tomu tak, se jako jedno z možných vysvětlení nabízí potřeba znovunabytí pocitu bezpečí a kontroly, který s následnou změnou chování může souviset.

V případě, že respondenti odpověděli na otázku o změně chování kladně, ptali jsme se dále na konkrétní strategie, které využívají. U **majetkových trestných činů** jsme odpovědi seskupili do tří větších kategorií:

- První skupinu tvoří oběti, které **zabezpečily svůj majetek** lepšími bezpečnostními systémy („výměna zámků za kvalitnější“), alarmy, u aut použily zatmavení skel, nebo zakoupily lepší zámky na kola apod.
- Podobně velkou skupinu tvoří lidé, kteří naopak **změnili své vlastní návyky** (např. odkládají si kolo na bezpečnější místo, nenechávají si věci v autech („*nenechávám v autě už v podstatě nic*“) nebo je uloží na místo mimo dohled, popřípadě začali parkovat

v garáži), nebo změnilo své chování ve smyslu větší ostražitosti – např. provádějí častější kontroly majetku („*kabelku nepustím z ruky a dávám si ji na břicho*“), nechávají hlídat chaty svým sousedům apod.

- Poslední skupina osob, které přišly o majetek, přiznává ve svém chování jistou **rezignaci** – tito lidé se například rozhodli nepořídit si nové auto nebo kolo a místo toho volí pěší chůzi.

Větší různorodost objevujeme u změn chování, spojených s viktimizací **restnými činy proti osobě**. Nejvíce odpovědí bylo zaznamenáno u obětí **stalkingu**.

Největší zastoupení mají u stalkingu **strategie, spojené s různými komunikačními kanály**. Zařadili jsme sem například blokáce telefonních čísel, změnu vlastního telefonního čísla, blokáci účtu na Facebooku či jiných sociálních sítích. Například: „*přestala jsem otevírat zprávy od cizích lidí a přestala jsem brát mobil, když zvoní mně neznámá čísla*.“ Dále se objevovala větší obezřetnost při navazování nových sociálních kontaktů, ale i větší opatrnost a rezervovanost ve stávajících vztazích, nebo mnohem větší obezřetnost při výběru partnera. Například: „*...víc přemýšlím nad výběrem partnerů, víc si všímám atypického chování, fixace na něco, psychopatického nádechu*.“ Oběti dále více kontrolují své okolí, ve kterém se aktuálně nacházejí, či informace, které o sobě sdělují. Objevily se i odpovědi „*více se bojím*“. V jednom z případů došlo dokonce ke změně bydliště, či nutnosti instalace alarmu v zaměstnání.

U obětí **sexuálního napadení** se častěji vyskytuje **větší ostražitost** ve smyslu častější kontroly svého okolí a lidí ve své blízkosti či nepouštění cizích osob do svého obydlí. Můžeme doložit například na výroku „*dávám si větší pozor, jsem ostražitější, pozornější na lidi, méně důvěřuji lidem, opilým se zdálky vyhýbám*.“ Dále oběti nechodí po setmění samotné, omezují návštěvy firemních akcí, či přesouvají své sportovní aktivity z večerních hodin na dopolední.

Oběti **domácího násilí** se logicky častěji **stěhují z původního bydliště, ukončují vztahy** s bývalým partnerem, nezřídka se **vyhýbají dalším známostem** a žijí samy / pouze s dětmi. Rovněž častý je výskyt odpovědí, které poukazují na fakt, že oběti s partnerem zůstávají, ale **snaží se předcházet konfliktům**, nedávat partnerovi důvody pro agresi, nebo se mu vyhýbat, je-li pod vlivem alkoholu. Například „*snažím se ustupovat, komunikovat, ale manžel je velmi autoritativní, soutěživý, ješitný a velmi energický*.“

U **fyzického napadení** se objevují odpovědi, spojené s **vyhýbáním se místům, osobám, či rizikovým aktivitám**. Například: „*... omezují návštěvy diskoték, pokud ji navštívím, omezují konzumaci alkoholických nápojů*.“ Několik z obětí fyzického napadení zmiňuje pořízení sebeobránných pomůcek, jako například pepřový sprej či teleskopický obušek, ale také větší kontrolu svého okolí.

Nejčastější odpovědi u obětí **loupeže** je **větší opatrnost, ostražitost** – „*jsem ostražitější, v každém hned vidím agresora, když je to cizí člověk*.“ U některých vedla viktimizace ke změnám v jejich pohybových vzorcích, a to buď k tomu, že se po setmění pohybují s další osobou, nebo se pohybu venku po setmění vyhýbají úplně, tzv. vyhýbavé chování („*ne-*

*chodím večer ven, bojím se.“). Často se vyskytovaly spíše vágní odpovědi („dávám si větší pozor“); ti konkrétnější respondenti uvedli, že si dávají větší pozor na věci (např. peněženky nenosí v kapsách, či nenosí u sebe větší obnos peněz). Další skupinu změn tvoří **zvýšení zabezpečení vlastního majetku** (např. monitoringem objektu, hlídačem, či pouhou změnou zámku). Jedna oběť sdělila, že s sebou začala nosit pepřový sprej a další přiznala vybavení zbraní. Vyskytly se i kombinace vícero strategií – „Když je tma, nevycházím z domova. Jinak se rozhlížím, nenosím vyšší obnos v hotovosti s sebou.“*

Pozitivní může být zjištění, že větší část obětí následkem viktimizace změnilo své chování směrem k větší opatrnosti. Oběti majetkových deliktů si své věci lépe zabezpečují či se staly ostražitějšími. Některé z nich však na situaci rezignovaly s tím, že opakování deliktu stejně nemohou ovlivnit. Oběti deliktů proti osobě jsou také více ostražité a u některých bylo vyvoláno také vyhýbavé chování.

XIV.

Obavy o osobní bezpečnost

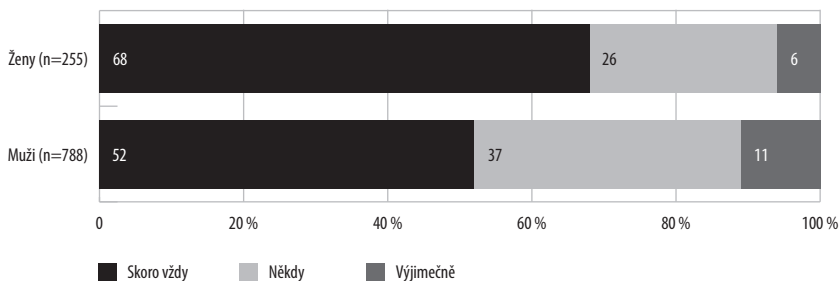
Ve snaze o aktualizaci dat v oblasti obav obyvatel o osobní bezpečnost jsme zahrnuli i toto téma do dotazníku. Problematika strachu ze zločinu byla v dotazníku dotčena dvěma způsoby, a to otázkou na vyhýbání se některým místům po setmění a otázkou na subjektivní zhodnocení pravděpodobnosti viktimizace v následujícím roce.

Nejprve nás v dotazníku zajímalo, zda se obyvatelé **po setmění vyhýbají určitým místům** či lidem, z důvodu obavy o své bezpečí.⁹⁸ Na tuto otázku odpovědělo kladně 31 % dotázaných, přičemž dalších 11 % uvedlo, že po setmění nevycházejí ven vůbec.

Signifikantně nejvíce se o svoji bezpečnost po setmění bojí ženy. Vyhýbavé chování⁹⁹ deklarovalo celých 60 % dotázaných žen oproti 22 % mužů (44 % žen uvedlo vyhýbání se místům/lidem, 16 % nechodí po setmění ven). Větší obavy dále prokazovali vysokoškoláci (43 %) a osoby na mateřské dovolené (57 %), dále lidé ze sídlišť (52 %) a lidé, kteří o sobě tvrdí, že jsou špatně finančně zajištěni (53 %). Z regionálního hlediska se o svoji bezpečnost po setmění bojí nejvíce obyvatelé Plzeňského kraje a Jihomoravského kraje (45 % u obou krajů). Naproti tomu nejbezpečněji se po setmění cítí obyvatelé kraje Vysočina. Špatně na tom (možná překvapivě) není ani Ústecký kraj, kde se žádným místům ani vycházení ven nevyhýbá 64 % obyvatel. Naproti tomu v Praze se necelá polovina obyvatel vyhýbá určitým místům, lidem, případně se po setmění venku nevyskytuje vůbec.¹⁰⁰

Při otázce na frekvenci, s jakou se daným místům obyvatelé po setmění vyhýbají, odpovědělo 64 % vždy a 28 % někdy.¹⁰¹ V Grafu 21 lze spatřit, že pokud se ženy vyhýbavého chování dopouštějí, činí tak s vyšší frekvencí než muži.

Graf 21: Frekvence vyhýbavého chování (%)

Každý devátý dotázaný tvrdí, že po setmění neopouští domov – častěji ženy (16 %) a důchodci (25 %); s velikostí místa bydliště však tento fakt nesouvisí.

98 „Vyhýbáte se v místě svého bydliště venku po setmění určitým ulicím, místům nebo lidem z důvodu své bezpečnosti?“

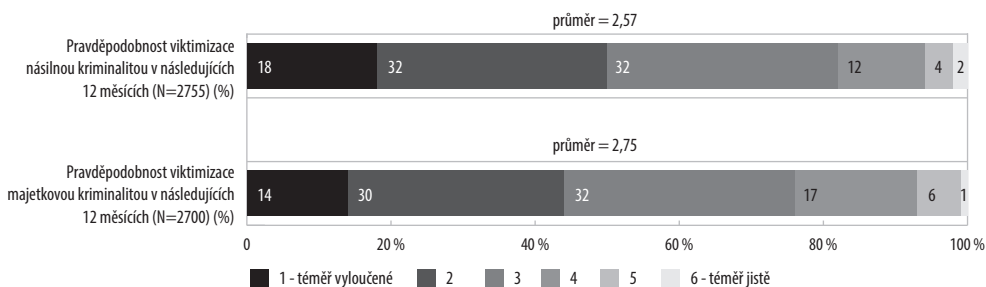
99 Zvolena odpověď „ano“ nebo „Nechodím po setmění ven“.

100 34 % se vyhýbá některým místům/lidem a 12 % nechodí po setmění ven.

101 7 % odpovědělo výjimečně a zbytek nebyl schopný odpovědět (nevěděl).

Obavy obyvatel o osobní bezpečnost byly zkoumány také prostřednictvím dvou otázek na zhodnocení **pravděpodobnosti viktimizace** násilnou či majetkovou kriminalitou v následujícím roce (Graf 22).¹⁰²

Graf 22: Zhodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace u násilné a majetkové kriminality

Jak je patrné z grafu, obyvatelé se kloní spíše k názoru, že se v následujícím roce nestanou obětí majetkové ani násilné kriminality. Budoucí viktimizací si je téměř jisto pouhé jedno procento u obou druhů kriminality. Pokud se lidé viktimizace obávají, jedná se spíše o majetkovou než o násilnou kriminalitu. I přesto však lze vyzorovat, že až 14 % obyvatel si připouští šanci, že se stanou obětí násilné kriminality v následujících 12 měsících. U majetkové kriminality se jedná dokonce až o 20 % obyvatel. Skeptická predikce viktimizace se vyskytuje především u občanů z velkých měst nad 100 tisíc obyvatel a u špatně zajištěných lidí, což je v souladu s uvedenými teoriemi, že lidé se kriminality více bojí ve velkých městech a že nižší sociální skupiny pociťují větší strach ze zločinu. Zatímco ženy se obávají více násilné kriminality, důchodci a podnikatelé se bojí spíše té majetkové.

14. 1. Strach z viktimizace podle pohlaví

Jak bylo zmíněno, ženy kontinuálně prokazují větší obavy o svou bezpečnost. Zajímalo nás proto, zda dojdeme v datech ke stejnému závěru.

Když se blíže podíváme na rozdíly mezi pohlavími, vidíme, že výsledky výzkumu korespondují se zmíněnými výzkumy. Ve srovnání s muži se totiž ženy statisticky významně více vyhýbají určitým místům či vůbec nechodí ven po setmění. Jak již bylo zmíněno, vysvětlením může být menší ochota mužů takovéto obavy přiznat.¹⁰³

V Tabulce 26 vidíme porovnání průměrů, za použití t-testu, za účelem zjištění, zda jsou rozdíly mezi pohlavími ve sledovaných komponentech strachu ze zločinu statisticky signifikantní.

102 *Nakolik je podle Vás pravděpodobné, že byste se v následujících 12 měsících mohl/a stát obětí majetkové/násilné kriminality?*

103 Dotazník byl anonymní, avšak některé studie poukazují na to, že u face to face dotazníků běžně dochází ke zkreslující tendenci odpovídat sociálně žádoucím způsobem. Více např. Holbrook a kol. (2003).

Tabulka 26: Porovnání průměrů žen a mužů v hodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace

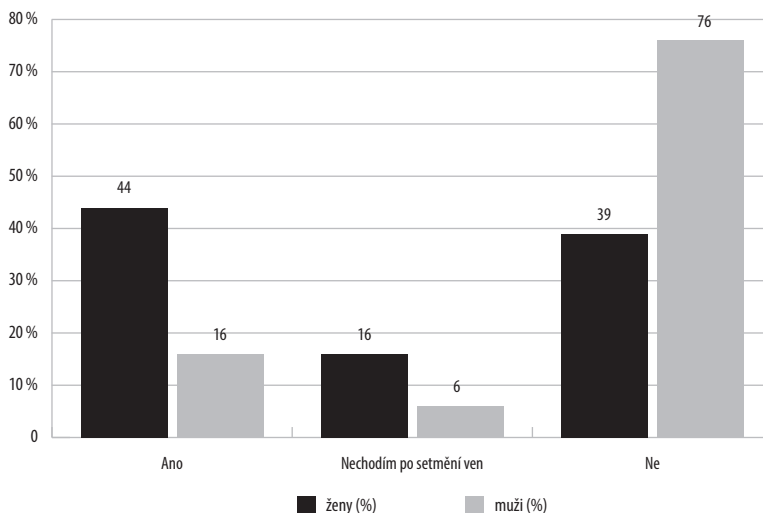
Zhodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace	Ženy Průměr	Muži Průměr
Pravděpodobnost viktimizace násilnou kriminalitou**	2,69	2,44
Pravděpodobnost viktimizace majetkovou kriminalitou*	3,64	3,46

*p<0,05

**p<0,01

Z Tabulky 26 vidíme, že rozdíly mezi pohlavími v posuzování pravděpodobnosti viktimizace jsou statisticky signifikantní. Ženy se v průměru více obávají, že se v budoucnu stanou obětí majetkové či násilné kriminality, přičemž obě pohlaví se domnívají, že se stanou obětí spíše majetkové kriminality než té násilné. Graf 23 potom blíže specifikuje vyhýbavé chování u obou pohlaví.

Graf 23: Vyhýbání se určitým místům či lidem z důvodu obav o osobní bezpečnost (n=3328)

14. 2. Vliv viktimizace na strach ze zločinu

Mezi další zmíněnou teorií patřil předpoklad strachu ze zločinu jako důsledek viktimizace.¹⁰⁴ Při testování této teorie je třeba připomenout, že sledované období pro viktimizační dotazník byly poslední tři roky. Strach ze zločinu však může být ovlivněn viktimizací, která spadá mimo toto referenční období.

V Tabulce 27 vidíme, že zkušenost s viktimizací má vliv na rozdílné vnímání strachu ze zločinu. Obyvatelé, kteří se za poslední tři roky stali obětí alespoň jednoho trestného činu, vnímají možnost budoucí viktimizace jako reálnější než jejich neviktimizovaní spoluobčané.

104 Viz Kapitola VII.

Tabulka 27: Srovnání průměru zhodnocení možnosti budoucí viktimizace podle zkušenosti s viktimizací ve sledovaném období

Zhodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace	Průměr	
	Viktimizovaní za poslední 3 roky (n=1148)	Neviktimizovaní za poslední 3 roky (n=2180)
Pravděpodobnost viktimizace násilnou kriminalitou**	2,88	2,41
Pravděpodobnost viktimizace majetkovou kriminalitou**	3,80	3,43

** p<0,01

Za použití *multivarietní regresní analýzy* jsme se pokusili zjistit vliv sociodemografických proměnných (věk, pohlaví, příjem, počet obyvatel) a kontextuálních proměnných (předchozí viktimizace) na strach ze zločinu (Tabulka 28).¹⁰⁵ Jako **signifikantní prediktory** strachu ze zločinu se ukázaly být tyto: viktimizace sexuálním násilím, zkušenost s jakoukoli viktimizací, počet obyvatel a věk.

Tabulka 28: Vliv některých proměnných na zhodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace (n=3328)

Posouzení pravděpodobnosti budoucí viktimizace ¹⁰⁶	Beta
Oběť sexuálního násilí (1= ano)	0,062**
Viktimizace za poslední 3 roky (1=ano)	0,221**
Počet obyvatel (1= nad 100 tisíc)	0,138**
Věk	0,054**

**p<0,01

F-test (p-value) <0,01

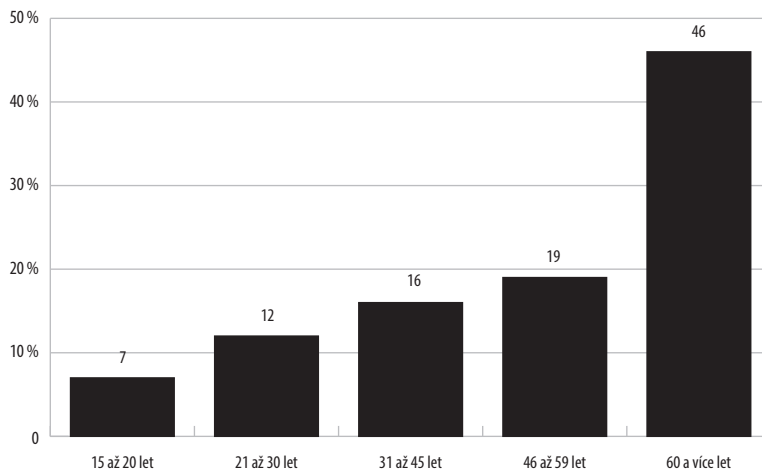
Výsledky regresní analýzy ukazují, že zkušenost s viktimizací v posledních třech letech má pozitivní vliv na obavy z budoucí viktimizace. Vliv žádné z proměnných však není příliš silný a celý model vysvětluje pouze 8 % variability v datech.

Vliv věku na zhodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace je zanedbatelný. Když se však podíváme na reálné chování – tedy vyhýbání se místům/lidem podle věkových kategorií, vidíme, že s rostoucím věkem se toto chování vyskytuje častěji (Graf 24).

105 Jako závisle proměnná byl použit index strachu ze zločinu, vyjádřený zhodnocením pravděpodobnosti budoucí viktimizace.

106 Součet odpovědí na 2 škálové otázky na zhodnocení pravděpodobnosti budoucí **násilné** a **majetkové** viktimizace.

Graf 24: Vyhýbavé chování podle věkových kategorií¹⁰⁷ (n=3328)

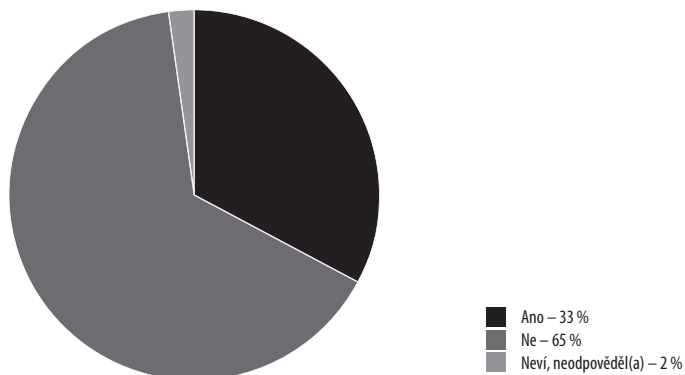
107 Vyhýbáte se v místě svého bydliště venku po setmění určitým ulicím, místům nebo lidem z důvodu své bezpečnosti? Ano= (ano; po setmění nechodí ven)

XV.

Rozhovory o kriminalitě

Jedním z témat dotazníku byly také rozhovory občanů o kriminalitě. Respondenti byli hned z kraje dotazníku dotázáni, zda se v posledních dvou týdnech na toto téma s někým blízkým bavili. V Grafu 25 pak vidíme, že za sledované období se toto téma v diskuzi vyskytlo u třetiny dotázaných. Konkrétně se jednalo o 31 % mužů a u 34 % žen.

Graf 25: Mluvil/a jste někdy v posledních dvou týdnech s rodinnými příslušníky, přáteli nebo kolegy o kriminalitě? (%) (n=3328)

Respondenti, kteří uvedli, že měli zkušenost s některým ze sledovaných deliktů za poslední tři roky, tyto rozhovory vedli signifikantně častěji.¹⁰⁸ O kriminalitě se bavila polovina všech viktimizovaných respondentů, zatímco obyvatelé, kteří se nestali obětí žádného ze sledovaných kriminálních činů, toto téma otevřeli pouze ve čtvrtině případů.

Následovala otevřená otázka na to, **čeho se rozhovory o kriminalitě týkaly**. Nejčastěji probíraná témata můžeme vidět v Tabulce 29.

¹⁰⁸ $p < 0,05$

Tabulka 29: Téma rozhovorů o kriminalitě (n=1148)¹⁰⁹

Téma	%
Podvody/Krádeže	24
Násilná kriminalita	11
Nárůst kriminality	10
Obavy o osobní bezpečí/Varování blízkých před kriminalitou	9
Kriminalita páchaná cizinci/migranty	8
Kriminalita v médiích	6
Korupce a kriminalita páchaná v politice	5
Kriminalita spojená s návykovými látkami	5
Vraždy	4
Terorismus/atentáty	2
Vandalismus	2
Romové	2
Bezdomovci	1

Nejoblíbenějším tématem respondentů byly různé druhy podvodů a krádeží, přičemž se jednalo o rozhovory na toto téma obecně i o sdílení osobních či zprostředkovaných zkušeností. Násilná kriminalita se probírala méně často než ta majetková, avšak i tak tvořila o něco málo více než desetinu všech rozhovorů o kriminalitě. Přestože kriminalita v ČR zaznamenává v posledních letech spíše pokles, někteří respondenti byli přesvědčeni, že naopak narůstá. Zvyšující se kriminalita se objevila jako téma v desetině rozhovorů. Celkem častý byl i výskyt vzájemného poučování o osobní bezpečnosti a varování před hrozící kriminalitou. Velkým tématem byla také kriminalita páchaná cizinci, respektive migrační krize. Rozhovory na toto téma vedlo 8 % diskutujících. V diskuzích obyvatel se také často objevovalo téma kriminality páchané v politice (značná část těchto rozhovorů nějakým způsobem zahrnovala debaty o Andreji Babišovi), což může souviset s obdobím voleb, do kterého sběr dat spadal. Celkově se dá předpokládat, že v tomto období byla ve větší míře diskutována některá kriminální témata spojená s politickou kampaní jednotlivých stran, což se mohlo do jisté míry promítnout do výsledků našeho výzkumu. Také média se ukázala být studnou pro rozhovory o kriminalitě. O některých probíhajících medializovaných případech se bavilo 6 % z podsouboru.

Mezi další častá kriminální témata českých občanů patřily delikty, jichž se stali oběti přímo oni, či někdo z jejich blízkých. V mnoha případech však obyvatelé uvedli, že se v posledních dvou týdnech bavili o kriminalitě obecně.

109 Odpovědi v kumulativním součtu nedávají 100 %, neboť jsou zmíněna pouze vybraná témata. Navíc v rámci jedné odpovědi se mohlo vyskytovat více témat.

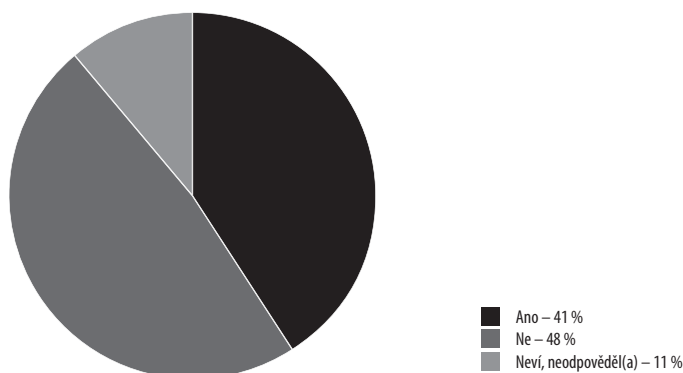
XVI.

Úroveň péče o oběti v ČR a znalost zákona o obětech

Inovativním prvkem aktuálního výzkumného šetření bylo zařazení specifického modulu, který má především mapovat aktuální témata z oblasti viktimologie. V našem případě mapujeme názory na témata spojené se ZOTČ u celého reprezentativního vzorku (n=3328). Experti ve fokusní skupině naznačili, že celkové povědomí nejen obětí, ale i širšího obyvatelstva o právech a pomoci pro oběti je nízké.¹¹⁰ Nabízí se otázka, jak tuto problematiku vnímají respondenti. V následující části proto popíšeme výsledky specifického dotazníkového modulu, zaměřeného na **hodnocení úrovně péče o oběti v ČR**, včetně **povědomí o ZOTČ**. V úvodu jsme mapovali obecné povědomí o možnostech pomoci obětem, postupně jsme přecházeli ke konkrétnějším otázkám a hodnocením.

Všem respondentům, nezávisle na prožité viktimizaci, jsme předložili hypotetickou situaci, kdy si měli představit, že se jim blízká osoba stala obětí závažnějšího trestného činu, například obětí loupeže. Následovala otázka: „*Věděli byste, na koho se kromě policie obrátit pro pomoc?*“ (Graf 26).

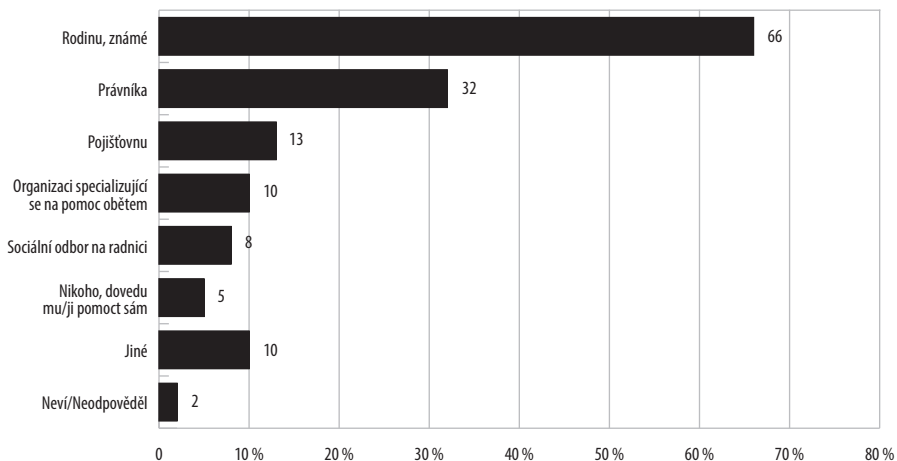
Graf 26: Věděli byste, na koho kromě policie se obrátit? (n=3328)

Z Grafu 26 vyplývá, že necelá polovina oslovených by nevěděla, koho kromě policie oslovit. Zajímavých pro nás bylo 41 % respondentů, kteří tvrdili, že by oběti uměli nasměrovat sami. Zajímalo nás proto, *na koho konkrétně byste se pro další pomoc obrátil/a?* Dotazovaní odpovídali volně, jejich názory byly přiřazeny do předem vytipovaných kategorií, případně označeny jako „jiné“. Jak je vidět z Grafu 27, více než polovina respondentů by se obrátila na rodinu nebo známé. Tuto odpověď by volila nepatrně větší část žen než mužů. Druhou nejčastější volbou byl právník. Na toho by se naopak obrátilo více mužů. Třetí nejčastěji volenou odpovědí byla pojišťovna. Jen 10 % dotázaných (z těch, kteří tvrdili, že vědí, kam se obrátit), by se obrátilo na specializovanou organizaci, konkrétně pojmenován byl (ve třech případech) jen Bílý kruh bezpečí.

U respondentů, kteří navrhovali „jiné“ subjekty, jsme odpovědi seskupili do několika kategorií. Častou odpovědí byla telefonní čísla integrovaného záchranného systému (hasiči, záchranka). Další nejčastější odpovědí byl „psycholog, psychiatr, nebo krizové centrum“, v několika případech se objevily různé krizové linky, SOS linka apod.¹¹¹

Graf 27: Na koho konkrétně byste se pro další pomoc obrátil/a? Koho byste blízké osobě doporučil/a? (n=1365)

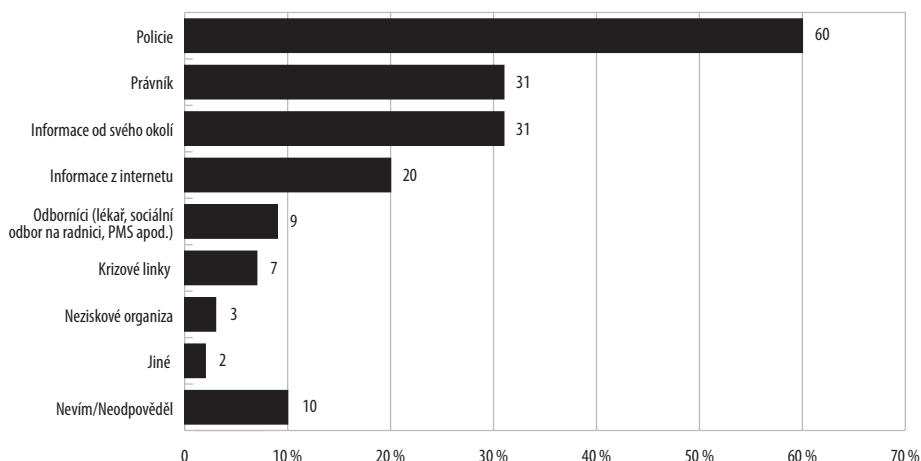

V následující otázce jsme stále vycházeli z hypotetické situace, nastíněné v úvodu modulu, a všech respondentů jsme se ptali, **u jakého subjektu by hledali další informace**. Respondenti měli opět možnost volit víc odpovědí. U volby „jiné“ jsme je dále požádali o bližší specifikaci. Jak ukazuje Graf 28, šest respondentů z deseti by se *obrátilo na policii*. Necelá třetina volila odpověď „*obrátil/a bych se na právníka*“ a stejný podíl by *informace získal u lidí ze svého okolí (rodina, přátelé, známí apod.)*. Pětina dotázaných by k získání dalších informací využila internet.¹¹² Překvapením je nízké procentuální zastoupení subjektů, u nichž velkou část klientely tvoří právě tato skupina lidí. Na odborníky (lékař, sociální odbor na radnici, PMS apod.), kteří by mohli oběti poradit, by se obrátila jen necelá desetina respondentů. Ještě méně pak na krizové linky. Poněkud alarmující je, že jen 3 % respondentů by oslovilo nebo doporučilo neziskové organizace.

111 Z krizových linek byla nejčastěji konkrétně jmenována Linka bezpečí, která je sice určená dětské populaci, ale systematicky pracuje na zvyšování povědomí o své existenci (např. reklama v dopravních prostředcích, televizi, rádiu, internetu apod.).

112 Přesné znění odpovědi – *Snažil/a bych se potřebné informace dohledat na internetu (např. oficiální stránky PČR, neziskových organizací, v registru).*

Graf 28: Kde/u jakého subjektu byste hledal/a další informace, které by zmiňované osobě mohly pomoci? (n=3328)

Stojíme před otázkou, proč tomu tak je. Výsledky mohou být způsobeny nízkým povědomím obyvatel o možných zdrojích informací. Zároveň oslovení odborníka či krizové linky může v očích občanů značit jistou stigmatizaci. Bohužel i v tomto případě se projevují jisté limity viktimizačních studií, které nám nedovolují zkoumat problematiku do větší hloubky. Možné odpovědi však naznačují názory fokusní skupiny. Ty kromě jiného poukazují na problém nízké informovanosti veřejnosti.

16. 1. Informovanost ohledně zákona o obětech

Všichni respondenti byli tázáni, zda vědí o tom, že nedávno byl v ČR přijat zvláštní zákon na ochranu obětí. V kontextu předešlých zjištění již není překvapením, že více než 70 % lidí o existenci ZOTČ nevědělo; věděla o něm jen necelá pětina vzorku (19 %; dalších 8 % na otázku neodpovědělo). Bližší rozbor přináší Tabulka 30.

Tabulka 30: Povědomí o existenci ZOTČ napříč podskupinami obyvatel

Skupina obyvatel	% Ano	N
Oběti*	20	1 148
Oběti, které nahlásily delikt na policii	22	639
Oběti závažných deliktů**	16	258
Oběti závažných deliktů, které nahlásily delikt na policii	17	87
Neviktimizovaní	18	2 180

*osoby viktimizované alespoň jedním ze sledovaných deliktů za poslední 3 roky

**do kategorie jsou řazeny oběti násilné kriminality (loupež, fyzické napadení, domácí násilí a sexuální násilí)

***osoby, které se ve sledovaném období nestaly obětí žádného ze sledovaných deliktů

Při bližším pohledu na podskupiny obyvatel vidíme, že oběti některého ze sledovaných deliktů za poslední 3 roky mají **přibližně stejné povědomí** o existenci ZOTČ jako jejich neviktimizovaní spoluobčané (rozdíl není statisticky signifikantní). Navíc pouze jedna

z obětí uvedla, že se o ZOTČ dozvěděla od policie. O trochu větší podíl zákona znalých dostáváme při vyloučení obětí, které delikt nehlásily na policii. Jak bylo zmíněno v kapitole o ZOTČ,¹¹³ je povinností policie obětí při prvním kontaktu informovat o právech, které ze ZOTČ vyplývají. Je proto přinejmenším podivující, že ani osoby, které se v době platnosti ZOTČ potkaly s policií, nevykazují o mnoho větší znalost tohoto zákona než obyvatelé, kteří se ve sledovaném období obětí nestali. Jedním z hlavních cílů ZOTČ je chránit oběti před sekundární újmou a mírnit dopady viktimizace, především pak u obětí zvláště zranitelných. Jak je však patrné z tabulky obětí závažných násilných deliktů, mají ještě nižší povědomí o existenci zákona než ostatní zmíněné skupiny. To se týká také obětí násilných deliktů, které tento čin nahlásily. Navíc z těchto obětí se pouze jedna z nich dozvěděla o existenci zákona na policii.

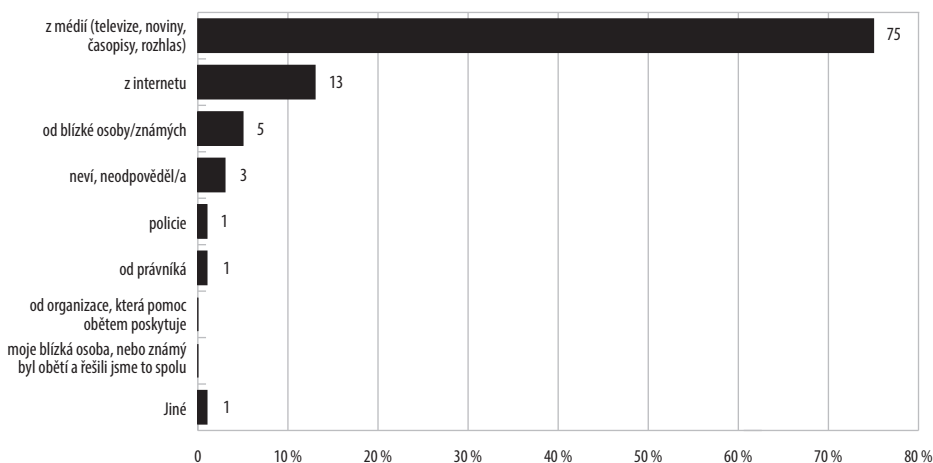
Výsledky nepřinášejí signifikantní rozdíly mezi muži a ženami. Jisté rozdíly ale můžeme zaznamenat z hlediska věku. Výrazně častěji byli s existencí zákona seznámeni respondenti starší 45 let. Naopak větší neznalost projevili mladší lidé do 30 let, a to především věková skupina mezi 15 až 20 lety (v obou skupinách kolem 80 %). Můžeme také říct, že se stoupajícím dosaženým vzděláním stoupá i povědomí o ZOTČ.

I přesto, že respondentů o zákoně informovaných je jen necelá pětina, jsme chtěli zjistit, kde se k této informaci dostali. Zeptali jsme se proto, „*jakým způsobem jste se o Zákoně o obětech dozvěděl/a?*“

V následujícím Grafu 29 jsou uvedeny **zdroje informací** o existenci ZOTČ. Naprostá většina občanů, kteří mají o ZOTČ povědomí, se o jeho existenci dozvěděla z médií (televize, noviny, časopisy, rozhlas). Následoval internet a známí, kteří mají (ne překvapivě) větší výskyt u mladších lidí.

U otevřené odpovědi „jiné“ se objevily odpovědi jako v zaměstnání, ve škole, nebo kvůli účasti na dopravní nehodě.

Graf 29: Jakým způsobem jste se o Zákoně o obětech dozvěděl/a? (n=618)

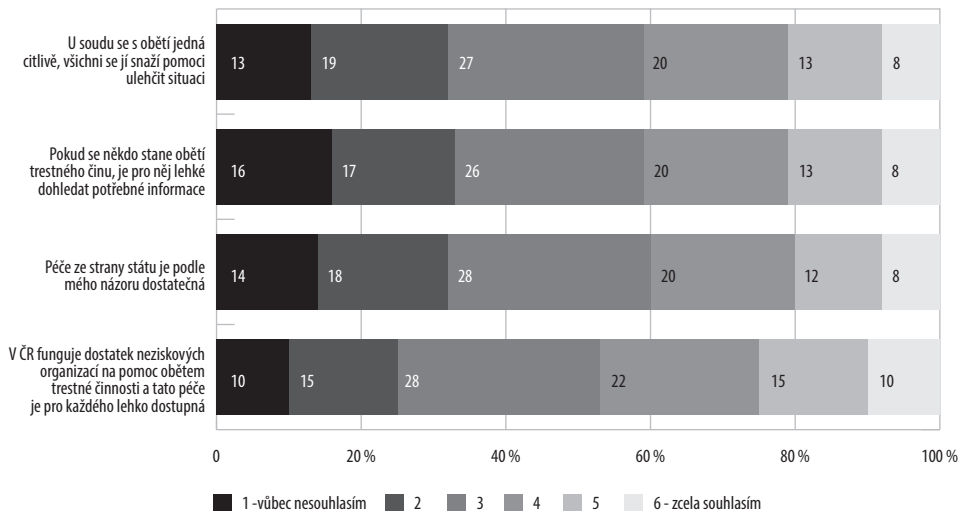

113 Viz Kapitola 5. 1. 1.

16.2. Hodnocení systému péče o oběti

Poslední část speciálního modulu byla tvořena čtyřmi výroky, zabývajícími se **kvalitou péče o oběti** v naší zemi. Souhlas s tvrzením měli respondenti ohodnotit na škále od 1 – *vůbec nesouhlasím* až po 6 – *zcela souhlasím*. Výsledky i s doslovným zněním výroků ukazuje následující Graf 30.

Graf 30: Hodnocení systému péče o oběti v ČR (%)

Dalo se očekávat, že relativně velké procento lidí se bude ve svých hodnoceních pohybovat kolem středu. Výrok zaměřený na zhodnocení dostatečnosti péče ale ukazuje, že respondenti jsou v tomto ohledu spíše skeptičtí a mají tendenci s ním spíše nesouhlasit. Nesouhlasné názory převažují i u výroku zaměřeného na dohledání informací. I ve třetím případě naši respondenti spíše nesouhlasí s výrokem o citlivosti soudů vůči obětem. Existence a dostupnost pomáhajících neziskových organizací je hodnocena také spíše skepticky a postoje respondentů jsou velmi ambivalentní (Tabulka 31).

Tabulka 31: Hodnocení systému péče o oběti – průměr hodnocení

Komponenty systému péče o oběti	Průměrné hodnocení	Souhlas (součet 5+6 na škále) (%)	Nesouhlas (součet 1+2 na škále) (%)
V ČR funguje dostatek neziskových organizací na pomoc obětem trestné činnosti a tato péče je pro každého lehká dostupná.	3,47	25	25
U soudu se s obětí jedná citlivě, všichni se jí snaží pomoci / ulehčit situaci.	3,27	21	32
Pokud se někdo stane obětí trestného činu, je pro něj lehké dohledat potřebné informace.	3,23	21	33
Péče o oběti ze strany státu je dle mého názoru dostatečná.	3,22	20	32

Zajímavým poznatkem je fakt, že mezi skupinami obětí a nevíktimizovaných respondentů není **žádný statisticky významný rozdíl**. Skutečnost, že se dotázaný stal obětí ve sledovaném období, tak neměla žádný vliv na jeho hodnocení systému péče v České republice. Stejně tak muži a ženy se ve svých názorech na tuto problematiku statisticky významně neliší.

Je rovněž nutno zmínit, že značné množství respondentů nebylo vůbec schopno nalézt na otázky odpověď – např. otázku na neziskové organizace nezodpověděla více než čtvrtina dotázaných. Koresponduje to už s našimi předchozími zjištěními o nízké informovanosti obyvatelstva ohledně ZOTČ.

Shrnutí

Občané by se při hledání pomoci s viktimizací známého obraceli spíše na poskytovatele neformální pomoci a informace by hledali na policii. Dále lze konstatovat, že výsledky výzkumu potvrzují jednu z námitek, která vyplynula z fokusní skupiny,¹¹⁴ a to poukázání na neefektivnost podávání informací obětem při prvním kontaktu, kdy poškozená osoba není schopna tyto informace plně pojmout. Pouze zanedbatelná část z obětí, které v rámci řešení svého případu přišly do styku s policií, si z tohoto setkání odnesla povědomí o existenci zákona o obětech; to se týká i osob, které měly být o zákoně při kontaktu s policií poučeny. Je pak nutné se ptát, do jaké míry může ZOTČ pomáhat obětem, které o jeho existenci neví. Neznalost práv obětí může být také jedním z důvodů, proč občané hodnotí úroveň systému péči o oběti ve všech směrech spíše negativně. Ve spojení s výsledky fokusní skupiny je velmi důležité zvolit efektivní nástroje, kterými budou informace sdělovány. I vzhledem k našim výsledkům je možné se domnívat, že minimálně s ohledem na věk bude nutné zvolit vícero komunikačních kanálů.

114 Viz Kapitola 6. 1. 1.

XVII.

Závěr a diskuze

Výsledky výzkumu do velké míry korespondují se zjištěními z obdobných projektů realizovaných v minulosti. Obětí některého ze sledovaných deliktů (nepočítaje internetové delikty) se v posledních třech letech stala přibližně třetina (34 %) obyvatel. Srovnání s předchozími výzkumy do jisté míry komplikují rozdíly ve sledovaném období, kdy při použití kombinovaného referenčního období zkušenosti s viktimizací v posledním roce vycházejí značně nadhodnocené. Jde ale o běžný jev, který je nicméně potřeba mít na zřeteli při interpretaci výsledků. Potvrdila se i struktura viktimizace jednotlivými delikty, kdy nejčastěji bylo ve výzkumu zaznamenáno vloupání do rekreačního objektu.

Co se týče charakteristik viktimizovaných respondentů, s jistým zjednodušením lze konstatovat shodně se zahraničními poznatky, že zejména u fyzického napadení se profil, typické oběti“ velmi podobá profilu, typického pachatele“. Jako nejhroženější skupina se tedy jeví mladí muži s horším socioekonomickým statutem. Za pozornost navíc stojí poměrně vysoký podíl oběti známých pachatelů. Faktorem, který může jistě mít vliv na jejich viktimnost, je i to, že se častěji pohybují v noci venku a nepodnikají zvláštní opatření z obavy o svou bezpečnost. Kromě násilné kriminality jsou mladí lidé rovněž nejčastěji obětmi krádeže. I zde hraje pravděpodobně svoji roli životní styl poškozených. Námětem pro budoucí zkoumání může být i vliv návykové látky v procesu viktimizace, který byl v nemalé míře zaznamenán u některých sledovaných deliktů.

Ačkoliv jsme se obávali nízké ochoty respondentů svěřovat se se zvláště citlivými trestními činy, opak byl pravdou. Sexuální napadení deklarovalo 42 respondentů, tedy přibližně jeden ze sta. Častěji jde o ženy, studenty a v zásadě respondenty z chudších majetkových poměrů. Tito lidé zároveň deklarovali, že v dotazníku se objevily některé otázky, se kterými měli problém při odpovědi, což nám i potvrzuje výhodu použité techniky samovyplňování respondentem. Téměř polovina těchto případů se stala za poslední rok jednou a jedna třetina dokonce za poslední rok vícekrát než jednou. To může naznačovat, že tento typ trestné činnosti je aktuálně závažný a měla by mu být věnována pozornost. Se zkušeností s domácím násilím se svěřila přibližně 3 % respondentů. Vzhledem k tomu, že naše možnosti nedovolovaly víc přizpůsobit podmínky sběru dat těmto specifickým deliktům, jsou přesto tyto počty příliš nízké k činění obecnějších závěrů či podrobnějších analýz. Určitě ale přinášejí zajímavé informace v kontextu celopopulačního pohledu.

Výsledky dále naznačují, že ani nové formy kriminality nepředstavují marginální jev. Pozitivním zjištěním nicméně je, že podvodná jednání v kyberprostoru nepředstavují podstatné nebezpečí a svou frekvencí jsou v zásadě srovnatelné s jinými druhy sledované trestné činnosti (zejména co se týče incidentů s vyšší škody zakládající trestnou odpovědnost). I tady je ale jistým limitem omezený prostor, který jsme v aktuálním výzkumu mohli tomuto tématu věnovat. Do budoucna by si jistě tato oblast zasloužila podrobnější zkoumání.

Co se týče míry latence trestné činnosti, za znepokojivé lze považovat zjištění, že pouze velmi málo obětí deliktů proti osobní integritě se rozhodlo tento incident nahlásit na policii, přičemž často z důvodu nedůvěry ve schopnost policie situaci vyřešit či kvůli domněnku, že ohlášení incidentu nestojí za námahu, kterou s sebou trestní oznámení přináší. Pokud se oběti rozhodly trestný čin nahlásit, měly ambivalentní zkušenosti s policií. Oběti sice oceňovaly aktivitu a milý přístup policie, praktické aspekty, jako jsou míra informovanosti

a odborná erudice, ale již měly tendenci hodnotit hůře. Mnohé oběti se ale domnívaly, že policisté nebyli dostatečně aktivní, odborní a neposkytovali informace srozumitelně, což může přispívat k prohlubování latence. Výsledky rovněž naznačují, že zejména u citlivých deliktů proti osobě mají policejní komunikační strategie jisté mezery a tito respondenti jsou s přístupem policie méně spokojeni. Přitom reakce policie se ukazuje jako zásadní ve vnímání pocitu dosažení spravedlnosti. Ochotu kontaktovat policii může ovlivňovat i fakt, že pouze malý počet pachatelů sledovaných deliktů byl dopaden a oběti často nebyly odškodněny.

Při srovnávání výsledků výzkumu s oficiálními statistikami, jakož i při interpretaci spokojenosti s prací policie či latence kriminality, ale nemůžeme zapomínat na fakt, že reportované delikty odrážejí pouze subjektivní hodnocení respondenta. Ne všechny zachycené incidenty musejí nutně naplňovat znaky skutkové podstaty nějakého trestného činu. Náznak tohoto zkreslení je patrný, například když se podíváme na reportované události optikou utrpěných škod, kdy ne všechny ztráty dosahují zákonem předpokládanou hranici trestní odpovědnosti. Rovněž na spokojenost poškozených s prací policie může mít vliv fakt, že muži zákona nevyhodnotí situaci v souladu s představou respondenta, i když postupují profesně správně a v souladu se zákonem.

Výsledky výzkumu dále bohužel potvrdily skepsi odborníků k efektivitě zákona o obětech a poukázaly na nedostatečné využívání systému pomoci obětem ze strany viktimizovaných respondentů. Služby specializovaných subjektů jsou téměř nevyužívány, oběti mají často pocit, že odbornou pomoc nepotřebují, případně že by jim stejně nikdo nepomohl. Proto také, pokud pomoc vyhledají, jedná se spíše o právníka než neziskovou organizaci. Přitom právě tato podpora by mohla zmírnit široké spektrum následků viktimizace, které byly zaznamenány zejména v případech sexuálního napadení a domácího násilí. Tato oblast by si jistě zasloužila další podrobnější zkoumání.

Výzkum rovněž ukázal, že větší část obětí následkem viktimizace změnila své chování směrem k vyšší opatrnosti. Oběti majetkových deliktů si své věci lépe zabezpečují či se staly ostražitějšími. Některé z obětí však na situaci rezignovaly s tím, že opakování deliktu stejně nemohou ovlivnit. Oběti deliktů proti osobě jsou také více ostražité a u některých viktimizace vyvolala vyhyčivé chování. I v této souvislosti lze tedy vyjádřit politování, že se nedaří obětem ve větší míře distribuovat odbornou pomoc.

V otázce strachu ze zločinu výzkum potvrdil vliv pohlaví a předchozí zkušenosti s viktimizací, kdy ženy a oběti signifikantně častěji připouštějí obavy o osobní bezpečnost po setmění a rovněž se významně více obávají budoucí viktimizace.

Kriminalita je také častěji tématem hovorů u obětí než u zbytku populace. Konkrétní zaměření rozhovoru týkající se problematiky kriminality však ovlivnilo zejména období voleb, které krátce předcházely sběru dat. Mezi respondenty rezonovala zejména témata akcentovaná v rámci politického klání.

Při hledání pomoci s viktimizací by se respondenti obraceli spíše na poskytovatele neformální pomoci. Povědomí o speciálním zákoně o obětech je mezi lidmi nízké. Překvapivé je, že není v této otázce rozdíl mezi respondenty se zkušeností s viktimizací

a zbytkem populace. Je na pováženou, že dokonce pouze zanedbatelná část z obětí, které v rámci řešení svého případu přišly do styku s policií, si z tohoto setkání odnesla vědomost o existenci zákona o obětech. Navzdory tomu, že povinnost informovat oběť, vyplývá policii přímo ze zákona.

Neznalost práv obětí může být také jedním z důvodů, proč občané hodnotí úroveň systému péči o oběti ve všech směrech spíše negativně, resp. nevyužívají specializované služby. Názory veřejnosti tedy potvrdily obavy odborníků o neefektivním nastavení systému pomoci obětem v České republice. Ukazuje se, že cíle zákona o obětech zůstaly ve velké míře pouze na papíře. Bylo by tedy na místě, aby relevantní subjekty zvážily opatření, která by podpořila osvětu v tomto směru. Výsledky naznačují, že efektivní by mohlo být zapojení více komunikačních kanálů včetně mediálních kampaní. Respondenti, kteří měli povědomí o zákoně, totiž o něm nejčastěji věděli právě z médií. Posílení propagace by mohli zvážit i sami poskytovatelé pomoci, výsledky totiž naznačují, že jejich služby ve velké míře mívají cílovou skupinu. Příkladem může být Linka bezpečí, která patřila mezi jednu z mála organizací, které respondenti dokázali jmenovat, přičemž je možné to spojovat právě s kampaní, kterou tato nezisková organizace účelově realizuje ke zvýšení povědomí o své existenci. Neméně důležité je systematické vzdělávání a zvyšování kompetencí subjektů, jenž s obětí přicházejí do kontaktu. Potřeba zvláštního přístupu je logicky vyšší zejména u citlivých deliktů. Že cílené školení ohledně této problematiky může nést své ovoce, naznačují výsledky ohledně domácího násilí. Jde o téma, kterému se v minulosti věnovala intenzivnější pozornost, včetně snahy o zvýšení citlivosti k této problematice ze strany policie. Výsledky ukazují, že oběti domácího násilí mají tendenci hodnotit policii pozitivněji ve srovnání například s oběťmi sexuálního napadení, přičemž to může právě souviset s tím, že policisté s těmito poškozenými umí lépe zacházet. I tu je ale potřeba apelovat na další výzkum. Vzhledem k již zmíněným nízkým četnostem nelze výsledky naší studie v tomto směru nijak zobecňovat. Naše zjištění ale jednoznačně ukazují, že téma potřeb obětí by si bližší zkoumání určitě zasloužilo. Výzkum obětí přinesl cenné poznatky pro oblast viktimologie a pro účely hodnocení efektivity péče o oběti, nicméně má v tomto směru i své jednoznačné limity. Naznačená zjištění by bylo proto vhodné podrobit i kvalitativnímu zkoumání, které umožňuje hlubší vhled do této problematiky.

Příloha monografie je věnovaná metodice k realizaci viktimizačních výzkumů, která shrnuje metodologické poznatky a doporučení. Jejím účelem je poskytnout vodítko pro realizaci obdobných studií v budoucnosti a pomoci realizátorům vyhnout se zbytečným chybám. Metodika byla vypracována z podnětu Republikového výboru pro prevenci kriminality, který o tento výzkum projevil zájem. Síla viktimizačních studií totiž spočívá především v potenciálu zachytit trendy v oblasti trestné činnosti. Je proto klíčové zajistit kontinuitu a komparabilitu výzkumu. V aktuální studii bylo zvoleno referenční období tří let, aby bylo pokryto celé období, navazující výzkum by měl být realizován v roce 2020 a pak periodicky opakován ideálně ve stejných časových intervalech. Stěžejní otázkou jsou samozřejmě finance na realizaci výzkumu. Prezentovaný projekt byl značně časově i finančně náročný, nelze se tedy zřejmě spoléhat, že tyto podmínky budou vždy k dispozici. Jako realističtější se jeví model, kdy by se střídal „velký výzkum“ s redukovanou variantou, která by obsahovala minimálně „viktimizační screener“ a mohla by být z úsporných důvodů součástí omnibusu. S tímto úmyslem byl navržen i použitý dotazník, který je složen z modulů, které lze takto modifikovat podle aktuální situace. Pokud by naopak finanční

situace byla příznivá, bylo by vhodné výzkum využít i na mapování specifické problematiky. K prozkoumání aktuálnosti témat se osvědčila fokusní skupina. Z těchto důvodů by bylo ideální, kdyby záštitu nad výzkumem včetně finančního zabezpečení převzal Republikový výbor pro prevenci kriminality, případně by bylo financování zabezpečeno z rozpočtu Ministerstva spravedlnosti a tento výzkumný úkol by se stal pravidelnou součástí střednědobých plánů IKSP, čemu by bylo vhodné přizpůsobit i referenční období. Věříme, že prezentovaný výzkum nezůstane izolovaným projektem, ale zahájí tradici pravidelné a systematické realizace výzkumů viktimizace v České republice, která umožní plné využití jejich výzkumného potenciálu.

XVIII.

Příloha: Metodika k realizaci viktimitačních výzkumů

Cílem této metodiky je poskytnout ucelený soubor informací pro tvorbu a exekuci viktimizační studie. Metodika upozorňuje na klíčové problémy, které je třeba brát v potaz při přípravě výzkumu tohoto typu a měla by zodpovědět některé důležité otázky, na které lze při tvorbě výzkumného designu narazit. Zejména se přitom snaží poskytnout návod na to, jak má být dotazník strukturován, jakým způsobem v dotazníku formulovat otázky, jak dlouhé referenční období zvolit či jaká metoda sběru dat je pro výzkum vhodná.

18. 1. Konstrukce dotazníku

Viktimizační dotazník musí být koncipován tak, aby byla zaručena jeho validita a reliabilita. Validita dotazníku spočívá v tom, nakolik jsou otázky skutečně reprezentativním obrazem zkoumané reality (Hendl, 2015). Validní dotazník zjišťuje to, co od něj chceme, aby zjišťoval. Reliabilita dotazníku odkazuje na spolehlivost a přesnost, se kterou dotazník zjišťuje to, co chceme, aby zjišťoval (tamtéž). Především tedy určuje, zda lze dotazník opakovat, což je důležitým předpokladem viktimizačních studií. Aby byly tyto předpoklady splněny, je vhodné ještě před začátkem sběru dat provést předvýzkum. Dále je důležité zvolit si správné otázky do dotazníku, dobře je formulovat a dotazník co nejlépe strukturovat. Pokud chceme výzkum opakovat či navazovat na předchozí výzkumy, musíme tomu dotazník přizpůsobit ve formulaci otázek.

Dobře koncipovaný dotazník je základem pro úspěšný sběr dat. Při jeho konstrukci je vhodné vycházet ze sekundárních dat (obdobné výzkumy, rešerše literatury), ale také získat informace v terénu.

Předvýzkum

Ve snaze o identifikaci relevantních témat v této oblasti se osvědčilo využití tzv. **focus group** (ohnisková skupina). Využití kvalitativních metod v rámci předvýzkumu umožňuje také lépe porozumět cílové skupině. Focus group zpravidla tvoří 6–12 lidí (přičemž obecně se doporučuje spíše 8–10), kteří by se v ideálním případě neměli navzájem znát. Při expertních fokusních skupinách je často obtížné tomuto požadavku vyhovět. V takovémto případě je pak důležité zajistit bezpečnou atmosféru, ve které se jednotliví účastníci nebudou bát vyjádřit svůj názor. Skupinu vede moderátor,¹¹⁵ který určuje témata diskuze a snaží se u nich držet skupinu bez zbytečného odbíhání. Důležité je jasné stanovení tematického rozsahu. Doporučujeme stanovení spíše užšího okruhu témat, které jsou ale zpravidla díky vzniklé skupinové dynamice rozpracované do hloubky. Po nasycení dat, kdy již skupina nepřináší žádné nové poznatky, se focus group ukončí a získaná data se analyzují.

V rámci uskutečněné expertní fokusní skupiny, která předcházela výzkumu viktimizace realizovanému v roce 2017, byla například probírána témata, která se týkala především Zákona o obětech trestných činů a diskuze měla sloužit jako podklad pro tvorbu některých

115 Mnohdy je účasten i spolumoderátor, který může zastávat roli pozorovatele nebo může fungovat jako podpora moderátora. V případě, že se z fokusní skupiny pořizuje audiozáznam, je vhodné, aby spolumoderátor zodpovídal za stručné poznámky, které pak slouží při analýze rozhovoru.

otázek v dotazníku. Výstupy fokusní skupiny zároveň posloužily při interpretaci některých jevů vzešlých z analýzy dat (např. vysvětlení velmi nízkého povědomí o existenci zákona, nevyužívání odborné péče oběťmi apod.).

Součástí každého výzkumu by měla být také **pilotáž** dotazníku. Pilotní předvýzkum nám pomůže identifikovat problematická místa dotazníku (např. nesrozumitelné otázky, nejasné nebo příliš složité formulace), ale také může zajistit informace o přibližné časové náročnosti vyplňování či identifikovat položky, na které respondenti odmítají odpovědět. Díky pilotáži má řešitel výzkumu možnost vyzkoušet si měřicí nástroj a ověřit si, jak bude probíhat analýza dat. Z poznatků sebraných při pilotním dotazování lze včas predikovat a odstranit možné problémy, které by mohly nastat během ostrého sběru dat a způsobit tak značné finanční náklady (Jeřábek, 1992).

Volba otázek a struktura dotazníku

Základem viktimizačního výzkumu je tzv. viktimizační screener, který mapuje prevalenci viktimizace ve sledované populaci. Výběrového souboru obyvatel se ptáme, zda se v daném období stali obětí některého ze sledovaných deliktů. Pokud chceme sledovat trendy viktimizace, toto jádro je nutné při opakování výzkumu zachovat v neměnné podobě.

Viktimizační studie však nabízí také možnost získat komplexní informace o kontextu viktimizace a názorech a postojích obyvatel spojených s tématem kriminality. Použití doplňujících modulů v dotazníku není při opakování výzkumu nutné a jejich využití se může odvíjet od finančních možností či výzkumného záměru.

Sledované delikty a formulace otázek

Důležitým aspektem konstrukce dotazníku je výběr sledovaných deliktů a především **jasná formulace otázek**, které delikt popisují. Snahou je v tomto případě předcházet subjektivnímu výkladu. Respondent nesmí mít pochybnosti o tom, zda se stal, či nestal obětí sledovaného deliktu. Příkladem může být otázka, která měla měřit, zda se respondent stal obětí stalkingu (tedy nebezpečného pronásledování). Znění otázky bylo následující:

Stalo se Vám v posledních 3 letech, že Vás někdo opakovaně a dlouhodobě zkoušel kontaktovat, i když Vy jste dal/a jasně najevo nezájem, ohradil/a jste se vůči tomuto jednání a toto jednání ve Vás vzbuzovalo obavy nebo strach?

Otázka byla koncipována tak, aby alespoň částečně korespondovala se znaky skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování. Přesto si ji několik respondentů vyložilo po svém a považovalo za stalking například případy obtěžujících telefonátů od výzkumných agentur či telefonáty banky, nabízející výhodné půjčky. Vidíme zde, že dotyční respondenti nevěnovali pozornost závěru otázky, kde se jasně hovoří o vzbuzování obav; lze vyvodit, že při komplikované konstrukci otázky může dojít k nezachycení části informace. Je však nutno brát v potaz možnost srovnatelnosti při formulaci otázek. Pokud bychom změnili textaci otázky v dalším výzkumu, nejsou již výsledky jednoduše srovnatelné, neboť jiné znění otázek může generovat odlišné výsledky.

Každá otázka se musí **ptát pouze na jednu informaci**¹¹⁶ a **nesmí být sugestivního charakteru**.¹¹⁷ Při dotazování metodou face to face je nutné brát v potaz také riziko výskytu tzv. sociální desirability, kdy se respondenti snaží odpovídat takovým způsobem, jak se domnívají, že je to společensky žádoucí, popřípadě se snaží zalíbit samotnému tazateli. Z tohoto důvodu je nutné zajistit neutrální postoj tazatelů.

Problém může nastat u otázek na **vědomosti**. Otázky, které zkoumají znalosti respondentů, se obecně vyznačují větším výskytem chyby měření. Pokud se tak ptáme na otázku „Víte o tom, že nedávno byl v ČR přijat zvláštní zákon na ochranu obětí?“, musíme počítat s možností, že některým respondentům bude nepříjemné přiznat, že něco neví. Ne vždy je však možné znalost měřit jinou cestou.

Při volbě typu otázek je vhodné se zamyslet nad tím, **jaké analýzy budeme na datech provádět**. Při dichotomických otázkách s možností odpovědi ano/ne jsme odkázáni pouze na omezené možnosti analýzy a povětšinou je nutné data transformovat. Pokud stojíme o aplikaci pokročilých metod analýzy dat, je vhodné do dotazníku zařadit například více škálových otázek.

Při popisu deliktů je důležité **alespoň částečně kopírovat znaky skutkové podstaty daných trestných činů**. Přesto však při interpretaci nemůžeme mluvit o deliktech jako o trestných činech, protože není úkolem viktimizačního dotazníku ověřovat, zda dané jednání naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu a zda bylo jako trestný čin kvalifikováno příslušným orgánem. Na druhé straně u některého kriminálního jednání se může zjevně o trestný čin jednat, avšak oběť si této skutečnosti nemusí být vědoma.¹¹⁸

Zároveň musíme brát v potaz, že některé druhy deliktů v sobě mohou zahrnovat **více druhů kriminálního jednání**, a jeden skutek tak může být předmětem více otázek. Například případy domácího násilí mohou zahrnovat sexuální násilí, které zkoumáme v otázce na sexuální napadení. Jedna osoba se tak v rámci jedné viktimizační události může stát obětí vícera různých deliktů. Tento fakt je vhodné mít na paměti především při analýze získaných dat a při interpretaci výsledků.

Co se týče výběru sledovaných deliktů, vychází se zpravidla z předchozích výzkumů a sekundárních dat. Z hlediska srovnatelnosti je žádoucí zahrnout delikty, které jsou běžně ve viktimizačních studiích sledovány. V našem výzkumu jsme při volbě deliktů vycházeli zejména z ICVS (*The International Crime Victims Survey*) a zároveň z předchozích českých viktimizačních výzkumů. Přitom je však třeba zohlednit formulaci otázek, neboť pokud pozměníme text otázky, zvyšujeme riziko snížené validity a reliability a při srovnávání je důležité zmínit tuto změnu v interpretaci. Sledované delikty jsou ve viktimizačních výzkumech zpravidla rozdělené na delikty proti domácnosti a delikty proti osobě/osobní integritě.

116 Např. při měření postojů se nemůžeme ptát „Myslíte si, že je systém péče účinný a dostupný?“

117 Např. Nepřijde Vám, že v ČR chybí organizace pomáhající obětem?

118 Například oběti domácího násilí často vykazují pocit spoluzavinění či svoji zkušenost bagatelizují a nemusí si tak být vědomi, že jsou obětí trestného činu.

Delikty proti domácnosti

V otázkách na kriminální jednání proti domácnosti je respondent reprezentantem, který odpovídá na to, zda se někdo z členů jeho domácnosti stal obětí některého ze sledovaných deliktů.

Při výběru deliktů proti domácnosti jsme vycházeli z metodiky ICVS, kde je sledováno následující: krádež auta,¹¹⁹ krádež věcí z auta, krádež motocyklu, krádež kola, vloupání a pokus o vloupání. V našem dotazníku byl vynechán pokus o vloupání¹²⁰ a naopak bylo zařazeno vloupání do chat a chalup, jakožto specifikum pro Českou republiku.

Operacionalizace termínu domácnost je však v mnoha ohledech problematická a například v ICVS oficiální definice domácnosti chybí. Jak chápat domácnost, je zmíněno pouze v pokynech pro tazatele, ze kterých vyplývá, že jako člen domácnosti je brán ten, kdo sdílí stejnou adresu a zároveň používá stejnou kuchyň.

Definice domácnosti v našem výzkumu měla ambice lépe reflektovat lokální podmínky. Snahou bylo vyloučit jako společnou domácnost případy spolubydlení – tedy situaci, kdy lidé bez hlubších osobních vazeb sdílejí obydlí (včetně kuchyně) z čistě ekonomických důvodů. Jako definice domácnosti byla zvolena následující:

„Za členy domácnosti považujeme osoby, které s Vámi žijí ve společné domácnosti a máte s nimi rodinnou nebo přátelskou vazbu. V případě, že bydlíte střídavě ve více domácnostech, zvolte jednu, se kterou máte nejbližší vazbu.“

V této souvislosti je opět důležité, aby každý respondent vnímal definici domácnosti stejným způsobem. To by mělo být zajištěno především důkladným proškolením tazatelů, kteří by se měli ujistit, že respondenti definici chápou správně.

Delikty proti osobě

Zatímco delikty proti domácnosti zahrnují širší okruh potenciálních obětí, delikty proti osobě/osobní integritě zkoumají, zda se konkrétní delikt stal přímo dotazované osobě.

Delikty proti osobě mohou být násilného (fyzické napadení, loupež) i nenásilného charakteru (krádež). Spektrum sledovaných deliktů může být širší – například v české verzi ICVS z roku 2000 byl sledován výskyt podvodu na spotřebiteli a korupce. Do aktuální studie byly zařazeny také zvláště citlivé delikty (sexuální a domácí násilí) a nové formy kriminality, které se v předchozích výzkumech nevyskytovaly (stalking a kriminální jednání na internetu).

119 V ICVS je za krádež auta považováno také tzv. „joyriding“, kdy pachatel ukradne auto, nedovoleně se v něm projede a pak jej vrátí majiteli.

120 Dospěli jsme k závěru, že jde o nejasnou kategorii. Řada událostí může být respondentem takto interpretována, ač fakticky k pokusu o vloupání nedošlo (typicky poškrábání zámku nebo dveří, vstup neznámé osoby na pozemek apod.).

Nezahrnuté delikty

Není v možnostech dotazníku pokrývat veškeré projevy kriminality. Viktimizační dotazník ze zřejmých důvodů nesleduje oběti vraždy, ale také ani tzv. sekundární oběti, jimiž jsou např. pozůstalí. Nemělo by to ani výzkumně smysl, neboť pravděpodobnost, že v náhodně vybraném vzorku populace nalezneme pozůstalé po oběti vraždy, je v našich podmínkách (naštěstí) velice nízká. V možnostech studie také není zachytit hospodářskou a organizovanou kriminalitu či tzv. delikty bez obětí,¹²¹ jako jsou drogová kriminalita či kuplířství. Navíc ne vždy je obětí osoba fyzická. Zachycovat právnické osoby jako oběti však také není prostřednictvím viktimizačního dotazníku možné.

Ke zvážení je volba, zda sledovat také pokus o spáchání deliktu či vyhrožování (s tímto se setkáváme např. v National Crime Victimization Survey – NCVS). I když v předešlých českých výzkumech lze otázky na vyhrožování najít, do aktuální studie jsme se je předešlým pro jejich vágnost rozhodli nezařadit.

Některé viktimizační dotazníky mapují zprostředkovanou zkušenost obyvatel s kriminálním jednáním (např. zda byli svědkem některého deliktu či zda se stal obětí někdo ze známých). Respondenti nejsou přímo tázáni na to, zda se stali obětí daného skutku, ale je jim kladena série otázek, které mají za úkol určit, zda byli přítomni incidentu a zda byli přímo ohroženi či zasaženi tímto incidentem. Takovéto incidenty je však následně poměrně těžké náležitě interpretovat. I z tohoto důvodu se přikláníme k mapování pouze osobní zkušenosti s viktimizací.

Referenční období

Pokud se ptáme na zkušenosti s viktimizací, je nutné zvolit období, v rámci kterého výskyt incidentu sledujeme.

Volba referenčního období je obtížná v tom, že příliš krátké referenční období umožní zachytit pouze malé spektrum incidentů, zatímco příliš velké časové rozpětí zvyšuje pravděpodobnost, že si respondenti nebudou schopni viktimizaci vybavit, popřípadě ji správně časově zařadit. U viktimizačních výzkumů zcela spoléháme na schopnost respondenta přesně si vybavit zážitky z minulosti. Viktimizace může být traumatickou událostí, kterou postižená osoba mnohdy znovu prožívá skrze vracející se vzpomínky. Tato „živá“ podoba vzpomínky může však zapříčinit dojem, že se daná událost stala nedávno, přestože se ve skutečnosti odehrála před několika lety. Tato chyba měření z hlediska validity dat se někdy označuje termínem *telescoping*.

Telescoping tedy vyjadřuje tendenci respondenta nesprávně zařadit minulé události do méně dávného času, což ve výsledku způsobí, že dávnou událost respondent označí za nedávno. V této souvislosti se zároveň vyskytuje riziko, že respondenti do sledovaného

¹²¹ Termín označující chování, které je trestné podle zákona, ale neexistuje osoba, kterou lze označit za oběť takového jednání.

období zahrnou i incidenty, které mu ve skutečnosti předcházely, neboť mohou mít snahu „zavděčit se“ tazateli. Ze stejného důvodu mohou také dotazovaní prohlašovat viktimizaci někoho známého za svou.

Na druhé straně narážíme na riziko zapomínání, kdy především u méně závažných deliktů může být pro respondenta obtížné vzpomenout si na to, kdy se incident odehrál a zda vůbec.

Z důvodů výše uvedených je vhodné snažit se spolu s respondentem **sledované období zarámovat**. Respondenti jsou pobízeni, aby si vzpomněli na nějakou významnou událost, která se odehrála v tomto období před třemi lety (např. svatby, narození dítěte, operace apod.). Zároveň je vhodné **sběr dat uskutečnit v době na konci nebo na začátku kalendářního roku**, kdy se lépe rozlišuje období, neboť pracujeme s celými roky. Zároveň období Vánoc a Nového roku je obecně lépe zakotvené v paměti, a snáze tak období ohraničuje.

Délka referenčního období se volí také z hlediska **možnosti srovnatelnosti** s jinými (resp. předchozími) výzkumy.

Ve viktimizačních studiích se zpravidla setkáváme s referenčním obdobím posledních 6 až 12 měsíců, které mnohdy doprovází ještě širší časové rozpětí pohybující se od dvou do pěti let. V dřívějších českých výzkumech se objevovalo pouze sledované období posledního roku, což se nám zdálo nedostatečné, a proto bylo pro účely dotazníku zvoleno kombinované referenční období dvanácti měsíců a tří let. V rámci referenčního období posledního roku byla zároveň zkoumána také opakovaná viktimizace, tj. ptali jsme se na to, zda se respondenti stali obětí daného deliktu za poslední rok jednou, či vícekrát než jednou. U některých deliktů však nebyly použity oba časové rámce.

U internetových deliktů byla použita sledovaná doba posledních 12 měsíců, neboť podvody (resp. pokusy o ně) páchané na internetu se považují za něco tak běžného, že nebylo považováno za efektivní nutit respondenty vzpomenout si na viktimizaci v posledních třech letech. Naopak delikty domácího násilí a stalkingu se vyznačují dlouhodobými a opakovanými projevy již ze samotné podstaty, a není nutné se tak na opakování ptát.

K zamyšlení může být také možnost zvolit širší referenční období u závažnějších deliktů proti osobě, kde se dá předpokládat, že je tento incident pevně zakotven v paměti z důvodu traumatické povahy takové zkušenosti. U zvláště citlivých deliktů, jako jsou stalking, domácí násilí a sexuální násilí, lze předpokládat, že je viktimizace uchovávána v paměti celkem přesně. Navíc tyto delikty jsou v populaci často špatně zachytitelné kvůli obecně vysoké latenci. Proto může stát za zvážení pro tyto delikty období navýšit, aby se lépe pokryl jejich výskyt. Tímto krokem však můžeme omezit srovnatelnost.

18. 2. Struktura dotazníku

Integrovanou součástí výzkumu obětí je **viktimizační screener**, který zkoumá prevalenci jednotlivých deliktů za sledované období. Pokud to finanční možnosti dovolí, je však vhodné zahrnout i komplementární otázky na širší kontext viktimizace a otázky na postoje a názory na otázky spojené s kriminalitou.

Dotazník je vhodné otevřít „uvolňující“ otázkou, která není složitá na přemýšlení, ani nijak specifická. Úkolem takovéto otázky je uvést respondenta do výzkumu.

V našem výzkumu byl respondent ze začátku tázán na to, zda se v posledních dvou týdnech s rodinnými příslušníky, přáteli nebo kolegy bavil o kriminalitě, popřípadě čeho se takovýto rozhovor týkal. Otázka byla koncipovaná jako otevřená. Otevřené otázky, kde je možné zvolit více informací, jsou komplikované na kódování, zvláště u většího vzorku. Je proto vhodné poskytnout tazateli předem stanovené okruhy spolu s instrukcemi, jak sdělené téma zařadit. V těchto případech však musíme spoléhat na správné uvážení tazatele. Otevřená otázka bez poskytnuté kategorizace umožní respondentům uvést jakoukoliv odpověď. Při analýze dat však čeká řešitele nelehký úkol otevřené odpovědi správně zakódovat a zpracovat, což je u většího vzorku velmi časově náročné. Proto se doporučuje používat co nejmenší počet otevřených otázek, určených pro větší počet dotazovaných.

Důležitým přínosem viktimizačních studií jsou **informace o kontextu viktimizace**, jako jsou osobnost pachatele, způsobená škoda, čas a místo incidentu, použití zbraně či například přítomnost alkoholu či jiných návykových látek v těle pachatele či oběti. Tyto otázky na kontext jsou pro některé delikty společné, ale v některých případech by měly reflektovat povahu daného deliktu. Například u domácího násilí je vhodné zkoumat formu, u stalkingu dobu trvání apod. Naopak pro všechny delikty lze zkoumat okolnosti, jako jsou například **následky** viktimizace. V našem případě bylo na osobě tazatele, aby přiřadil sdělené následky do příslušných předem definovaných kategorií. Pro účely dalšího výzkumu by bylo možná vhodné revidovat nabízené kategorie tak, aby se odstranily velmi málo četné (případně prázdné) kategorie. Ke zvážení je také například rozdělení materiálních a organizačních následků pro lepší přehlednost a práci s daty.

Pro mapování latence kriminality je nezbytnou součástí viktimizačního dotazníku otázka na to, zda byl daný delikt **nahlášen na policii**. V této souvislosti se dále zkoumá také spokojenost s prací policie, vyřešení / nevyřešení případu, využití odborné pomoci či důvody pro nenahlášení činu na policii, respektive důvody pro nevyužití odborné péče. Pokud zkoumáme doplňující informace o zkušenosti s policií, musíme předem počítat s nízkým výskytem odpovědí u deliktů, které se vyznačují vysokou latencí.

Výzkumy obětí mohou zahrnovat také otázky na názory a postoje, které se pojí s kriminalitou či otázky měřící strach ze zločinu.

Osvědčilo se zkoumat **obavy o osobní bezpečnost** dvěma způsoby. V první řadě bylo zkoumáno subjektivní hodnocení pravděpodobnosti budoucí viktimizace. Respondenti byli tázáni, s jakou pravděpodobností se domnívají, že se v následujících 12 měsících stanou obětí násilné či majetkové trestné činnosti. Vedle názorového hodnocení se však měřilo i skutečné jednání, a to prostřednictvím otázky na vyhýbavé chování vůči některým místům a lidem po setmění. Tyto otázky nám tedy umožnily vedle sebe postavit názor na pocit bezpečí a reálné chování, které o pocitu bezpečí nějakým způsobem vypovídá.

Otázky na názory a postoje se v aktuální studii týkaly především hodnocení systému péče o oběti v České republice. Tyto otázky byly součástí speciálního modulu, jehož cílem byla reakce na aktuální problémy ve zkoumané oblasti. V případě nedostatku financí

může být tento modul vynechán. Postoje je vhodné zanašet na škály, které nám poskytují přesnější informace o subjektivních pocitech než prosté otázky s možností odpovědi ano/ne. Pro účely měření postojů byla použita šestibodová škála, která je vhodná v tom směru, že neumožňuje respondentovi zvolit jasnou střední hodnotu, a částečně tak dotazované „nutí“ do naklonění se k pozitivní, či negativní straně škály. Střední hodnota je nahrazena odpovědí „nevím“, která však není zahrnuta do následné analýzy. Je však na zvážení řešitele, kolikabodovou škálu použít a zda umožnit respondentovi střední hodnotu volit.

Pro účely třídění dat je nezbytnou součástí výzkumu, aby v něm byly zahrnuty vedle meritorních otázek také **otázky sociodemografické**. V našem výzkumu jsme tak zaznamenávali: pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště, kraj, sociální postavení, okres bydliště, počet členů domácnosti, počet členů domácnosti mladších 18 let, charakter zástavby a příjmové a majetkové zajištění.

Některé další způsoby zajištění vyšší validity dat

V demoskopickém šetření jsme odkázáni na subjektivní hodnocení respondenta a pravdivost udávaných informací. Pro vyhodnocení validity dotazníku lze zařadit tzv. *Lie scale* (lži-skór), který má ověřit konzistenci podávaných tvrzení. Lži-skór je měřen pomocí několika stejných či podobných otázek v dotazníku, které zkoumají, zda se zásadně neliší odpovědi na otázky, které měří stejný jev. Otázkou však zůstává, jak konzistenci měřit v tak specifickém dotazování, jako je viktimizace respondenta.

Součástí dotazníku byl dotaz na to, zda respondent odpovídal na všechny otázky po pravdě, případně zda měl s některými otázkami problém. Nelehkým úkolem řešitele výzkumu je toto zjištění interpretovat a rozhodnout se, jak se postavit tomu, když respondent přizná, že v některých otázkách neodpovídal popravdě.¹²² Navíc je jisté patrné, že respondent, který nepravdivě odpovídal na některé části dotazníku, nemusí tuto skutečnost přiznat, tím spíše ne, pokud se zpovídá přímo tazateli.¹²³

Také samotné **pořadí otázek** může mít vliv na poskytované odpovědi. Například pokud položíme dvě příbuzné otázky po sobě, vystavujeme se riziku tzv. haló efektu, kde se odpověď z první otázky přenáší i do ostatních. Tento jev může nastat například při hodnocení systému péče o oběti. Pokud začneme otázkou na systém péče obecně a respondent zvolí negativní hodnocení, je pak pravděpodobné, že bude takto negativně naladěný i při odpovídání na další úroveň péče o oběti (například zacházení s obětí u soudu).

Pořadí otázek záleží na zvážení řešitele a mělo by se při jeho volbě přihlížet k použitým technikám sběru dat. Můžeme se však řídit některými obecnými pravidly. Například, jak již bylo zmíněno, je vhodné dotazník otevřít nějakou jednoduchou otevřenou otázkou. Cílem takovéto otázky je navodit uvolněnou atmosféru, která sníží napětí a možné pochybnosti o kompetenci respondenta na otázky odpovídat. Naopak na konec by se měly zařadit sociodemografické otázky, které mohou být pro některé respondenty nepříjemné,

122 Odpovědi respondenta, který přiznal, že na některé otázky neodpovídal popravdě, lze vyřadit, případně je vhodné alespoň tuto skutečnost zmínit v interpretaci.

123 Zde se může opět projevat sociální desirabilita.

a při zařazení na začátek by tak mohly respondentů od vyplnění dotazníku odradit. Také otázky na postoje a názory je vhodné zařazovat spíše ke konci, neboť mohou vytvořit určité naladění, které by pak provázelo vyplňování celého dotazníku. Z tohoto důvodu je také lepší řadit závažnější delikty spíše za ty méně závažné a delikty proti osobě zařadit za delikty proti domácnosti.

Lze přemýšlet například nad tím, zda oddělovat viktimizační screener od otázek na kontext viktimizace. V našem provedení je respondent nejdříve tázán na to, zda se stal obětí některého z uvedených deliktů. Poté, co se vyjádří ke každému ze sledovaných skutků, dochází k navracení se k jednotlivým případům. Další variantou může být provedení, které by přímo za screeningem sledovaného činu pokračovalo v jeho hlubším rozboru.

Ke zvážení je také **délka dotazníku**, tedy kolik otázek do dotazníku zahrnout. Na jedné straně je provedení takového výzkumu skvělou příležitostí pro získání cenných informací, na druhé straně však může příliš dlouhý dotazník respondentů odradit. Pokud volíme objemný dotazník, je vhodné tazatele správně vyškolit, aby byli připraveni pracovat s případnou neochotou dotazník dokončit.

18. 3. Metoda sběru dat

Při volbě metody sběru dat je nutné si nejprve ujasnit, zda oslovit výběrový soubor populace či census (úplné šetření). Pokud zvolíme výběrový soubor populace, jak velký si stanovíme vzorek a jaký reprezentativní způsob sběru dat zvolíme.

Pokud je zvolena metoda úplného šetření, jsou oslovovány všechny populační jednotky (obdoba sčítání lidu). Tento způsob šetření je často technicky neproveditelný a je velmi finančně i časově náročný. V praxi se tedy dává přednost výběrovému šetření.

Výběrové šetření

Pokud chceme zjistit informace o zkoumané populaci, ve většině případů se neptáme všech jednotek dané populace, ale zvolíme reprezentativní výběr. Výběrové šetření obnáší mnoho výhod, jako je redukce nákladů či rychlejší sběr a analýza dat. Na druhou stranu však tento typ šetření nutně obnáší také přítomnost výběrové chyby (*sampling error*).

Výběrová chyba určuje, nakolik se liší parametr ve vybraném vzorku od skutečné hodnoty parametru v populaci. Velikost výběrové chyby lze pouze odhadnout a záleží na výzkumníkovi, jak velkou chybu je ve výzkumu ochotný tolerovat. Příliš velká výběrová chyba však snižuje externí validitu výzkumu, což znamená, že výsledky nelze zobecnit na celou populaci. Je proto nutné zvolit takový vzorek populace, který je dostatečně velký a dostatečně reprezentativní. Přitom platí, že čím větší je výběr, tím menší je náhodná výběrová chyba.

Reprezentativnost vzorku nejbezpečněji zajistíme náhodným výběrem, který je však při větším vzorku velmi finančně a časově náročný.

Pro viktimizační výzkumy se tak z hlediska úspěšnosti osvědčil **kvótní výběr**, který není pravděpodobnostní (tj. neplatí, že každá jednotka má stejnou pravděpodobnost výběru). Kvótní výběr napodobuje známé vlastnosti ve struktuře populace. Tento výběr se často označuje za kvazi-reprezentativní, neboť nalezení respondenta podle daných kvót je plně v moci tazatele. U kvótního výběru není možné stanovit si tolerovanou hladinu výběrové chyby (neplatí pro něj pravděpodobnostní statistika) a odchylky od reprezentativnosti jsou tedy nekontrolovatelné. Tento způsob sběru dat však pomáhá eliminovat problémy, jako je nízká návratnost dotazníků a do velké míry zjednodušuje exekuci sběru dat.

Při zkoumání české populace kvótním výběrem jsou pro posouzení kvót používány informace o obyvatelích, které poskytuje Český statistický úřad. Ve výzkumu byly jako kvótní kategorie vybrány následující údaje: pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a kraj.

Velikost vzorku

Obecně platí, že čím větší je variabilita ve zkoumané populaci, tím větší vzorek je potřeba. Zároveň platí, že čím menší výběrovou chybu jsme ochotni tolerovat, tím větší vzorek musíme zvolit.

Velikost vzorku populace pro Českou republiku se u běžných výzkumů (např. spotřebitelského chování, politických preferencí) pohybuje zpravidla kolem 1 000 respondentů. Z povahy zkoumaného jevu je však u demoskopického šetření viktimizace nutno vzorek navýšit. Je nutné brát v potaz, že některé zkoumané delikty jsou v populaci celkově vzácné, a proto je žádoucí zvolit širší okruh respondentů. V našem výzkumu jsme zvolili poměrně vysoký vzorek 3 328 respondentů, avšak i přesto se u závažnějších deliktů objevili viktimizovaní respondenti pouze v řádech desítek, což nám znemožňuje provádět analýzy vyššího stupně. Pokud chceme zkoumat zvláště citlivé a závažnější delikty, je vhodné zvolit vzorek ještě výrazně větší, což s sebou však nese zvýšené finanční a časové náklady.

Vzhledem k tomu, že viktimizační studie míří na vybraný podsoubor populace, o kterém hledá doplňující informace, může být k diskusi také použití jiných metod sběru dat (záměrné nepravděpodobnostní výběry, např. techniky *snow ball*¹²⁴). Viktimizační výzkumy jsou v zahraničí často prováděny v rámci longitudinálního výzkumu na panelu dotazovaných. Například NCVS oslovuje vybraný panel každých šest měsíců v sedmi kolech. Následně je panel vyměněn.

Cílová populace

Zatímco některé výzkumy do cílové populace zahrnují pouze osoby nad 18 let, ostatní zahrnují i mladší obyvatele, což umožňuje mapovat také viktimizaci mladistvých. V našem výzkumu obětí byla za cílovou považována populace obyvatel nad 15 let včetně.

124 Techniky snow ballu (také řetězový/referenční výběr) se používají při výběru populací, které jsou obtížně dostupné. Osoby, které jsou již součástí výzkumného souboru, „nominují“ další osoby, které do populace patří a tak stále dokola, než se výběr nasytí.

Některé skupiny obětí viktimizačním dotazníkem zkoumat nelze. Jedná se především o obyvatele, kteří nejsou součástí žádné domácnosti, tedy například lidé bez domova či vězeňská populace. Tyto skupiny obyvatel se tak často stávají předmětem specializovaných viktimizačních výzkumů, ale do národních studií se zpravidla nezahrnují.

Techniky dotazování

Dotazník lze respondentům distribuovat poštou, online, telefonicky či je možné dotazování uskutečnit osobně za přítomnosti tazatele.

Rozesílání dotazníků **poštou** výrazně redukuje časovou i finanční nákladnost sběru dat. Zároveň při takovémto sběru není nutné školit tazatele. Největší nevýhodou této techniky je však malá návratnost, která se těžko koriguje.

Dotazníky, které jsou respondentům zasílány poštou, musí být velmi stručné a jasně formulované. I přes dodržení tohoto požadavku však musíme počítat s možností, že se dotazníky vrátí špatně vyplněné, neúplné či že se nevrátí vůbec. Pro viktimizační výzkumy, které jsou často velmi obsáhlé a vyžadují specifikaci otázek, tak není tento způsob sběru dat příliš vhodný.

Nevýhody této techniky dotazování jsou částečně redukovány rozesíláním **online**. Tento typ sběru dat však například úplně diskvalifikuje osoby, které nevlastní počítač a internet, a proto také není pro tento typ výzkumu vhodný.

Telefonické dotazování patří také mezi levnější způsoby sběru dat, kde má navíc tazatel větší kontrolu nad průběhem vyplňování. Tazatel může asistovat při případných problémech s vyplňováním. Tento způsob dotazování však z výzkumu vylučuje obyvatele, kteří nevlastní telefon či nejsou podle telefonního čísla dohledatelní. Navíc se telefonní dotazování pojí s vysokou mírou neochoty odpovídat.

Pro účely viktimizačních dotazníků se osvědčila technika **face to face dotazování** s notebookem či tabletem (CAPI), kdy je tazatel přítomen u dotazování, a může tak respondentům asistovat např. v případě špatného pochopení otázky. Přítomnost tazatele má zároveň kladný vliv na úspěšné dokončení dotazníku, jež může být pro některé osoby velmi zdoluhavý. Neochota odpovídat je ve fyzické konfrontaci nejmenší a nejlépe se s ní pracuje. Jako vedlejší technika bylo použito osobní dotazování s papírovým dotazníkem (PAPI), která je použita jako doplňková technika pro obsazení některých míst, nepokrytých CAPI tazateli.

Při zkoumání zvláště citlivých deliktů se osvědčila technika **samovyplňování**. Otázky na zkušenosti s incidenty sexuálního a domácího násilí jsou natolik intimního charakteru, že není žádoucí vystavovat poškozené respondenty riziku sekundární újmy tím, že by tyto záležitosti rozebírali s tazatelem. Ze stejného důvodu také nemůžeme předpokládat, že by v těchto otázkách zkušenost přiznaly všechny oběti. Tento problém se u výzkumů deliktů intimní povahy řeší například zasláním online dotazníku či speciálním vyškolením a výběrem tazatelů. Vzhledem k tomu, že zvláště citlivé otázky byly pouze součástí většího rozsahu zkoumaných deliktů, nebylo ambicí výzkumu přizpůsobit školení a výběr

tazatelů přítomnosti těchto otázek v dotazníku. Proto byla zvolena metoda samovyplňování spočívající v tom, že tazatel v určité části dotazníku upozornil respondenta, že dále následuje část, která se týká citlivějších deliktů, jež si dotazovaný vyplní sám. V tuto chvíli je respondentovi předán tablet/počítač, odpovědi zaznamená sám a odešle je pomocí online formuláře. Osoba tazatele je však u vyplňování stále přítomna, což může ovlivnit ochotu respondentů udávat pravdivá tvrzení.

18. 4. Školení tazatelů

Každý tazatel by měl být vybaven informacemi natolik, aby zvládl úspěšně asistovat u vyplňování, dokázal identifikovat případy špatně pochopené otázky a zvládl odpovídat na otázky respondentů týkající se výzkumu. Tazatelé by měli být informováni o tom, kdo je řešitelem výzkumu a co je jeho cílem a předmětem. Dále by měli tazatelé ovládat techniky vyplňování dotazníku a znát řešení problémů, které mohou v průběhu vyplňování nastat. Součástí školení tazatelů musí být i jasný postup administrace dotazníků.

Mimo uvedené musí být tazatelé vyškoleni, jak správně představit sebe a výzkum, jak se vyhnout případnému odmítnutí odpovědi či jak zajistit anonymitu respondentů. Součástí školení by měly být také informace o filtračních otázkách, typech otázek, případně jak se vypořádat se zvláště citlivými otázkami.

Tazatelé by zároveň měli být informováni o tom, že jejich dotazování může podlehnout náhodné kontrole a měli by znát způsob provádění takovýchto kontrol.

Řešitel výzkumu by měl být účasten školení tazatelů, aby se ubezpečil, že probíhá v souladu se zadáním, a aby případně zodpověděl doplňující otázky, které výzkumná agentura není schopna zodpovědět.

Všechny informace by měly být obsaženy také v manuálu, který by měl být všem tazatelům poskytnut v tištěné či elektronické podobě, aby se k němu mohli vracet v případě nejasností. Takovýto manuál by měl obsahovat vysvětlení ke každé otázce (pokud není úplně jasná). Měl by zejména poskytovat odpověď na to, co otázka přesně měří, jakým způsobem na ni lze odpovídat apod. Řešitel výzkumu by měl v každém případě takovýto manuál schválit předtím, než bude distribuován mezi tazatele.

Cílem školení tazatelů je standardizovat výzkumné postupy a postupy řízení vyplňování dotazníku. Standardizace postupů má zajistit maximalizaci konzistence sebraných dat. Při opakované exekuci výzkumu by pak v rámci srovnatelnosti bylo vhodné, aby byli tazatelé vyškoleni stejným způsobem, a to v zájmu zachování reliability výzkumu. Je třeba vždy pamatovat na to, že podmínky sběru dat by se měly co nejméně lišit.

Z hlediska přítomnosti citlivých otázek v dotazníku by bylo vhodné ještě speciálně zaškolení tazatele na práci se zvláště zranitelnými oběťmi. Například by se tak mělo zajistit, aby ženy byly zpovídaný ženami, toto opatření však znamená výrazně větší finanční náročnost (tazatelé by např. museli chodit ve smíšených dvojicích). Pro úspornost byl tak ve

výzkumu použít alespoň informační leták, který tazatel předal každému respondentovi po vyplnění dotazníku. Leták obsahoval informace o předmětu a cíli výzkumu a obsahoval také informace o možnostech bezplatné odborné pomoci obětem trestných činů.

Vhodné je také **tazatele otestovat**, zda správně porozuměli školicímu materiálu. Agentura, která pro nás výzkum prováděla, rozeslala všem tazatelům elektronický test, jehož úspěšné složení bylo předpokladem pro zahájení dotazování. Tazatelé měli zároveň k dispozici vyškolené koordinátory, kteří monitorovali práci tazatele a zároveň byli k dispozici pro zodpovězení případných dotazů, jež se objevily v průběhu vyplňování dotazníků.

18. 5. Využití dat

Viktimizační studie slouží k získání komplexních informací o obětech trestné činnosti a jsou považovány za komplementární nástroj pro doplnění oficiálních statistik o informace o povaze kriminality. Je však nutné mít na paměti, že z viktimizačního dotazníku nelze vyvozovat závěry o kriminalitě jako celku a není možné srovnávat oficiální statistiky a viktimizační výzkumy. Viktimizační studie reflektují zkušenost s viktimizací tak, jak ji vnímá sama oběť. Oficiální statistiky jsou na druhé straně produktem vyhodnocení skutku příslušnými orgány.

Data získaná prostřednictvím viktimizačních výzkumů mají široké uplatnění. Poskytují přehled o podobě kriminality a některých jejích aspektech. Data mohou sloužit jako podklad pro efektivní tvorbu politiky a legislativy. Informace získané prostřednictvím těchto studií mohou být využité pro osvětu veřejnosti či pro práci státních i nestátních organizací. Pro mapování trendů je vhodné výzkum pravidelně opakovat, přičemž je žádoucí dodržet předpoklady ekvivalence měření.

Resumé

Výzkumy obětí kriminality (viktimitizační výzkumy) vznikly v šedesátých letech 20. století a v průběhu času se začaly orientovat i na širší spektrum problémů, souvisejících s kriminalitou. Jejich největší přínos spočívá v tom, že mohou poskytnout široké spektrum informací o kriminalitě a jejím vývoji, nezátížených nedostatky oficiálních dat. Mezi nejvýznamnější výzkumy tohoto typu lze zařadit Americký národní výzkum obětí, Britský národní výzkum a Mezinárodní výzkum obětí. Do něj se opakovaně zapojila i Česká republika prostřednictvím výzkumných akcí, realizovaných Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, naposledy v roce 2013. Současný projekt navázal na tradici českých viktimitizačních výzkumů.

Předmětem výzkumu byly zkušenosti, postoje a názory veřejnosti na vybraná témata související s kriminalitou. Výzkum se zaměřil na viktimitizaci respondentů určenými delikty ve sledovaném období, a další, s viktimitizací a kriminalitou související témata.

Primárním cílem výzkumu tedy bylo zjištění míry viktimitizace obyvatel sledovanými trestnými činy (a tím získání komplementárního zdroje informací o rozsahu kriminality v České republice včetně její latentní části). Sekundárním cílem pak bylo získání podrobnějších informací souvisejících s prožitou viktimitizací (např. oznamování, resp. důvody neoznámení incidentu policii, sekundární viktimitizace, dopady viktimitizace...), jakož i dalších názorů obyvatel na otázky spojené s problematikou kriminality.

V roce 2013 byl v ČR přijat zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. Zákon implementoval závazky vyplývající pro ČR z evropské legislativy. Cílem nové právní úpravy je posílení postavení a rozšíření práv obětí trestné činnosti. Po více než čtyřleté účinnosti zákona jsme se pokusili zmapovat jeho dopad z pohledu potenciálních i skutečných obětí trestných činů. K tomuto účelu jsme do viktimitizačního výzkumu zařadili speciální modul, zaměřený na tuto problematiku. Výhodou tohoto přístupu je, že umožňuje zachytit jak názory běžné populace, tak názory obětí, včetně obětí latentních.

Metodologie

Již v první fázi výzkumu jsme chtěli získat širší náhled na problematiku a identifikovat relevantní témata v této oblasti z pohledu praxe. Proto byla formou fokusní skupiny realizovaná kvalitativní substudie s odborníky z oblasti pomoci obětem trestných činů. Snažili jsme se skupinu sestavit tak, aby byla zachována dostatečná heterogenita a odborná relevantnost účastníků. Oslovili jsme odborníky z oblasti justice, policie, probační služby a neziskového sektoru.

Základním výzkumným nástrojem byl poměrně obsáhlý dotazník. Protože aktuální projekt, jak již bylo naznačeno, v zájmu zachování srovnatelnosti navazuje na předešlé výzkumy, bylo použito pokud možno totožné znění otázek. Důraz byl kladen na to, aby studie co nejlépe reflektovala specifické prostředí České republiky. Cílem bylo vytvořit flexibilní výzkumný nástroj, který by na jedné straně umožnil dlouhodobější mapování trendů, na straně druhé poskytoval prostor pro zkoumání aktuálních témat z oblasti kriminologie, viktimitologie či trestní politiky.

Sběr dat proběhl na podzim roku 2017 na reprezentativním souboru české populace nad patnáct let věku. Kvótními znaky byly pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a kraj. Dotazování proběhlo metodou face to face, pro IKSP jej provedla externí agentura, která vzešla z výběrového řízení. Do finálního zpracování bylo použito 3 328 rozhovorů.

Použitý dotazník pokrývá poměrně široké spektrum témat a dá se rozdělit na několik tematických částí. V budoucnosti ho tak v případě potřeby lze flexibilně modifikovat.

Základní část průzkumu byla věnována mapování případné viktimizace respondentů v posledních třech letech. U incidentů, kde to jejich povaha nevyklučovala, byly oběti dále tázány, jestli se incident stal v posledním roce, případně kolikrát. Vzhledem k tomu, že viktimizace není úplně běžný jev, bylo za účelem zachycení více případů zvoleno toto kombinované referenční období. Sledována byla kromě tradičních trestných činů majetkové a násilné povahy (tzv. common crimes) i citlivá témata sexuálního napadení a domácího násilí. Pozornost byla věnována i novým formám kriminality, konkrétně stalkingu, podvodům při internetovém nakupování a podvodným e-mailům.

Bližší okolnosti reportované viktimizace byly zjišťovány v následující části dotazníku. Ta byla věnována obětem, tedy respondentům, kteří reportovali svou viktimizaci ve stanoveném období. Doplňující otázky k jednotlivým incidentům byly jednak specifické vzhledem k charakteru trestné činnosti, jednak společné pro všechny delikty. Snahou bylo zjistit, zda by incident potenciálně naplňoval znaky nějakého konkrétního trestného činu, dále pak získat další upřesňující informace, jako například místo a čas spáchání, počet pachatelů, použité prostředky apod. Rovněž bylo zjišťováno, zda delikt zůstal latentní, či nikoli, tedy zda (případně proč ne) poškození incident nahlásili policii. V případě kladné odpovědi jsme se poté ptali, jak oznámení dopadlo a jak oznamovatelé hodnotí přístup policie. Zajímalo nás také, zda oběti využily nebo nevyužily pomoc specializovaných subjektů a proč. Poslední soubor otázek byl věnován mapování subjektivních dopadů viktimizace, zahrnující zdravotní, psychickou i materiální stránku.

Samostatná část, určená opět pro všechny respondenty, byla zaměřena na obavy o osobní bezpečnost (po setmění v místě bydliště) a hodnocení pravděpodobnosti viktimizace v následujícím roce. Dotazník uzavíral již zmíněný modul, zaměřený na aktuální téma úrovně péče o oběti v ČR, včetně dopadů zákona o obětech trestných činů.

Vybrané výsledky

Dotazník zahrnoval celkem čtrnáct typů kriminálního jednání. Jak je zmíněno výše, věnovali jsme pozornost nejen běžné kriminalitě, ale i citlivým tématům napadení a rovněž novým druhům trestné činnosti, páchaným prostřednictvím internetu. Z důvodů rozsahu dotazníku jsme se nemohli věnovat všem běžným typům delikvence, vynechat jsme tak museli například podvod, výtržnictví, vandalismus nebo pomluvu.

Krádež auta zaznamenali 2 % z těch, kteří auto během posledních tří let využívali. Z toho přibližně jedna čtvrtina z těchto případů se stala za poslední rok. Krádeže auta jsou častější ve městech nad 100 000 obyvatel, především pak v Praze.

Krádeže věcí z auta postihly za poslední tři roky téměř desetinu z jejich uživatelů. Z toho více než jedna polovina těchto případů se stala za poslední rok. Krádeže věcí z auta řeší častěji střední generace a opět lidé z větších měst, především Prahy.

Obdobná situace je i u motocyklů. Z těch, kteří v posledních třech letech vlastnili motocykl, skútr nebo moped, byla o tento jednostopý stroj okradena 4 %. Jízdní kolo využívají téměř dvě třetiny populace, tento údaj je podmíněn lokalitou dotazování. Z těchto uživatelů jízdních kol bylo okradeno za poslední tři roky 13 %. Kola jsou odcizena častěji ve větších městech, Praze a méně majetným domácnostem. Z toho 42 % těchto případů krádeží se stalo za posledních 12 měsíců.

Vloupání do obydlí deklaroval každý dvacátý respondent. Častěji k vloupání do obydlí dochází v městech nad 100 000 obyvatel. Více frekventované je vloupání do rekreačních objektů (chaty či chalupy), které dosahuje úrovně 20 % za tři roky. Z logiky věci jde spíše o lidi z větších měst (a významně z Prahy), kteří tyto rekreační objekty vlastní nebo obývají častěji. Podobně jako u vloupání do obydlí, téměř jedna polovina těchto případů se stala za posledních 12 měsíců.

Další sledovanou kategorií byla loupež (tedy zjištěný čin za použití násilí nebo pod pohrůžkou násilí). Zde frekvence obětí dosáhla 2 % ze sledovaného vzorku. Za poslední rok opět nastala více než polovina z těchto případů. Oběťmi loupeží jsou častěji mladší lidé, především pak studenti nebo ženy v domácnosti a na mateřské dovolené.

Obětí krádeží (typicky kapesní krádeže bez použití násilí) se vyskytuje ve výzkumném vzorku kolem 12 %. Z toho přes 60 % těchto případů deklarují respondenti za poslední rok. Obětí tohoto typu krádeží jsou častěji mladší ženy, studenti a lidé z větších měst. Problematictější se ukazuje především Praha a Brno.

Fyzické napadení (od neznámé osoby), které nemělo za cíl krádež, deklarují 3 % populace. Obětí fyzických napadení jsou častěji mladší muži, lidé se základním vzděláním, studenti, nezaměstnaní a lidé v tíživější ekonomické situaci.

Mezi zvláště citlivé trestné činy patří sexuální napadení. Deklarovalo jej 42 respondentů, tedy 1,3 %. Častěji jde o ženy, studenty a respondenty z chudších majetkových poměrů. Tito lidé zároveň deklarovali, že v dotazníku se objevily některé otázky, se kterými měli problém při odpovědi. Téměř polovina těchto případů se stala za poslední rok jednou a jedna třetina dokonce za poslední rok vícekrát než jednou.

Další citlivou kategorií v rámci „viktimitizačního screeningu“ bylo domácí násilí. Zde se objevilo celkem 88 případů z 3 328 dotázaných (téměř 3 % zasažení). Oběti jsou opět častěji ženy, mladší ročníky, ženy v domácnosti či na mateřské dovolené, lidé ze špatně zajištěných domácností. Se stalkingem, neboli nebezpečným pronásledováním, se setkalo téměř 5 % lidí ze zkoumané populace. Častěji jde znovu o ženy a mladší ročníky. Respondenti, kteří se označili za oběti stalkingu, také častěji uváděli, že některé otázky pro ně byly více citlivé než ostatní.

Podvod při nákupu na internetu zažilo za poslední rok 16 % lidí z těch, kteří v posledních třech letech nakoupili nějaký produkt nebo službu přes internet. Tuto negativní zkušenost mají především mladí zákazníci (studenti), což je zapříčiněno nepochybně vyšší frekvencí internetových nákupů v této věkové skupině. Pokud jde o způsobenou škodu, zde naopak mladí respondenti méně často uvedli, že nějakou utrpěli.

Poslední sledovanou kategorií byly podvodné e-maily, zaměřené na vylákání nějaké finanční částky. Z těch, kteří využívají elektronickou poštu, zažilo takový e-mail v posledních 12 měsících více než jedna polovina (45 % dokonce opakovaně). Tyto nevyžádané e-maily postihují častěji muže, vysokoškolsky vzdělané a lidi na vyšších pracovních pozicích. Na takový nevyžádaný e-mail reagovalo přibližně 6 % lidí, asi polovina z nich opakovaně.

Neregistrovaná kriminalita s sebou nese řadu společenských následků, v první řadě produkuje množství obětí, které jsou systému skryté, a nelze jim proto poskytnout adekvátní péči a práva. Proto byla součástí výzkumu i otázka na to, zda oběti **nahlásily trestné činy na policii**, případně co je vedlo k tomu, že se rozhodly incident nenahlásit.

Zatímco delikty proti domácnosti jsou z velké části povětšinou policii nahlášený, závažnější delikty proti osobě zůstávají ve velké míře latentní. Nejmenší latenci vykazují krádež auta a krádež motocyklu, což může být vysvětleno nutností podání oznámení pro uplatnění pojistného plnění. Stejný důvod může hrát roli i v případě ostatních deliktů proti domácnosti. Nejméně lidé nahlašují podvodné jednání na internetovém nakupování, avšak podvodné e-maily, které způsobily škodu, jsou nahlášený ve více než třetině případů. Zvláště citlivé případy sexuálního napadení a domácího násilí jsou nahlášený pouze v přibližně pětině případů. Tento typ deliktů vykazuje vysokou míru latence napříč viktimitizačními výzkumy.

Při pohledu na důvody pro neohlášení trestného činu na policii, je patrné, že v mnohých případech oběti neměly dostatečnou důvěru ve schopnost policie případ vyřešit. Oběti dále často vyhodnotily, že jim cesta na policii nestojí za námahu, kterou s sebou podání trestního oznámení nese, a v některých případech uvedly, že se situace vyřešila sama, bez pomoci příslušných orgánů. Mezi jiné důvody nenahlášení incidentu patřil např. strach ze zhoršení situace (domácí násilí) či stud, obava a negativní vztah k policii obecně (stalking).

V případech, kdy k nahlášení incidentu na policii došlo, měly oběti s policií často protikladné zkušenosti. Něco málo přes polovinu obětí se domnívalo, že v rámci řešení jejich případů byli policisté aktivní a dělali vše, co mohli, přičemž o něco spokojenější byly v tomto ohledu oběti krádeží aut, motocyklů a osobních věcí a oběti fyzického napadení. Naopak nejméně spokojené byly s aktivitou policie oběti sexuálního napadení a stalkingu.

Každá oběť může prožívat kriminální atak jinak. Proto jsme se respondentů, kteří uvedli viktimitizaci některým ze sledovaných deliktů, zeptali, zda pro ně měla tato událost nějaké další **následky**. K tomu jim byla předložena karta se seznamem obvykleji se vyskytujících obtíží, spojených i s viktimitizací. Oběti mohly označit více než jednu odpověď nebo použít volnou odpověď. Ukazuje se, že u trestných činů proti majetku prožívají oběti nejčastěji materiální škodu a administrativní zátěž. Nejvíce je spojena s krádeží auta, a to až v 59 % případů. U každého deliktu pak druhou nejčastější odpovědí bylo, že oběť nezaznamená

nala žádné následky (přibližně třetina viktimizovaných respondentů). Překvapením byly výsledky spojené s trestnými činy proti osobě. I v případě zvláště závažných trestných činů je nejčastěji volenou odpovědí „nezaznamenal/a jsem žádné následky“. U zvláště citlivých deliktů můžeme zachytit mírně vyšší procentuální zastoupení závažnějších psychologických následků v porovnání s běžnými trestnými činy proti osobě. Oběti sexuálního a domácího násilí nejčastěji bojují s opakujícími se myšlenkami spojenými s trestným činem. Častěji je zde také zmiňována ztráta pocitu bezpečí a strach z opakování trestného činu. Nejčastěji a v největší míře trpí některým z předložených následků oběti domácího násilí.

Jak již bylo zmíněno, prezentovaná studie se snažila o rozšíření viktimizačního výzkumu z pouhého mapování incidence na komplexnější vhléd do prožité viktimizace, kam patřilo např. také **využití odborné péče pro oběti** trestných činů. V České republice jsou zřízeny různé organizace, poskytující pomoc obětem trestné činnosti. Jedním z hlavních cílů Zákona o obětech trestných činů je poskytnout obětem efektivní pomoc a ochranu před další újmou, ať již ze strany orgánů činných v trestním řízení (sekundární újma), tak ze strany pachatele (reviktimizace). Jedním z cílů studie tak bylo zjistit, do jaké míry oběti využívají existující systém pomoci v České republice či např. zda mají vůbec povědomí o existenci speciálního zákona, který upravuje práva oběti.

Souhrnně lze konstatovat, že odborná pomoc je oběti využívána opravdu zřídka. Zvláště znepokojující je přitom pohled na využití pomoci u obětí deliktů proti osobě, kde s ohledem na závažnější následky lze očekávat zvýšenou potřebu odborné pomoci. V rámci doplňující otázky na důvod pro nevyužití odborné pomoci se nejčastěji dozvídáme, že oběti pomoc nepotřebovaly, žádného poskytovatele pomoci neznaly, či nevěřily, že by jim někdo byl schopný v jejich situaci pomoci. Obzvláště znepokojivá může být přítomnost konstatování o fyzické či finanční nedostupnosti služeb.

Jelikož byl zákon o obětech v účinnosti již pátým rokem, v dotazníku byla zkoumána také všeobecná **povědomost o jeho existenci**. V této oblasti výsledky výzkumu potvrdily obavy, vyplývající z názorů fokusní skupiny. Jen necelá pětina všech respondentů má povědomí o tom, že v České republice byl nedávno přijat zvláštní zákon na ochranu obětí. Přestože je povinností policejního orgánu informovat oběti trestných činů o tomto zákoně, mají oběti závažnějších deliktů téměř stejné povědomí o zákoně o obětech jako respondenti, kteří se ve sledovaném období obětí trestného činu nestali. Navíc se pouze jedna oběť domácího násilí a jedna oběť stalkingu dozvěděla o zákoně prostřednictvím policie. Zbylí respondenti, kteří se stali obětí trestného činu proti osobě, se o zákoně dozvěděli nejčastěji z médií, od známých či na internetu. Respondenti byli také vyzváni, aby zhodnotili úroveň péče o oběti v České republice. Zkušenost s viktimizací ve sledovaném období se ukázala být při hodnocení úrovně péče o oběti statisticky nevýznamná. Hodnocení všech oblastí se pohybuje kolem středních hodnot, avšak se sklonem spíše k negativním soudům. Čtvrtina všech dotázaných se potom domnívá, že je v České republice nedostatek dostupných neziskových organizací na pomoc obětem trestné činnosti.

Pokud jde o **obavy z budoucího napadení** kriminalitou, obyvatelé se klaní spíše k názoru, že se v následujícím roce nestanou obětí majetkové ani násilné kriminality. Budoucí viktimizací si je téměř jisto pouhé jedno procento u obou druhů kriminality. Pokud se lidé viktimizace obávají, jedná se spíše o majetkovou než o násilnou kriminalitu. I přesto však

Lze vypozerovat, že až 14 % obyvatel si připouští šanci, že se stanou obětí násilné kriminality v následujících 12 měsících. U majetkové kriminality se jedná dokonce až o 20 % obyvatel. Skeptická predikce viktimizace se vyskytuje především u občanů z velkých měst nad 100 tisíc obyvatel a u špatně zajištěných lidí. Zatímco ženy se obávají více násilné kriminality, důchodci a podnikatelé se bojí spíše té majetkové. Rozdíly mezi pohlavími v posuzování pravděpodobnosti viktimizace nejsou statisticky signifikantní. Naproti tomu u vyhýbavého chování vidíme statisticky významný rozdíl mezi pohlavími. Ženy se tedy více vyhýbají určitým místům či lidem, avšak nelze říci, že by se více obávaly budoucí viktimizace. Také u frekvence vyhýbavého chování jsou obavy žen více akcentované, neboť skoro vždy se daným místům či lidem vyhýbá 68 % žen a pouze 16 % mužů.

Při testování teorie **zvýšeného strachu** ze zločinu jako důsledku viktimizace je třeba připomenout, že sledované období pro viktimizační dotazník byly poslední tři roky. Strach ze zločinu však může být ovlivněn viktimizací, která spadá mimo toto referenční období. Zkušenost s viktimizací má podle našich zjištění skutečně vliv na rozdílné vnímání strachu ze zločinu. Obyvatelé, kteří se za poslední tři roky stali obětí alespoň jednoho trestného činu, se více vyhýbají některým místům či lidem a možnost budoucí viktimizace vnímají jako reálnější než jejich neviktimizovaní spoluobčané.

Summary

Studies of the victims of crime (victimisation surveys) originated in the 1960s and over time began to focus on a broader range of crime-related issues. Their greatest benefit is that they can provide a wide range of information on crime and its development, free of the shortcomings of official data. Among the most important research of this type is the U.S. National Crime Victimization Survey, British Crime Survey and International Crime Victims Survey. The Czech Republic has repeatedly participated in this latter project through research activities carried out by the Institute of Criminology and Social Prevention (IKSP), most recently in 2013. The current project follows on the tradition of Czech victimisation surveys.

The subject of the survey was public experience, attitudes and opinions on selected topics related to crime. The survey focused on the victimisation of respondents by selected offences committed during the reference period, and other topics related to victimisation and crime.

The primary objective of the survey was to determine the level of victimisation of the population by the selected crimes (and to thus obtain a supplementary source of information on the extent of crime in the Czech Republic, including its latent part). A secondary objective was to obtain more detailed information relating to experienced victimisation (e.g. reporting, or the reasons for not reporting the incident to the police, secondary victimisation, the impact of victimisation...), as well as other views of the public on issues related to crime.

In 2013, the Czech Republic passed the Crime Victims Act. The Act implemented obligations arising for the Czech Republic from European legislation. The aim of the new legislation was to strengthen the standing and expand the rights of the victims of crime. More than four years after the Act came into effect, we have tried to map its impact from the perspective of both potential and actual victims of crime. For this purpose, we have included a special module in the victimisation survey that focuses on this issue. The advantage of this approach is that it allows us to capture the views of both the general public and the views of victims, including latent victims.

Methodology

From the very beginning of this research, we wanted to gain a broader view of the issue and identify relevant topics in this area in terms of practice. Therefore, a qualitative sub-study was conducted in the form of a focus group with experts working in the field of victim assistance. We tried to put together the group in such a way as to maintain the adequate heterogeneity and professional relevance of the participants. We approached experts from the justice system, police, probation services and the non-profit sector.

The principal research tool was a relatively extensive questionnaire. As already mentioned, the current project follows on previous research, therefore the same wording of questions was used as far as possible in order to maintain comparability. Emphasis was placed on ensuring the study reflected the specific environment of the Czech Republic as

best as possible. The aim was to create a flexible research tool that would allow longer-term mapping of trends on one hand, and an opportunity to explore current issues in criminology, victimology and criminal policy on the other.

Data was collected in the autumn of 2017 on a representative sample of the Czech population over the age of fifteen. Respondents were selected by stratified sampling in the categories of gender, age, education, place of residence and region. Questioning was conducted face to face on behalf of IKSP by an external agency selected by a tender. A total of 3,328 interviews were used in final processing.

The questionnaire covered a relatively wide range of topics and can be divided into several thematic sections. It can therefore be flexibly modified in the future, if necessary.

The main part of the survey focused on mapping the victimisation of respondents over the last three years. Where this was not barred by the nature of the incident, victims were then asked whether the incident had occurred in the last year, and where appropriate, how many times. Since victimisation is not a common phenomenon, this combined reference period was chosen to capture more cases. In addition to traditional criminal offences such as property and violent crime (so-called common crimes), the research also examined the sensitive topics of sexual assault and domestic violence. Attention also focused on new forms of crime, namely stalking, online shopping fraud and fraudulent e-mails.

More detailed circumstances of reported victimisation were examined in the following part of the questionnaire. This was devoted to victims, i.e. respondents who reported victimisation in the reference period. Additional questions on individual incidents were both specific to the nature of the crime and common to all offences. The aim was to determine whether the incident potentially met the characteristics of a particular crime, and to gather further information, such as the time and place the incident occurred, the number of offenders, the means/method used, etc. We also examined whether or not the offence remained latent, i.e. whether (or why not) the incident was reported to the police, and if so, we then asked how the reported incident was handled and how the person reporting the crime rated the work of the police. We were also interested in whether or not victims sought the help of specialised organisations and why. The last set of questions was aimed at mapping the subjective impact of victimisation, including health, mental and material aspects.

A separate section, intended for all respondents, focused on personal safety concerns (after dark in the respondent's neighbourhood) and the likelihood of victimisation in the coming year. The questionnaire concluded the aforementioned module, focusing on the current issue of the level of care for victims in the Czech Republic, including the impact of the Crime Victims Act.

Selected results

The questionnaire included a total of fourteen types of criminal behaviour. As mentioned above, we focused on not only common crime, but also sensitive topics and new

types of crime committed via the internet. Due to the scope of the questionnaire, we could not devote our attention to all common types of delinquency and had to leave out, for example, fraud, hooliganism, vandalism or defamation.

Car theft was reported by 2% of those who used a car over the last three years. Approximately one quarter of these incidents occurred in the last year. Car thefts were more common in cities with a population of more than 100,000, especially in Prague.

The theft of items from a car affected nearly one tenth of their users in the last three years. More than half of these cases occurred in the last year. Items stolen from a car were more often reported by middle-aged people and again by people from larger cities, especially Prague.

The situation is similar for motorcycles. Of those who owned a motorcycle, scooter or moped in the last three years, 4% reported their vehicle had been stolen. Almost two thirds of the population use a bicycle, a figure that is conditional on the locality of those being questioned. Of these bicycle users, 13% reported their bicycle being stolen in the last three years. Bicycles are stolen more often in larger cities, in Prague and less affluent households. Of this, 42 % of these thefts occurred in the last 12 months.

One in twenty respondents reported a burglary in their home. Burglaries occur more often in cities with populations of over 100,000. Burglars break-in to holiday homes (cabins or cottages) more often, and reached 20% in the last three years. Logically, this more commonly affects people from larger cities (and significantly from Prague), who own or occupy these holiday homes more often. Similar to burglaries in people's homes, almost half these cases occurred in the last 12 months.

Another category under scrutiny was robbery (i.e. an acquisitive crime using violence or the threat of violence). Here, the victim frequency was 2% of the monitored sample. Once again, more than half these cases occurred in the last year. Victims of robbery are more often younger people, especially students or housewives and women on maternity leave.

Approximately 12% of the research sample had been the victim of theft (typically pickpocketing without the use of violence). Over 60% of these cases were reported by respondents in the last year. Victims of this type of theft are more often younger women, students and people in larger cities. Prague and Brno were particularly problematic.

Three percent of the population declared physical assault (by an unknown person) that was not aimed at theft. Victims of physical assault are more likely to be younger men, people with a basic education, students, the unemployed, and people in a difficult financial situation.

Particularly sensitive offences included sexual assault. This was declared by 42 respondents, i.e. 1.3%. Victims are more likely to be women, students and respondents from poorer socioeconomic backgrounds. At the same time, these respondents declared that there were some questions in the questionnaire that they had a problem answering. Almost half these cases occurred once in the last year and one third more than once in the last year.

Another sensitive category in victimisation screening was domestic violence. There was a total of 88 cases of the 3,328 respondents (almost 3% affected). Again, victims are more often women, younger people, housewives or women on maternity leave and people from poorer socioeconomic households. Nearly 5% of the surveyed population had experienced stalking. Most often, this concerns women and younger people. Respondents who identified themselves as victims of stalking also more frequently said that they found some questions more sensitive than others.

Of those who have purchased a product or service over the internet in the last three years, 16% have experienced online shopping fraud in the last year. This negative experience mainly affects young customers (students), which is undoubtedly due to the higher frequency of online purchases in this age group. In terms of incurred damage, young respondents less frequently indicated they had suffered any damage.

The final monitored category was fraudulent e-mails aimed at financial gain. More than half of respondents who use electronic mail have received such an e-mail in the last 12 months (45% even repeatedly). These unsolicited e-mails are more likely to affect men, people with a university education and people in senior job positions. About 6% of respondents responded to such e-mails, about half of them repeatedly.

Unreported crime is associated with a number of social consequences, primarily producing a certain number of victims that are hidden from the system and therefore cannot be given adequate care and rights. Therefore, the question of whether the victims had **reported offences to the police** or what led them to decide not to report the incident was part of the research.

While offences against the household are largely reported to the police, more serious offences against a person remain largely latent. The least latent offence is the theft of cars and motorcycles, which may be explained by the need to file a report for insurance claims. The same reason may play a role in other offences against the household. The least number of people report fraudulent online shopping, but fraudulent e-mails that caused damage are reported in more than one third of cases. Particularly sensitive cases of sexual assault and domestic violence are reported in only about one fifth of cases. This type of offence shows a high degree of latency across victimisation surveys.

Looking at the reasons for not reporting a crime to the police, it is clear that in many cases the victims did not have sufficient confidence in the police's ability to solve the case. Victims also often feel that a trip to the police is not worth the effort required to file a complaint, and in some cases stated that the situation resolved itself without the assistance of the competent authorities. Other reasons for not reporting an incident included, for example, fear of worsening the situation (domestic violence) or shame, fear and a negative attitude to the police in general (stalking).

In cases where the incident was reported to the police, victims often had conflicting experiences with the police. A little over half the victims believed that in dealing with their case, police officers were active and did everything they could, with the victims of car theft,

the theft of motorcycles or personal belongings and the victims of physical assault being a little more satisfied in this respect. In contrast, the victims of sexual assault and stalking were the least satisfied with the work of the police.

Every victim can experience a criminal attack differently. Therefore, we asked respondents who reported victimisation by any of the monitored offences if this incident had any further **consequences** for them. To this end, they were presented with a card with a list of the more common problems associated with victimisation. Victims could indicate more than one answer or give their own answer. It was shown that most victims of property crimes experience material damage and an administrative burden. This is most often associated with car theft, in 59% of cases. The second most common response for each offence was that the victim had not noted any consequences (approximately one third of victimised respondents). However, the results related to personal crimes were surprising. Even in case of particularly serious offences, the most frequently chosen answer was „I have not noticed any consequences”. For particularly sensitive offences, we saw a slightly higher percentage of more serious psychological consequences compared to common personal crimes. Victims of sexual and domestic violence most often struggle with recurring thoughts associated with the crime. More often, victims also mention a loss of feeling safe and fear of the repetition of the crime. The victims of domestic violence suffer some of the presented consequences most often and to the greatest degree.

As already mentioned, the current study sought to extend victimisation research from merely mapping its incidence to a more comprehensive insight into experienced victimisation, including, for example, the **usage of professional care for the victims** of crime. Various organisations providing assistance to the victims of crime have been set up in the Czech Republic. One of the main objectives of the Crime Victims Act is to provide victims with effective assistance and protection from further harm, whether by criminal justice authorities (secondary victimisation) or the perpetrator (re-victimisation). One of the aims of the study was therefore to find out to what extent victims use the existing system of assistance in the Czech Republic and whether they are even aware of the existence of special legislation governing the rights of victims.

In summary, it can be said that professional assistance is rarely used by victims. What is particularly worrying is the extent to which assistance is used by the victims of personal crimes where, due to more serious consequences, a greater need for professional assistance can be expected. In the context of an additional question on the reasons for not taking advantage of professional assistance, we were most often told that victims did not need help, they did not know any providers of assistance or did not believe someone could help them in their situation. Statements regarding the physical or financial inaccessibility of services should be particularly worrying.

Since the Crime Victims Act entered its fifth year in force, the questionnaire also examined **general awareness of its existence**. Research results in this area confirmed concerns arising from the views of the focus group. Only one fifth of all respondents were aware that a special law to protect victims had been adopted in the Czech Republic. Although it is the duty of the police to inform the victims of crime of this law, victims of more serious offences have almost the same awareness of the Act as respondents who were not the victims

of crime in the reference period. What's more, only one victim of domestic violence and one of stalking learned about the Crime Victims Act through the police. Most of the rest of the respondents who have been victims of personal crime learned about the law from the media, from friends or on the internet. Respondents were also asked to rate the level of care for victims in the Czech Republic. Experience of victimisation in the reference period proved to be statistically insignificant for assessing the level of care for victims. Rating in all areas was around the mean value, but tends to be more negative. One quarter of all respondents believe there is a lack of accessible non-profit organisations to help victims of crime in the Czech Republic.

In terms of the **fear of future experience of crime**, people tend to believe they will not become the victims of property or violent crime in the coming year. Only one percent of respondents are almost certain of future victimisation for both types of crime. Where people are afraid of victimisation, it is more often property-related than violent crime. Nevertheless, it can be observed that as many as 14% of the population acknowledge the chance of becoming victims of violent crime in the next 12 months. For property crime, it is even 20% of the population. Sceptical predictions of victimisation mainly occur among people from large cities with populations of 100,000 and people from poorer socioeconomic groups. While women are more afraid of violent crime, pensioners and entrepreneurs are more afraid of property crime. Gender differences in assessing the likelihood of victimisation are not statistically significant. In contrast, we see a statistically significant gender difference in evasive behaviour. While women are more likely to avoid certain places or people, we cannot say they are more afraid of future victimisation. Women's concerns are more accentuated in the frequency of evasive behaviour, as nearly 68% of women and only 16% of men almost always avoided certain places or people.

When testing the theory of **increased fear** of crime as a result of victimisation, it should be reminded that the reference period for the victimisation questionnaire was the last three years. Fear of crime, however, may be affected by victimisation that falls outside this reference period. Based on our results, the experience of victimisation has a real impact on different perceptions of the fear of crime. People who have fallen victim to at least one crime over the past three years are more likely to avoid certain places or people and perceive future victimisation as more realistic than their un-victimised fellow citizens.

Translated by: Presto

Použité prameny

- Agnew, R. S. (1985). Neutralizing the impact of crime. *Criminal Justice and Behavior*, 12(2), stránky 221–239.
- Baier, D., Pfeiffer, C., & Verlagsgesellschaft, N. (2016). *Representative Studies on Victimization: Research Findings from Germany*. Nomos.
- Baker, M. H., Nienstedt, B. C., Everett, R. S., & McCleary, R. (1983). The impact of a crime wave: Perceptions, fear, and confidence in the police. *Law and Society Review*, 319–335.
- Baumer, T. L. (1978). Research on fear of crime in the United States. *Victimology*, stránky 254–264.
- Block, R. (1993). Measuring Victimization Risk: the Effects of Methodology, Sampling, and Fielding. In A. Alvazzi del Frante, U. Zvekic, & J. van Dijk, *Understanding Crime, Experiences of Crime and Crime Control, Acts of the International Conference*. Rome: UN publication No. 49.
- Bloom, S.L. (2008). Domestic violence” [online]. Encyclopedia of Gender and Society. SAGE. Available from: [Accessed: 5 May 2011].
- Box, S. (1981). *Deviance, Reality and Society, 2nd Edn*. London: Holt, Rinehart and Winston.
- Box, S., Hale, C., & Andrews, G. (1988). Explaining fear of crime. *The British Journal of Criminology* (28(3)), 340–356.
- Braungart, M. M., Braungart, R. G., & Hoyer, W. J. (1980). Age, sex, and social factors in fear of crime. *Sociological Focus*, 13(1), 55–66.
- Brienen, M. E., & Hoegen, E. H. (2000). *Victims of crime in 22 European criminal justice systems*. Tilburg: Wolf Legal Productions.
- Bundesgesetzblatt. (1986). *Erste Gesetz zur Verbesserung der Stellung des Verletzten im Strafverfahren: Opferschutzgesetz*. Získáno dne 28. srpna 2018 z https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl186s2496.pdf%27%5D#__bgbl__%2F%2F%5B%40attr_id%3D%27bgbl186s2496.pdf%27%5D__1552834196865
- Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. (2015). *Gesetz zur Stärkung der Opferrechte im Strafverfahren (3. Opferrechtsreformgesetz)*. Získáno dne 28. srpna 2018 ze https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/Staerkung_Opferrechte_Strafverfahren.html
- Canada Statistics. (1997). *An Overview of Differences between Police – Reported and Victim-Reported Crime, 1997*. Získáno 25. srpna 2018, z Government of Canada Publications: <http://publications.gc.ca/Collection/Statcan/85-542-X/85-542-XIE1997001.pdf>
- Clarke, A. H., & Lewis, M. J. (1982). Fear of crime among the elderly: An exploratory study. *The British Journal of Criminology*, 22(1), 49–62.
- Coleman, C., & Moynihan, J. (1996). *Understanding crime data (Haunted by dark figure)*. Buckingham: Open University Press.
- Council of Europe Committee of Ministers. (1987). *Recommendation no. R (87) 21 of the committee of ministers to member states on assistance to victims and the prevention of victimisation*. Získáno 28. srpna 2018, z http://apav.pt/apav_v2/images/pdf/recom_CE_1987.pdf
- Council of Europe Committee of Ministers. (1985). *Recommendation no. R (85) 11 of the committee of ministers to member states on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure*. Získáno 28. srpna 2018, z Europe Committee: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/docs/council_eur_rec_85_11_en.pdf
- Council of Europe Committee of Ministers. (2006). *Recommendation Rec (2006) 8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims*. Získáno

28. srpen 2018, z https://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/uploads/2012/09/Recommendation-Rec20068-of-the-Committee-of-Ministries_Council-of-Europe11.pdf
- Čírtková, L. (1998). *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion.
- Čírtková, L. (2004). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Čírtková, L., & Vitoušová, P. (2007). *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing.
- Davis, R. C., Lurigio, A. J., & G., S. W. (1997). *Victims of Crime*. London: SAGE Publications.
- Domenie, M. M. (2013). *Victimisation in a Digitised Society. A Survey Among Members of the Public Into E-fraud, Hacking and Other Frequently Occuring Crimes*. Eleven International Publishing.
- Durant, L. e. (1972). *Crime, Criminals ans Law*. London: Office of Population Censuses ans Survey.
- Ehlers, A. a kol. (1998). Predicting Response to Exposure Treatment in PTSD: The Role of Mental Defeat and Alientation. *Journal of tramaumatic Stress*, 11 (3).
- Erez, E., & Roeger, L. (1995). The effect of victim impact statements on sentencing patterns and outcomes: The Australian experience. *Journal of Criminal Justice*, 23 (4), stránky 363–375.
- Erskine, H. (1974). The polls: Fear of violence and crime. *The Public Opinion Quarterly*, stránky 131–145.
- European Commission Press Release Database. (2015). *Nová pravidla ke zvýšení ochrany obětí trestné činnosti v EU dnes vstupují v platnost*. Získáno 28. srpen 2018, z http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6095_cs.htm
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*. Získáno 28. srpen 2018, z FRA – European Union Agency for Fundamental Rights: <http://fra.europa.eu/en/project/2012/victim-support-services-eu-overview-and-assessment-victims-rights-practice>
- Evropský parlament a Rada Evropské unie. (2011). *SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY 2011/99/EU ze dne 13. prosince 2011 o evropském ochranném příkazu*. Získáno 28. srpen 2018
- Evropský parlament a Rada Evropské unie. (2012). *SMĚRNICE EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY 2012/29/EU ze dne 25. října 2012*. Získáno 28. srpen 2018. EUR-Lex Přístup k právu Evropské unie: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029 & from=cs>
- Farrall, S. D., Jackson, J., & Gray, E. (2009). *Social order and the fear of crime in contemporary times*. Oxford: Oxford University Press.
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J., & Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the 'fear of crime': Findings from a major methodological study. *The British Journal of Criminology*, stránky 658–679.
- Fern, E. F. (1982). The use offocusgroupsfor idea generation: Theeffectsofgroupesize, acquaintanceship, and moderator on response quantity and quality. *Journal of Marketing Reasearch* (19).
- Ferraro, K. F. (1995). *Fear of crime: Interpreting victimization risk*. SUNY press.
- Fialová, D. a kol. (2007). *Druhé bydlení v Česku: chataření a chalupaření v proměnách generací*. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Univerzity Karlovy.

- Garofalo, J., & Hindelang, M. (1991). *An Introduction to the National Crime Survey*, Washington, D.C.: United States Government Printing Office, 1977. V E. A. Fattah, *Understanding Criminal Victimization: An Introduction to Theoretical Victimology*. Scarborough, Ontario: Prentice-Hall Canada Inc.
- General Assembly. (1985). *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. Retrieved srpen 28, 2018, from United Nations: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>
- Gillernová, I. a kol. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Gordon, M. T., Riger, S., LeBailly, R. K., & Heath, L. (1980). Crime, women, and the quality of urban life. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(S3), stránky 144–160.
- Groves, R. M. (2008). *Surveying Victims: Options for Conducting the National Crime Victimization Survey*. Washington, D.C.: THE NATIONAL ACADEMIES PRESS.
- Grivna, T. a kol. (2014). *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, a. s.
- Grivna, T., & Válková, H. (2017). Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue*, 9, str. 195.
- Grivna, T., Šámal, P., & Válková, H. (2014). *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C. H. Beck.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: A review of the literature. *International review of Victimology*, 4(2), stránky 79–150.
- Hale, C., & FitzGerald, M. (2008). Social Exclusion and Crime. *Multidisciplinary handbook of social exclusion research*, stránky 137–158.
- Hall, M. (2012). *Victims of crime*. Willan.
- Hanuš, P., & Hellebrandová, K. (2006). *Krizová intervence*. Vzdělávací Institut ochrany dětí.
- Hendl, J. (2015). *Přehled statistických metod*. Portál.
- Heretik, A. (2004). *Forenzná psychologie*. Bratislava: Mladé letá.
- Hill, G. D., Howell, F. M., & Driver, E. T. (1985). Gender, fear, and protective handgun ownership. *Criminology* (23(3)), 541–552.
- Hindelang, M. (1976). *Criminal Victimization in Eight American Cities: A Descriptive Analysis of Common Theft and Assault*. Cambridge, MA: Ballinger.
- Holbrook, A. L., Green, M. C., & Krosnick, J. A. (2003). *Telephone versus face-to-face interviewing of national probability samples with long questionnaires: Comparisons of respondent satisficing and social desirability response bias*. Public opinion quarterly.
- Holomek, J., a kol. (2013). *Výskum obětí kriminality v Slovenskej republike*. Žilina: Euro-kódex.
- Hough, M. (1986). Victims of violent crime: findings from the first British Crime Survey. V E. Fattah, *From Crime Policy to Victim Policy* (str. 120). London: Macmillan.
- Hough, M., Maxfield, M., Morris, B. J., & Simmons, J. (2007). The British Crime Survey Over 25 Years: Progress, Problems, and Prospects. In M. Hough, & M. Maxfield, *Surveying Crime in the 21st Century*. Criminal Justice Press.
- Janoff-Bulmann, R. (1989). Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events: Application of Schema Construct. *Social Cognition*, 2 (7).
- Jelínek, J. (2013). *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges.
- Jelínek, J., a kol. (2014). *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2. dopl. a rozš. vyd.* Praha: Leges.
- Jelínek, J., & Pelc, V. (2015). Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 11, stránky 19–23.

- Jeřábek, H. (1992). *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum.
- Jílovec, M., & Kozák, V. (2016). Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Časopis pro právní vědu a praxi* (24(1)/2016), stránky 71–78.
- Jones, T., MacLean, B., & Young, J. (1986). *The Islington crime survey: crime, victimization and policing in inner-city London*. Aldershot: Gower.
- Jorge Birol, A. P. (2010). *Criminal Justice, Victim Support Centers, and the Emotional Wellbeing of Crime Victim (Doctoral dissertation)*. Lausanne: Université de Lausanne, Faculté de droit et des sciences criminelles.
- Kaiser, G., Kury, H., & Albrecht, H. J. (1991). *Victims and criminal justice:Victimological research: Stocktaking and Prospects*. Freiburg: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht.
- Kopecký, K., Sztokowski, R., & Krejčí, V. (2015). *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kopecký, K., Sztokowski, R., Kožíšek, M., & Kasáčková, J. (2018). *Starci na netu (výzkumná zpráva)*. Získáno 28. srpen 2018, z starci na netu: https://www.starcinanetu.cz/vyzkum_vysledky.pdf
- Košecká, D. a kol. (2017). *Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku: výsledky celoštátneho výskumu obetí kriminality*. Bratislava: Wolters Kluwer.
- Kozák, V. (2015). Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech. *Trestněprávní revue*, stránky 209–211.
- Kuchta, J.; Válková, H; a kol. (2005). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck.
- Kury, H. a. (2001). *International comparison of crime and victimization: the ICVS*. De Sitter Publications.
- Kury, H. (1992). *Opfererfahrungen und Meinungen zur inneren Sicherheit in Deutschland: ein empirischer Vergleich von Viktimisierungen, Anzeigeverhalten und Sicherheitseinschätzung in Ost und West vor der Vereinigung (No 25.)*. Bundeskriminalamt.
- Kury, H., & Würger, M. (1993). The influence of the type of data collection method on the results of the victim surveys. *American Sociological Review*, 12, stránky 541–552.
- Liska, A. E., Sanchirico, A., & Reed, M. D. (1988). Fear of crime and constrained behavior specifying and estimating a reciprocal effects model. *Social Forces*, 66(3), 827–837.
- Maguire, M., & Corbett, C. (1987). *The effects of crime and the work of victims support schemes*. Aldershot: Gower.
- Marshall, T. F. (1999). *Restorative justice: An overview*. London: Home Office.
- Martinková, M. (2002). *Mezinárodní výzkum obětí trestné činnosti v Praze v roce 2000*. Praha: IKSP.
- Martinková, M. (2006). *Oběti některých kriminálních deliktů v České republice v roce 2004*. Praha: IKSP.
- Martinková, M. (2007). *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu*. Praha: IKSP.
- Martinková, M. (2012). K současnému stavu poznání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou. *Trestněprávní revue*, 4/2012, stránky 88–93.
- Martinková, M. (2015). K problematice obětí kriminality v ČR – výsledky výzkumné sondy. *Kriminalistiky* (3), stránky 161–174.
- McCoy, H. V., Wooldredge, J. D., Cullen, F. T., Dubeck, P. J., & Browning, S. L. (1996). Lifestyles of the old and not so fearful: Life situation and older persons' fear of crime. *Journal of criminal justice*, stránky 191–205.

- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Mitchell, J. T., Schiller, G., Eyler, V. A., & Everly, J. G. (1999). Community crisis intervention: the Coldenham tragedy revisited. *International Journal of Emergency Mental Health* 1(4), stránky 227–236.
- Morgan, D. L. (1997). *The focus groups as qualitative research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Morris, A., & Reilly, J. (2003). *New Zealand National Survey of Crime Victims 2001*. New Zealand: Ministry of Justice.
- Nasar, J. L., & Fisher, B. (1993). 'Hot spots' of fear and crime: A multi-method investigation. *Journal of environmental psychology*, 187–206.
- Norris, F., K., K., & Thompson, M. P. (1997). The Psychological Consequences of Crime: Findings From a Longitudinal Population-Based Study. V R. C. Davis, A. J. Lurigio, & S. W. G., *Victims of Crime*. London: SAGE Publication.
- Pain, R. (2001). Gender, race, age and fear in the city. *Urban studies*, stránky 899–913.
- Pain, R. (2000). Place, social relations and the fear of crime: a review. *Progress in human geography*, stránky 365–387.
- Penic, B., & Owens, M. (1976). *Surveying crime*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Pickering, K., Smith, P., Bryson, C., & Farmer, C. (2008). *British Crime Survey: options for extending the coverage to children and people living in communal establishments Home Office Research Report 0*. Získáno 25. srpen 2018, z Home Office.
- Rada Evropské unie. (2001). *RÁMCOVÉ ROZHODNUTÍ RADY ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení*. Získáno dne 28. srpen 2018, z EUR-Lex Přístup k právu Evropské unie: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220 & from=CS>
- Rada Evropské unie. (2004). *SMĚRNICE RADY 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů*. Získáno 28. srpen 2018, z EUR-Lex Přístup k právu Evropské unie: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080 & from=CS>
- Rada Evropy. (2011). *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (Istanbulská úmluva)*. Získáno 28. srpen 2018, z Council of Europe: <https://rm.coe.int/1680462471>
- Rennison, C., & Rand, M. (2007). Introduction to the National Crime Victimization Survey. V J. Lynch, *Addington L.A.: Understanding crime statistics: revisiting the divergence of the NCVS and UCR* (str. 19). Cambridge: Cambridge University Press.
- Riger, S., Gordon, M. T., & LeBailly, R. K. (1982). Coping with urban crime: Women's use of precautionary behaviors. *American Journal of Community Psychology*, 10(4), stránky 369–386.
- Růžička, M. (2007). *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck.
- Shapland, J. (1993). Monitoring victim needs and victim programmes. V A. d. A., U. Zvekic, & J. van Dijk, *Understanding Crime, Experiences of Crime and Crime Control* (stránky 241–251). Rome: Acts of the International Conference.
- Shapland, J., Willmore, J., & Duff, P. (1985). *Victims in the criminal justice system (p. 1)*. Aldershot: Gower.
- Skogan, W. G. (1987). The impact of victimization on fear. *Crime & Delinquency*, 33(1), 135–154.

- Skogan, W. G., & Maxfield, M. G. (1981). *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Smith, W. R., & Torstensson, M. (1997). Gender differences in risk perception and neutralizing fear of crime: Toward resolving the paradoxes. *The British Journal of Criminology*, 37(4), stránky 608–634.
- Sparks, R. (1981). Surveys of victimization: an optimistic assessment. In M. Torny, & N. Morris, *Crime and Justice: An Annual Review of Research Vol.3* (p. 32). London: University of Chicago Press.
- Sparks R., et al. (1977). *Surveying Victims*, Chichester. Wiley. Chichester: Wiley.
- Stočasová, S. (2012). Poškozený v německém trestním řízení. V J. Jelínek, T. Gřivna, & a. kol, *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu* (stránky 92–107). Praha: Leges.
- Strémy, T., & Vráblová, M. (2016). Restorative Justice in the Conditions of the Slovak Republic. *International and Comparative Law Review* (16(1)), stránky 39–53.
- Sutton, R. M., & Farrall, S. (2004). Gender, socially desirable responding and the fear of crime: Are women really more anxious about crime? *British Journal of Criminology*, 45(2), stránky 212–224.
- Štefunková, M. (2007). Crime Victim Surveys as Source of Information for Crime Forecasting. V *Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries* (stránky 117–122). Bratislava: BVŠP.
- Štefunková, M. (2013). Čo nám môžu výskumy obetí prezradiť o kriminalite. *Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie* (stránky 210–218). Bratislava: PEVŠ.
- Štefunková, M. (2013a). História výskumov obetí kriminality. In J. Holomek, & (Eds.), *Výskum obetí kriminality v Slovenskej republike* (pp. 9–42). Žilina: Eurokódex.
- Tomášek, J. (2013). *Self-reportové studie kriminálního chování*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- UN Office on Drugs and Crime. (1999). *Handbook on Justice for Victims: On the use and application of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*. Získáno 29. srpen 2018, z UNODOC: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf
- Unie, R. E. (2001). *RÁMCOVÉ ROZHODNUTÍ RADY ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení*. Načteno z EUR-Lex: Přístup k právu Evropské unie: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220 & from=CS>
- Válková, J. (1997). *Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci*. Praha: IKSP.
- Van Der Veen, A. (1993). Aspects of Reliability: The 1:5 Year Ratio. In Alvazzi del Frate, A., Zvekic, U., Dijk, J. J. M. van. *Understanding Crime, Experiences of Crime and Crime Control, Acts of the International Conference*, Rome, 18–20 November 1992. UN publication No. 49., 153–164
- Van Dijk, J. (2012). The International Crime Victim Survey: Latest Results and Prospects. *European Society of Criminology*, 3 (32), 24–33.
- Van Dijk, J., Mayhew, P., Van Kesteren, J., Aebi, M., & Linde, A. (2010). *Final report on the study on crime victimisation*. Tilburg: Tilburg University.
- Van Dijk, J., Van Kesteren, J., & Smit, P. (2007). *Criminal victimisation in international perspective: key findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek-en Documentatiecentrum.

- Večerka, K., Štěchová, M., & Holas, J. (1994). *Hodnocení kriminální situace ve městě z pohledu občana*. Praha: IKSP.
- Velikovská, M. (2016). *Psychologie obětí trestních činů*. Praha: Grada.
- Voňková, J.; Huňková, M.A. kol. (2004). *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- Zapletal, J. (1994). *Kriminologie: 1. díl*. Praha: Policejní akademie ČR.
- Zvekic, U. (1998). *Criminal victimization in countries in transition*. UNICRI publication No. 61: Rome.

Přehled titulů vydaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2012

Ediční řada Studie:

2018

- 447 Diblíková, S., Hulmáková, J., Večerka, K., Scheinost, M., Cejp, M. & Pešková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017.*
- 446 Scheinost, M., Cejp, M., Pojman, P. & Diviák, T. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem.*

2017

- 440 Zeman, P. (ed.) *Research on Crime and Criminal Justice in the Czech Republic (selected results of research activities of IKSP in the years 2012–2015).*
- 441 Tomášek, J., Faridová, P., Kostelníková, Z., Přesličková, H., Rozum, J. & Zhřivalová, P. *Zaměstnání jako faktor desistence.*
- 443 Karabec, Z., Hulmáková, J., Vlach, J., Diblíková, S., Zeman, P. *Criminal Justice System in the Czech Republic. 3rd amended and revised edition.*
- 444 Budka, I. *Využití právních nástrojů pro potírání organizovaného zločinu.*
- 445 Diblíková, S., Hulmáková, J., Večerka, K., Scheinost, M., Karban, M., Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016.*

2016

- 431 Blatníková, Š., Faridová, P., Vranka, M. *Kriminální styly myšlení: Inventář PICT-cz.*
- 432 Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M. & Zhřivalová, P. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza.*
- 433 Blatníková, Š. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí.*
- 435 Holas, J., Krulichová, E., Háková, L., Scheinost, M. *Regionální kriminalita a její odraz v kvalitě života obyvatel.*
- 437 Diblíková, S., Cejp, M., Štefunková, M., Smejkal, V. & Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015.*
- 438 Tomášek, J., Diblíková, S. & Scheinost, M. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy.*
- 439 Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J. & Háková, L. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy.*

2015

- 423 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí III.).*
- 424 Marešová, A., Havel, R., Martinková, M. & Tamchyna, M. *Násilná kriminalita v nejisté době.*
- 425 Marešová, A., Biedermanová, E., Diblíková, S., Požár, J. & Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v ČR v roce 2014.*
- 426 Zeman, P., Štefunková, M. & Trávníčková, I. *Drogová kriminalita a trestní zákoník.*
- 427 Večerka, K. & Štěchová, M. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí.*

- 428 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé.*
- 429 Scheinost, M., Válková, H., (eds.) *Sankční politika a její uplatňování. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí IV.)*
- 430 Cejp, M., Blatníková, Š., Háková, L., Holas, J., Trávníčková, I. & Vlach, J. *Společenské zdroje vývoje organizovaného zločinu.*
- 422 Škvain, P. *Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav.*

2014

- 414 Martinková, M., Slavětínský, V. & Vlach, J. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR.*
- 415 Štěchová, M. & Večerka, K. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže.*
- 417 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Rozum, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2013.*
- 418 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost.*
- 419 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Sankční politika pohledem praxe. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí II.)*

2013

- 403 Košťál, J. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 4).*
- 404 Pojman, P. *Ruský a ukrajinský organizovaný zločin.*
- 405 Tomášek, J. *Self-reportové studie kriminálního chování. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 5).*
- 406 Holas, J. *Politický radikalismus a mládež.*
- 408 Zeman, P., Diblíková, S., Slavětínský, V. & Štefunková, M. *Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity.*
- 410 Scheinost, M., a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí I.)*
- 411 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M. & Scheinost, M. *Analýza trendů kriminality v roce 2012.*
- 412 Holas, J. & Večerka, K. *Stát a občan v prevenci kriminality.*

2012

- 397 Cejp, M. (ed.) *Selected Results of Research Activities of ICSP in the Years 2008–2011.*
- 398 Marešová, A., Cejp, M., Martinková, M., Tomášek, J., Vlach, J. & Zeman, P. *Crime in the Czech Republic in 2010.*
- 399 Večerka, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti.*
- 402 Marešová, A., Biedermanová, E., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Tomášek, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2011.*

Ediční řada Prameny:

2019

448 Heiskanen, M. & Lietonen, A. *Kriminalita a gender. Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality.*

2017

442 UNODC: *Mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely.*

2016

434 Heiskanen, M., Aebi, M. E., van der Brugge, W., Jehle, J.–M. *Evidence alternativních trestů a zjišťování míry atrice. Metodologická studie komparativních dat v Evropě.*
436 *13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici. Dauhá, Katar, 12.–19. dubna 2015*

2015

420 Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. & Soothill, K. *Kriminální kariéra v organizovaném zločinu.*

421 Mendel, R. A. *Mládeži nepřístupno. Argumenty pro snižování počtu odnětí svobody u mladistvých.*

2014

416 Benes, M. & Astbury, B. (eds.) *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva – pohledem australských kriminologů.*

2013

407 United Nations Office on Drugs and Crime *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu.*

409 United Nations Office on Drugs and Crime *Světová zpráva o obchodování s lidmi 2012.*

413 European Forum for Urban Security *Pouliční násilí v EU: Skupiny mladistvých a násilí na veřejnosti.*

2012

395 Cejp, M. (ed.) *Britské strategické dokumenty k prevenci a potírání závažné trestné činnosti.*

396 Goodey, J. & Aromaa, K. (eds.) *Trestné činy z nenávisti (příspěvky ze Stockholmského kriminologického sympozia 2006 a 2007).*

400 Marešová, A. (ed.) *Trendy kriminality ve světě a nové problémy a reakce v oblasti prevence kriminality a trestní justice.*

401 Diblíková, S. (ed.) *Rada Evropy a International Juvenile Justice Observatory k soudnictví nad mládeží.*

Plné texty všech titulů, publikovaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2000, jsou volně dostupné na webu IKSP www.kriminologie.cz v sekci Publikace.

Oběti kriminality

Poznatky z viktimizační studie

Autoři: Michaela Roubalová
Jakub Holas
Zuzana Kostelníková
Martina Pešková

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Design: addnoise.org

Sazba: Lukáš Pracný, sazbaknih.cz

Tisk: Reprocentrum, a. s. Blansko
květen 2019

Vydání: první

Náklad: 250 ks

www.kriminologie.cz

ISBN 978-80-7338-174-5

